

Sisdoallu

SISDOALLU	1
VUORROVÁIKKOHUS JOAVKKUS	5
SUOMA-UGRALAŠ ÁLBMOGAT	7
ESTTELAČČAT	9
SETUKAČČAT JA SETUEANA.....	10
LIIVELAČČAT	11
GÁRJIL	13
INKEROČČAT	15
VEPSÁLAČČAT	16
VATJALAČČAT	19
MORDVALAČČAT	20
MARIÁLBMOT	20
UDMURTTAT	22
KOMIT.....	22
HANTI, MANSI, SAMOJEDAGIELAT.....	23
UDGAR.....	
GOS SUOMA-UGRALAČČAT LEAT ERET?	24
UNNITLOGU ÁLBMOGAT JA -GIELAT	27
UDGAR	24
ÁLGOÁLBMOT JA UNNITLOGU ÁLBMOT ..... VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.	
MII LEA ÁLGOÁLBMOT?	29
UNNITLOGU ÁLBMOT.....	27
GEARDDUT MODUSIID ..... VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.	
SÁPMI JA SÁMEGIELAT	36
SÁMEGIELAT	37
<i>Suoma sámegiela</i>	37
<i>Ruoŋa ja Norgga sámegiela</i>	37
<i>Ruošša sámegiela</i>	37
SUOPMANAT	38
ADVEARBAT	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
OHCEJOHKALAČČAID LUONDDUGEAVAHEAPMI	43
ESSEAVÁSTÁDUS.....	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
SKIRE J AOLBMO HUKSENHOHPAMUŠ	46
GIRJÁLAŠVUOĐA ESSEA	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
PARTIHKKALAT	48
INFINIHTTAVEARBAHÁMIT	49
INFINITIIVA	49
PARTISIHPA PERFEAKTA.....	49
AKTIO	50
AKTIO ESSIIVA	50
AKTIO LOKATIIVA.....	51
REKŠUVDNA	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
LOKATIIVAREKŠUVDNA:	51

ILLATHIVAREKŠUVDNA:	52
KOMITATHIVAREKŠUVDNA:	52
OAMASTANGEHČOSAT	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
VIERROGIELAT SÁNIID HEIVEHEAPMI SÁMEGILLII	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
SÁTNERIGGODAT	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
FÁTTÁ RÁDDJEN	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
MATERIÁL AID VUOĐUL ČÁLLIN	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
DULKON JA JORGALEAPMI	72
BOAZODOALLU	75
SUOMA BOAZODOALU ORGANISAŠUVDNA	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
BÁLGOSIID VUOĐUDEAPMI	76
SÁMI DUODJI	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.
LOHKAMUŠAT	80
HEARRÁ IBRAHIM	80
JA KORÁNA LIEĐÁŽAT	80
AMONTILLADOFÁRPPAL	109

Oamastangehčosat	
Realisma	
Dárkilis govvideapmi girjjálašvuodas	

VUORROVÁIKKOHUS JOAVKKUS

Gielain váikkoheapmi (Salasana 291-294)

Iskkamat muitalit nubbái sániid haga maid don barget ikte eahkedis! Farga fuomášat, ahte sániid haga lea váttis, juoba veadjemeahtun addit nubbái dieđu. Nuba giella leage bargoneavvu, mainna dieđuid ja vásihusaid sáhtá sirdit olbmos, joavkkus ja sohka buolvvas nubbái.

Giella ja olmmošgaskavuodat

Olmmoš hálida ahte son dohkkehuvvo joavkkus. Giella veahkil olmmoš sáhtá ráhkadit ja doalahit buriid olmmošgaskavuodaid ja sihkkarastit ahte earát sáhttet su dohkkehit. Giella veahkil son sáhtá maid bilidit olmmošgaskavuodaid ja doaibmat (hállat) nu, ahte earát eai sáhte su dohkkehit, nappo eai liiko sutnje.

Olmmošlaš láhttenvuohki

“Buorre idit”, “Mii gullo?” “Mo manná?” Visot dákkár dearvvahusat dárkkuhit olmmošlaš láhttenvuogi, eaige vealttakeahtá dárkkut ahte galgá vástidit vuđolaččat mo manná dahje mii justa dál gullo. Vástádusat leat maiddái olmmošvuhtii gullevaččat: “ipmel atti”, “iiba mihkkige”, “bures dat manná”.

Vuorrováikkohus joavkkus

Juos muhtun olmmošjoavkku galggaš gohčodit “joavkun”, dan lahtuid gaskkas ferte leat vuorrováikkohus. Go lahtuid gaskkas lea vuorrováikkohus, lea sin gaskkas joatkašuvvi doaibma.

<https://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/ryhmaviesti/vuorovaikutus.html> (29.10.2015)

Rollat

Doaba “rolla” geavahuvvo mánggaima sierra oktavuodain. Joavkkus doaimmadettiin “rolla” dárkkuha dakkár doaimma maid joavku vuordáge muhtun lahtus. Go joavku lea vuorrováikkohusas nuppiiguin, de juohke joavkku lahttui šaddá muhtun rolla dahje rollat. Rollat sáhttet leat bissovaččat dahje molsašuddit. Vai joavku sáhtá doaibmat bures, leat rollat vealtameahtumat. Juos okta lahttu guođđá joavkku, dan rollavuogádat sáhtá rievdat ja doaimmat juohkásit ođđasit.

Joavkkus sáhttet leat virggálaš ja eahpevirggálaš rollat. Virggálaš rollat leat ovddalgihtii mearriduvvon dahje dain lea sohppojuvvon ovttas. Dákkár lea vaikkoba ságadoalli rolla čoahkkimis. Eahpevirggálaš rollat oidnojit nu, ahte joavkku lahtut

láhttejit álohii sullii seammáláhkai. Vuorrováikkohusa dihtii rollat ain rievddadit. Rollat mearrásit dan vuodul, mii lea joavkku doaibma ja ulbmil sihke makkárat leat joavkku lahtuid gaskavuodat.

<https://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/ryhmaviesti/prosessi/roolit.html> (29.10.2015)

Guldaleapmi ja fuopmášumiid dahkan (havainnointi)

Joavkoságastallamis lea dehálaš guldalit ja dahkat fuopmášumiid. Guldaleapmi ii dárkkut dušše čohkkát passiivalaččat jaska ja guldalit, muhto aktiivalaččat dulkot ja árvoštallat nuppi sága. Juos ii guldal aktiivalaččat nuppi sága, ii sáhte ságastallama joatkitge nappo oassálastit dasa.

Guldaleapmi ja fuopmášumiid dahkan johtet ovttafáru ja dávjá dat leatge sullii seammá ášši, earet ahte fuopmášumiid dahkan áddejuvvo viiddit doaibman. Fuopmášumiid dahkan leage aktiivalaš proseassa ja dat dárkkuha ahte olmmoš hukse áicofuopmášumiin mearkkašumiid. Fuopmášumiid dagadettiin olmmoš vuostáiváldá ja dulko nu verbálalaš go nonverbálalaš cealkámušaidge.

<https://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/ryhmaviesti/vuorovaikutus/viestinta/kuunteleminen.html>
(29.10.2015 kopioitu)

Nonverbálalaš cealkámuš

Nonverbálalaš cealkámušii gullet buot eará vuorrováikkohusa elemeanttat, earet giella. Dan mearkkat leat:

- kinesihkka; modji, geahčastagat, lihastagat, lihadeapmi ja **asennot**.
- proksemihkka; olbmuid gaskkat (man guhkin čohkká earáin), saji geavaheapmi (gos/gokko čohkká earáid ektui).
- jiena iešvuodat; man garra jietna, deattuheamit
- guoskkaheapmi; gieđas dearvvaheapmi, fátmasteapmi

Nonverbálalaš cealkámušas leat mánggat doaimmat. Omd. geahčastagain sáhtá mearridit geasa addá sáhkavuoru, suorpma loktemiin sáhtá dáhtut sáhkavuoru, oaivvi bárdimiin sáhtá biehttalit. Dainna sáhtá maiddái čájehit dovduid. Muhtumin nonverbálalaš cealkámuša sáhtá geavahit sánalaš kommunikašuvnna veahkin ja lassin, muhtumin dainna sáhtá ovdanbuktit buot maid áigu. Maiddá nu, ahte ii daja maidige joavkkus iige geahča geasage, sáhtá mitalit ollu.

Nonverbálalaš cealkámuš sáhtá leat mánggamearkkašumat, nuba vuostáiváldi sáhtá dulkot dan earáláhkai go cealkámuša addi lei oaivvildan. Lassin vel sierra kultuvrrain leat earálágan oaivilat nonverbálalaš cealkámušaide.

<https://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/ryhmaviesti/vuorovaikutus/viestinta/nonverbaalinen.html> (29.10.2015)

SÁGA DOALLAN

Skuvllas dábálemos dilálašvuolta gos gullat sága, lea gidđat skuvlla loahppafeasttas, gos dollojuvvojit sáгат daidda, geat skuvllas dan jagi besset. Rektor doallá sága oahppiide, geat besset vuodđoskuvllas. Logahaga rektor doallá sága odđa studeanttaide. Oahppiide gullá oahppi sáhkavuorru. Das studeanttat muittašit vássán oahppoáigodaga, oahpaheaddjiid ja skihpáriid. Sága plánemii sáhttet oassálastit mángasat, muhto dábálaččat okta doallá sága.

Buot sáгат eai leat guhkit. Muhtun sáhkavuorru sáhtta leat, go geiget skeaŋkka lagaš oapmahažžii. Das celkojuvvojit oanehaččat lihkusávaldagat ja máidnojuvvo skeaŋkka oažžu. Sága, maid oanehis sága, ferte plánet ja gárvvistit.

Ráhkaneapmi

Go ráhkkanat doallat sága, smiehta vuos:

- Geasa doalat sága
- Makkár dilálašvuodas doalat sága (šaddanbeaivvit, muitodilálašvuolta)
- Geat leat gullamin sága (ruovttus, almmolaš báikkis, skuvllas)
- Man guhkes sága áiggot doallat (moadde minuhta, guhkit sága)
- Makkár lea sága vuoigŋa (ilolaš, morašlaš, humoristalaš)
- Mii lea du rolla ságadoallin (máná šaddanbeaisáŋgárii, oahppi skuvllas, oapmahaš muitodilálašvuodas)

Doala sága

Čále sága ovddalgihtii ollásit ja hárbjehala dan, vaikko dat livččii mo oanehaš.

- Máinnaš su geasa doalat sága? Riegádanbeaisáŋgárii álggahat lihkusávaldagaiuin: “*Ráhkis áhkku! Ollu lihkku...*”.
- Juos leat áhku šaddanbeaisága doallamin, čále álggahusa maŋŋái sága váldočuoggáid poastagoartta mahttosáš báhpárii: 1) áhkku 80-jagi, 2) ilolaš ávvubeaivi, 3) mii (geat; fuolkkit, mánát...) hálidit muitit (ja geiget skeaŋkka...) 4) vel oktii ollu lihku (salastat).
- Doala sága. Geahča eanáš áigge guldaleaddjiide, báhpárii dušše vilppastat dárbbu mielde.

Almmolaš ávvudilálašvuodát

- Skuvlla loahppadilálašvuodas álggahat: “*Buorit olbmot*”, “*Buorre skuvlaveahka*”, “*Buorre skuvlaveahka ja skuvlaskihpárat*”. Juos it dárkilit dieđe, geat guldaleaddjit leat, sáhtát álggahit: “*Buorre ávvuveahka*”.
- Álggahusa maŋŋá ovdanbuvttet sága ulbmila: “*Mii leat dál ávvudeamen vuot ovttá lohkanjagi loahpahusa. Seammás dahkat dearvvuodaid 9-luohkálaččaide, geat guđdet vuodđoskuvlla ja vulget joatkit eallima eará guovlluide.*”

- Ulbmila manná bohtá ieš sisdoallu, masa sáhtta válljet dihto áššiid:
  - makkár skuvlajahki leamaš
  - gallis skuvllas dán jagi besset
  - leago jagi áigge dáhpáhuvván juoga man galgá erenoamážit máinnašit
- Sága lohppii válljejuvvojit loahpahussánit:
  - Sáhtta giitit vássán jagis ja sávvat buori luomu
  - Sávvat vel oanehaččat lihku daidda geat skuvllas besset
  - *“Oaidnalit fas čakčat!”*

SUOMA-UGRALAŠ' ÁLBMOGAT

	1959	1989	eatnigielagat (%)
Nuortamearasuopmelaččat			
Suopmelaččat		5 milj.	
Gárjillaččat	167 278	130 929	47,8
Vepsälaččat	16 374	12 501	50,8
Inkeroččat	1 062	820	36,8
Vatjalaččat	60		
Esttelaččat	1,1 milj.		
Liivilaččat	226		43,8
Sápmelaččat	50 000-80 000		
Volgasuopmelaččat			
Mordvalaččat	1 285 116	1 153 987	67,1
Marit	504 205	670 868	80,8
Permilaččat			
Komit	430 928	496 579	70,3
Udmurttat	624 794	746 793	69,6
Ugrilaččat			
Vogulat (Mansi)	6 449	8 474	37,1
Ostjáhkát (Hanti)	19 410	22 521	60,5
Uŋgárilaččat	15 milj.		
Samojedat			
Njeneccat	23 007	34 665	77,1
Eneccat	209	45,5	
Nganasanat	748	1 278	83,2
Selkupat	3 768	3 612	47,6
Matorat	jávkan 1800-logus		
Juraccat	jávkan 1800-logus		
Kamassat	maŋimuš hálli jápmán 1989 (Klavdia Potnikova)		

<http://www.ugri.net/002/htm/index.htm>

Esttelaččat

https://www.google.fi/search?q=eesti&client=firefox-a&hs=h2l&rls=org.mozilla:fi:official&channel=np&tbn=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=J2NCU6eVLYGAYwOyqoD4Bw&ved=0CEoQsAQ&biw=1366&bih=664&dpr=1#facrc=_&imgdii=_&imgcr=A5ZyHy2YBJNZgM%253A%3BaCGfrXIXC4iPEM%3Bhttp%252F%252Fwww.motoral.ee%252Fimages%252FEestiKaart.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.motoral.ee%252Fedasimyyjad.php%3B400%3B268

Dálá Estteeatnama guovlluin ledje juo s. jagiid 800-1200 dievva smávva riikkažat. Dan maŋŋá Estteena leamaš goas dánskalaččaid, ruottelaččaid, polskániid, duiskalaččaid ja ruoššaid vuoldi. Estteena lei vuosttas gearddi iehčanassan jagiid 1918-1940, man maŋŋá dat lei Sovjetlihtu válddi vuoldi gitta jahká 1991, man maŋŋá dat fas leamaš iehčanas dásseváldi.

Estte giella

Kas te räägite eesti keelt ?

Estte giella (eesti keel, maakeel) sierranii suomagielas Kristusa riegádeami áiggiid. Esttegiella hállit leat sullii miljovdna. Esttegielas leat stuorra suopmanerohusat ja guokte váldusuopmana. 1500-logus gitta 1800-lohkui ledje juoba guokte girjegiella, Tallinna ja Tarto gielat. Dánáiggege Tallinna ja Petserieatnama hállit illá gulahallet gaskaneaset.

Esttegiella lea sáhttán lohkat Suomas Helssega unversitehtas juo 1870-logus. Vuosttas esttegiella giellaoahpa čálii Julius Krohn suomagillii 1872.

Setukaččat ja Setueana

Setukaččat leat Estteeatnama máttaoasis ássi smávva esttelaš álbmot. Sii spiehkcasit eará esttelaččain dainna, ahte leat ortodovssat. Sin lohku lea dál sullii 10.000. Bealli ássá Esttebealdi Setueatnamis, seammá veardde eará sajis estteeatnamis ja moadde čuodi Ruošša bealdi. Setut leat garrasit árvoštallan Ruošša ja Estte plánen rádjasoahpamuša aiddo danin go sin eana juohkásivččii guovtti riikii, Ruššii ja Esttii.

Lávlus álbmot

Setukaččaide sin iežaset lávelagat leat hui dehálaččat. Lávelagat gohčoduvvojit namain leelod. Sis lea ee. headjarituálávelagat ja maiddái lyralaš bearašlávelagat ja lávelagat nissoniid áššiid birra. Setukaččaid kalendera mielde odđa jahki álggii čakčat go gordni lei ráddjojuvvon.

Iežaset giella?

Setukaččaid giella lea esttegiella lagaš fuolkegiella ja sii ieža gohčodit dan setugiellan, seto kiil. Sin girjegiella maid spiehkkaš viehka sakka esttegiella girjegiellas ja olbmuid lea muđuige váttis gulahalla gaskaneaset. Gielas lea seammálgan vokálašuoknja go suomagiellas. Das gávdnojit olu ruoššagiella loanat ja okta vokála eambo go esttegiella girjegiellas. Suopmelaš ii ádde setugiella duode buorebut go estte gielage.

[google.fi/search?q=setumaa&client=firefox-a&hs=YRR&rls=org.mozilla:fi:official&channel=sb&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=KWRCU56iH8LoywOc5YCACg&ved=0CCwQsAQ&biw=1366&bih=664#facrc=_&imgcr=0Zr4JOoVRFCG-M%253A%3BYnINyAEA0K6_FM%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.setu.info%252Fsetumaa.gif%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.setu.info%252F%3B400%3B314](https://www.google.fi/search?q=setumaa&client=firefox-a&hs=YRR&rls=org.mozilla:fi:official&channel=sb&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=KWRCU56iH8LoywOc5YCACg&ved=0CCwQsAQ&biw=1366&bih=664#facrc=_&imgcr=0Zr4JOoVRFCG-M%253A%3BYnINyAEA0K6_FM%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.setu.info%252Fsetumaa.gif%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.setu.info%252F%3B400%3B314)

Võro dahje võru lea Estte máttanuortaguovllu iežas giella. Dánáigái dat lohkkjuvvo giellan iige esttegiella suopmanin. Võru ja esttegiella muittuhit nuppiideaset. Estte hállit ja võru hállit gulahallet gaskaneaset.

Liivelaččat

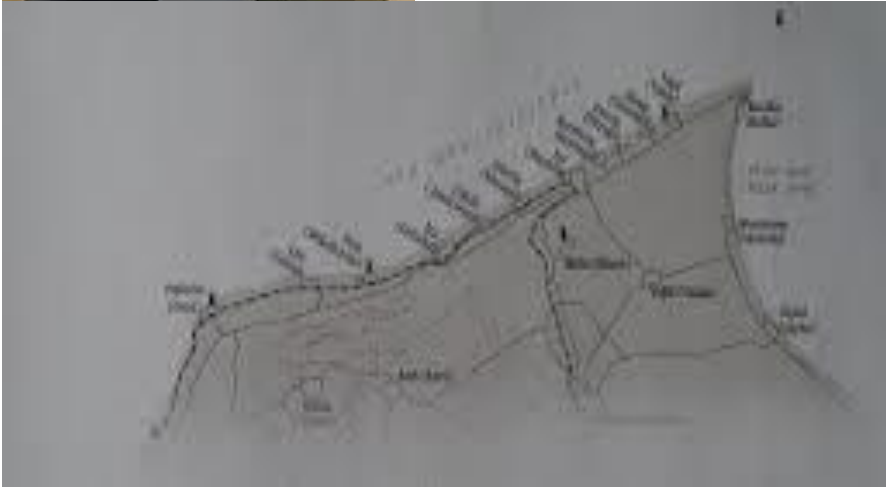
1200-1300-loguin liivelaččat orro Latvias Salaca ja Vainājoga gáddeguovlluin. Liivelaččat sudde latvialaččaide hui johtilit ja 1800-logu loahpas liivegiela hállit eai šat olus gávdnon. Giela hállit leat vel dánáiigege sullii 20. Sii ássat Latvias oalle boaittus, man ánsus giella ii leat vel oalát jápmán. Liive giela lagamus fuolkegiella lea esttegiella. Giella lea stuorra váras duššat ollásit. 1930-logus liive gillii čállojuvvojedje vel girjijtge. Liive kultuvrage eallá vel álbmolávlagiin ja biktasiin.

Liive giella liive gillii: līvõ kēļ, rāndakēļ   rāndakēļ 'rantakieli'.

MUSTĀ PLAGĀ VALSŌ

Kubbō āt tuļ immōr satunnōd mingizt.
Mustā lupāt um v.rd tutkām jūs.
Nālgalizt nīelōb min m.istōmōt rōkūd
Sigžtūļ kāds ikš dadžā ja ūgōb.

Gárjil

Eatnandieđalaččat Gárjil lea álot juhkkuojuvvon guovtti oassái: Suoma Gárjilii ja Ruoššabeale Nuorta-Gárjilii. Gárjilgiela hállit gávdnojit gal dieid guovlluid olggobealdige, maiddái Suomas. Gielalaš joavkkut leat eambo go guokte:

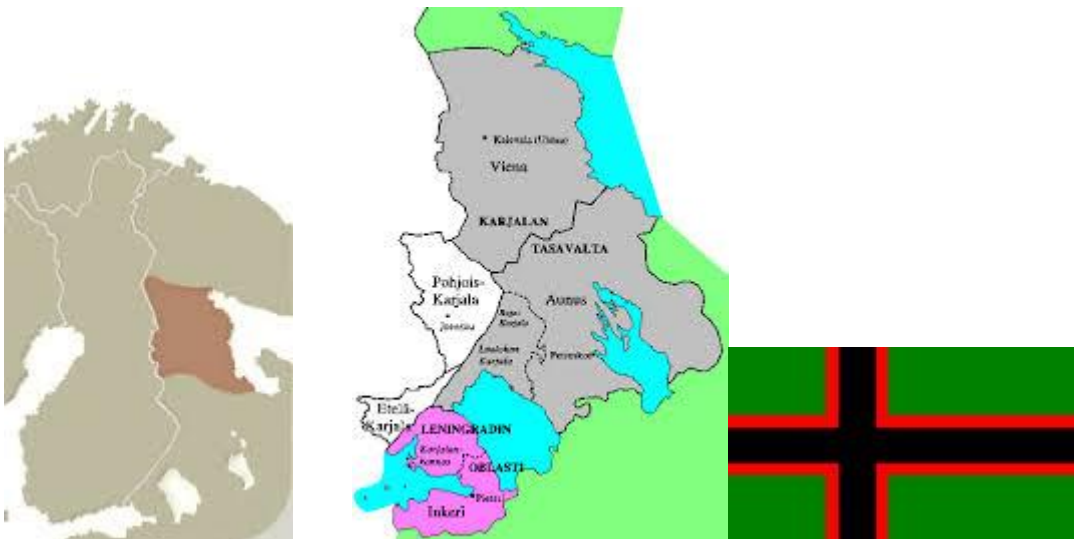
1. Viena ja Aunusa guovlluin ássat s. 100.000 nuortagárjillaččat, geaid girjegiella lea suomagiella.
2. Tver gávpoga lahka ja Novgorod ja Pietari guovlluin ássat moaddelogiduháha gárjillačča.
3. Goalmát joavku lea inkeroččat, geat ássat Pietari guovlluin Inkerieatnamis. Sii leat moaddečuodi olbmo.

Лдhti itku kaikel muailmal

**Kirjutettu Matr'ona Filatovna Pavlovas рдi. Pudoňan rajona, Avdejevskoi s/s.
Itku-virret Leninah ндh. Petrozavodsk, 1939.**

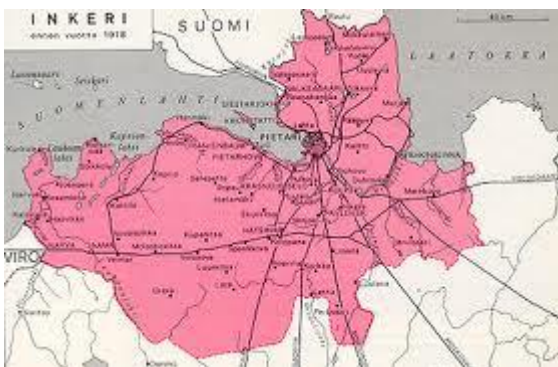
Oh mie, кцъhd gor'arukkaine,
I net miun endizet рдiвдizet
Istun mie, mie кцъhdrukkaine,
Luona oman pienen ikkunan.
Mie moliin gospodua-jumalua,
A en tiedнъt hъvie ihmizie,
Hъvie ihmizie, кцъhien auttajie:

Ni Leninua, ni Stalinua.

Inkeroččat

Larin Paraske

Inkeroččat ovttas vatjalaččaiguin leat Inkereatnama boarráseamos ássit.

Inkeroččat leat Inkereatnama nuortamearasuopmelaš álbmot. Sii leat ortodovssat ja sin árvalit earránan gárjillaččain 800-900 loguid áigge. Inkeroččaid ii galgga seaguhit inkerlaččaide, inkersuopmelaččaide (inkeriläiset) geat leat luterálaččat ja fárren Ruota válldi áigge 1600-logus Savos ja Gárjilis Inkereatnamii.

Inkeroččaid dilli buorránii muhtun áigái Ruošša kommonistaváldegomiheami maŋŋá ja muhtun báikkiin lei oahpahusge inkerošgillii. Inkerošgillii ráhkaduvvui girjegiella ja julggástuvvojedje girjjit. Jagi 1926 inkeroččat ledje 26 100 olbmo. Estteatnamis ledje vel sullii 1000 olbmo. Dilli fuotnánii goit nuppi málmme soađi álggedettiin, inkeroččat gárte eváhkkui Supmii, muhto máhcahuvvojedje Sovjetlihttui soađi maŋŋá. Nuppi máimmesoađi maŋŋá inkeroččat eai lean šat eambbo go badjelaš duhát olbmo. Dán áigái inkeroččat leat muhtun čuođi olbmo.

Laiba, inkeroččaid fanas Suomaluovttas.

Inkeroččat leat álot atnán iežaset lagamustá gárjillažžan. Árbevirolaš ealáhusat leamaš guolásteapmi ja duodji. Dego earáge gárjillaččat, sii leamaš álot maiddái diktejeaddjit (diktalávlun). Sin lávlagat leat mitalan seammá áššiin go gárjillaččaid lávlagatge ja sin divttat ja lávlagat gávdnojit Kalevalas. Beakkánamos inkeroš diktalávlun leamaš Larin Paraske.

Vepsálaččat

Vepsálaččat leat váikkohan iežaset guovllu ekonomálaš ovdáneapmái fámoláččat. Sii gávppašedje dolin ee. vikiŋggáiguin ja Ruošša kronihkáin sii máinnašuvvojit juo 1100-logus.

Vepságiela háallet sullii 12.000 olbmo, muhto nuorat eai hála giela, áddejit gal. Suopmelaččat lea 1990-logus veahkehišgoahtán seailuhit vepságiela.

VEPSÁ GIELLA - VEPSAN KEL'

UK DA MAMŠ ELIBA
(sarnaspää)

Ug mamšin šaaghu i libuba pordhiiš.

Mams šaaguspää:

- Uk, äjäk pordhišt?

- Vaikištu, ed - ka sordan.

Möst libub:

- Uk, äjäk pordhišt?

- Mamš, vaikištu, ed, ka nää, lankted!

- Šaagun pästan da piiz'un rebitad!

(Nece linnob huiktalne!)

Nu möst uk libub, mamš:

- Äjäk vuu pordhašt?

Uk zavodi sanuda da šaagun maha

päst', a pordhil mas ol ägäz,

šorpil ülhäkspäi.

Mamš äghele - rebit piiz'un.

Uk mamšin aitha, ic'e män voikid

ecmähä.

UHKKU JA ÁHKKÁ ELIIGA...
(álbmotmáidnasis)

Uhkku áhká cökkai sehkki ja goargyuba ráhpaid.

Áhkká seahkas:

- *Uhkku, olugo ráhpat?*

- *Jaska, it – de luoitilan.*

Fas goargnyu:

- *Uhkku, olugo ráhpat?*

- *Jaska áhkká, it - de, oainnát, gahčat.*

- *Seahka luoitilan ja "cissaidat" gaikkodat!*

(Dás šaddá heabuheapmi!)

Na, uhkku fas goargnyu, áhkká:

- *Ollugo vel ráhpat?*

Uhkku álggii vástidit ja luittii seahka

eatnamii ja ráhppaguoras lei pluva

bükkat bajásguvlui.

Áhkká pluva ala – gaikkui háhcecegaskkas.

Uhkku (bijai) áhká áitái, ieš manai čierruid ohcat.

Vepsägielat 1930-logu ábbes

Nece om Vikipedii [vepsän kelel](#)

Vepsän kelel pagištas [Venämas](#) - [Karjalan Tazovaldkundas](#), [Leningradan](#) da [Vologdan](#) agjoiš.

Vepsän kel' mülüb Baltijan meren suomalaisiden keliden gruppha. Sil om ühthine literaturform da

ičeze literatur. Vepsän kel't opetas [Piteriš](#) - Venäman valdkundaližel pedagogižel universitetel - da

[Petroskoiš](#) - Petroskoin valdkundaližes universitetas. Kel't opetas mugažo školoiš [Karjalas](#),

[Leningradan](#) da [Vologdan](#) agjoiš.

[Informacii toižil kelil... / In other language](#)

Vepsäläiset vuoden kansana festivaaleilla Riddu Riddu

REINERT GRAMMELTVEIT

Vepsäläinen nukketheateresitys: norjalaiset ja saamelaiset lapset ihallevat kettua.

Pohjois-Norjan Manddal sijaitsee noin 130 kilometriä Tromssan kaupungista itään päin. Manddalin järjestettiin heinäkuun lopulla 19. kertaa kansainväliset alkuperäiskansojen festivaalit Riddu Riddu. Nimi on saamelainen ja tarkoittaa "pienää myrskyä rannikolla". Festivaalien takana on nuoria saamelaisia.

Joka vuosi eräs pohjoinen kansa valitaan festivaalien päävieraaksi. Tänä vuonna vuoden kansana olivat vepsäläiset. Festivaaleille saapui Karjalan tasavalasta 18 taiteilijasta koostuva vepsäläisryhmä, jonka joukossa oli myös karjalaisia.

Varsinkin norjalaisen lapsiyhteisön huomiota vetivät puoleensa vepsäläisen nukketheaterin esitykset. Toinen kertoi, kuinka kettu nappasi jänksen talon, mutta ovela jänis on pystynyt samaan sen takaisin kukan avulla.

Kahden opettajan kanssa me valmistimme nukke-esityksiä ja esiinnyimme kouluissa ja päiväkodeissa, teatterin ohjaaja ja ammattinäyttelijä, petroskoinen Boris Kudrjavtsev kertoi.

Kudrjavtsev ei osaa vepsää, mutta ymmärtää kieltä. Hän on käynyt esiintymässä ympäri Suomea ja hänen on helpompi puhua suomea.

– On mielenkiintoista, että esityksessä me ymmärrämme toinen toistamme, ihan molempia kieliä, hän sanoo.

Teatterin nimi on Tikapuut tarkoittaa sitä, että näyttelijäryhmä menee aina eteenpäin ja vähän ylöspäin. Kudrjavtsev on esiintynyt paitsi Suomessa myös Ruotsissa, Ranskassa, Virossa ja jopa Intiassa.

– Olen nyt ensimmäistä kertaa Norjassa. Olen pitänyt kovasti maasta. Täällä on kaunista, raitis ilma ja ihanat maisemat. Ihmiset ovat hyvántahtoisia ja ystävällisiä ja kaikki hymyilevät ja kysyvät tämän tästä "mitä kuuluu", hän kertoo.

Laajan kulttuuriesityksen jälkeen tarjottiin yleisölle perinteistä vepsäläistä ruokaa. Karjalasta saapuneet ryhmät Jousson Järved ja Noidit esittivät omat konserttinsa. Vepsäläisten markkinoilla saimme ihailia ja ostaa korkeatasoisia käsityötaitetta. Vepsäläiset opettivat halukaille, miten valmistetaan vepsäläisiä nukkeja. Vepsäläisten kauniit puut herättivät nekin huomiota.

Muita kansoja vepsäläisten ja saamelaisten lisäksi olivat tänä vuonna mm. maya-intiaaneja Guatemalasta, ryhmä Brasiliasta, Tuareg-muusikoita Saharasta, muusikoita Tivasta, Grönlannista ja Zanibarista sekä mongolilainen filmintekijä.

Bente Imerslund

Kirjoittaja on Raisissa asuva finsk.no-sivuston toimittaja. Vepsäläisten panoksesta Riddu Riddu-festivaaleilla voi lukea enemmän osoitteesta www.finsk.no.

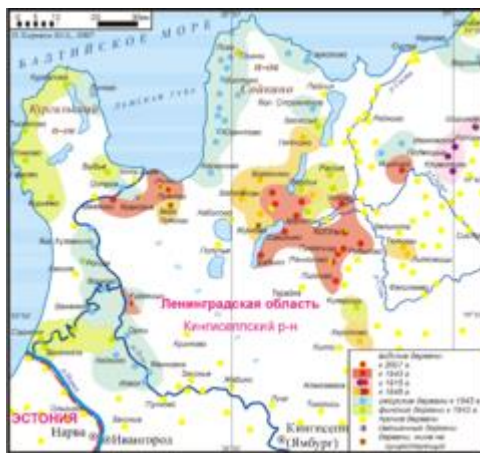

Käsityötaiteilijat Tatjana Vajan (vas.) ja Julia Gushtshina esittelivät festivaaleilla vepsäläisiä pukuja, käsitoita ja nukkeja.

Vatjalaččat

Vatjalaččat leat álgoálggus vuolgán Estteeatnamis. Vatjalaččat leat dánáigge nu uhcán, ahte lea ballamis, ahte dat jávká oalát dáid jagiid. Ruošša kronihkát máinnašit sin juo 800-logus, muhto argeologaid mielde sii leat ássan guovllus juo Kristusa riegádeami áiggiid. Lea maid vejolaš, ahte sápmelaččaidege nu dovddus čuđit ledje aiddo vatjalaččat. Dolin sii ledje dovddus ja árvvusadnojuvvon álbmot, muhto sis ii leamaš goassige iežaset riika, iige sin lohku leamaš goassige olus eambo duon 5000. 1848 álbmotrehkenastimis sii ledje 5000, 1926 ledje šat 705, 1942 sullii 500 olbmo. 1990-logu beallemuttos sii ledje šat sullii 50 logi olbmo, iige giella sirdás nuorat sohkaulvii. Dán áigge hállit gávdnojit golmma gilázis: Joenperäs, Liivkyläs ja Luutsas. Vatja gielas leat seilon hui boares iešvuodat.

dán kárttas vatjalaččat rukses ivnniin

Vatjalaččaid veajogovva.

Mordvalaččat

Mordvalaččat leat sullii 1,1 miljovdna. Mordvalaččat ellet biedgguid ja sii leat gielalaččat juohkásan guovtti oassái. Juohku lea ersä- ja mokša. Dáid gielaid hállit eai gulahala gaskaneaset. Guktuin gielain leat durkalaš ja iránalaš váikkohusat.

Mariálbmot

Marit leat 670 000 ja sis lea iežaset dásseváldi Udmurtia máttabealdi. Marigiella gullá volgalaš giellajovkui, ja gielat leat guokte: suomagillii niittymari ja vuorimari. Sullii 70 % mariálbmogis hállá iežaset eatnigiela. 90 % mariin hállet niittymari.

Nuortamarigielat árváduš:

Ik kol'a kok potšan? Šogan.

Ovtta sáhpánis guokte seaibbi? Lávki.

Mari dásseválddi leavga

Logut marigillii:

- 1 ik
- 2 kok
- 3 kum
- 4 nyl
- 5 vitsh
- 6 kud
- 7 shym
- 8 kandash
- 9 indesh
- 10 lu

Niittymarit 1900-logu álggus

Udmurttat

Udmurttat leat oktiibuot 637 000 ja sis lea iežaset autonomálaš dásseváldi Gaska Ruoššas. Udmurttat giella lea permalaš giella. Udmurttain 70 % hálllet iežaset giela eatnigiellan.

Komit

Komit leat sullii 500 000 ja sis lea iežaset dásseváldi Davvi Ruoššas. Sin ássanguovlu lea hui viiddis ja doppe leat ollu luondduriggodagat dego eanagássa ja minerálat. Komigielat leat guokte. Goappáge giela hálllet sullii 70 % álbmogis.

Komit

Komi dásseváldi

Hanti, Mansi, Samojedagielat

Hanti ja mansi gullet ovttas unjárgielain suoma-ugralaš gielai *ugralaš suorgái*. Hanti ja mansi gohčodit maid obugralaš giellan dasgo giela hállit ássat Ob-joga gáttis.

Samojedagielaide gullet tundra- ja meahccenjenecca, enecca, nganasan sihke selkuhppa ja dat hábmejít urálaš gielaid nuppi suorggi. Dáid gielain nannosamos lea njenecca.

Hanti, mansi ja samojedagielaid hállit ássat biedggui viiddis tundra guovlluin ja sii leat unnán. Suopmaniid gaskasaš earut leat stuorrát dasgo olmmošgaskavuodát hálliid gaskkas leat unnán.

Sihke obugralaš gielat ja samojedagielat leat garrasit áitatvulosáčat, dasgo iešguđet giela hállit ei leat eambo go duháhat. Golbma giela leat jávkan ollásit, guokte dain 1800-logus ja kamassigiella jávkkai loahpalaččat 1980-logus. Giela seailuma dihtii livččii dehálaš seailuhit árbevirolaš ealáhusaid, dego boazodoalu, muhto olu guovllut leat oljjuin nuoskkiduvvon ja álgoálbmogiid eallin lea gáržon dahje šaddan veadjemeahtumin. Guovlluide leat fárren olu eará olbmot ja álgoálbmogat leat báhcán marginálaálbmogin iežaset boares ássanguovlluin.

Obugralaš álbmogiin leat si iežaset radiosáddagat, maid sáddengiella lea dábálamosit hanti. Hantigillii almmustuvvá maid aviisa vahkkosaččat, mansigillii oktii guovttevahkus. Jagi 1989 lea vuodđuduvvon álbmotsearvi, mii bargá giela ja kultuvrra buorin. Maiddái njeneaccain lea iežaset searvi ja aviisa. Dát unnitlogu álbmogiid searvvit barget oppalohkáige buot uhca gielaid ja álbmogiid buorin guovlluineaset.

Hanti-Mansijskis leamaš jagi 1991 rájes dutkamušguovddáš ja Beloarskis fas álbmotdiktenarkiiva, mat guktot vurkejit ja dutket álbmotárbbi. Eatnigillii čáli girječálliit leat vuodđudan 1990 girječálliid lihtu ovddidit álbmotgielaid dili.

Hantit

Hantiid ja mansiid autonomalaš biiregoddi

Ungar

Ungáralaččat leat sulli 15 miljovna. Sis 4-5 miljovna ássat earásajis go Ungáras, omd. Románias, Oarje-Eurohpás ja Amerihkás. Ungáragiella lea vuosttas suoma-ugralaš giella masa lea prentejuvvon Biibbal, 1590.

Ungáralaččat leat historjjálaččat gohčodan iežaset namain "*magyar*".

Ungára riika

Gos suoma-ugralaččat leat eret?

Ovdal gielladiehttit árvaledje, ahte ng. Volga gávas leamaš suoma-ugralaš álbmoga álgoruoktu. Doppe álbmogat dasto leat vádjolišgoahtán: geat guhkás Uralváriid duohkái, geat oarjjás dálá Ungára guvlui, geat Baltiai ja dasto dálá Suomanjárgii.

Dánaigge dutkamuš lea boahtán dan oaivilii, ahte suoma-ugralaš álbmogis ii goassige leamašan nie čielga oktasaš álgoruoktu. Dálá dieđa árvala vejolabbon dan, ahte olmmoš lea vuolgán afrihkálaš álgoruovttustis ja leavvan miehtá máilmmi, gitta Skandinávia rádjái. Vaikke dál suoma-ugralaš álbmogat ellet biedgguid Ruošša riikkas, dat ovdalis áiggiid leamašan oktavuodas guđet guimmiinesetguin miehtá Davvi-Eurohpá ja Ruošša.

Suopma, dego Baltia guovluge, lea ásaihttojuvvon jieknááiggi maŋŋá sullii 10 000 jagi dassái. Dan áigge olbmuid gielas ii leat diehtu. Duháhiid jagiid áigge Suoma njárgii leat golgan olbmot iešguđet guovllus. Álgoálbmot ja ođđa ássit leat seahkanan gaskaneaset. Arkeologat ja gielladiehttit leat ovttas bohtán dan oaivili, ahte álbmogat leat seahkanan jieknááiggi loahpageahčen, goas olbmot sáhte johtit suttes guovlluide. Álgoálbmot lea váldán atnui sisafárrejeaddjiid nuortagiela, masa leat seahkanan ollu maid oarjeloanat, báltalaš ja germánalaš loatnasánit. Suopmelaččaid oktavuoha eará ugralaččaide lea boatkanan duháhiid jagiid dassái, dálá árvalusaid mielde juo bronsaáigge. Nuortameara guovlluin giellaoktavuohta seillui gitta ovddit duhátjagi beallemuddui.

Nuba suopmelaččat eai leatge genehtalaččat dahje kultuvrra dáfus lagažat iežaset giellafulkkiiguin. Suopmelaččaid genain 65-75 % leat eurohpálaččat ja dušše 25-35 % leat asialaččat, nappo urálalaččat. Oanehaččat daddjon: suopmelaččaid genat leat bohtan oarjin muhto giella nuortan. Kultuvra fas lea goappat guovllus bohtán.

Sápmelaččaid genehtalaš árbi lea olu boarrásut go suopmelaččaid. Genadutkamušaid veahkil lea čilgejuvvon, ahte sápmelaččaid máttut leat logiid duháhiid jagiid duohken, goas Eurohpás ii lean vel olus mihkkige eaige olus geatge. Dutkamušat leat goitge vel gaskan, iige leat dieđus, mii lea sámiid dološ historjá, dahje gos sii leat eret.

Fina neahtas geahččamin áigejuovdilis dieđuid:

http://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/suomalaisten_alkupera_hahmottuu_pirullisen_hitaast

Mistæ saamelaiset ovat peraisin?
Saamelaisten genetiikka

SUOMA-UGRALAŠ GIELAT

Suoma-ugralaš gielat ja samojedagielat gohčoduvvojit *urálalaš giellan*. Dat hállojuvvojit Davvi-, Nuorta- ja Gaska-Eurohpás, sihke Sibirijjás. Urálalaš gielat leat sohkagielat ja dat leat badjel 20. Sohkagiellavuohta dárkkuha dan, ahte dain lea oktasaš vuodđogiella, eamigiella, mii lei anus 6000 jagi dassái. Seammáláhkái maiddái indoeurohpálaš gielat (omd. eanjalas ja fránska) leat vuolgán iežaset oktasaš eamigielas.

Kultuvralaččat urálalaš álbmogat leat hui earálárganat. Storra oassi ássá Ruoššas Gárjilis, Komis, Maris ja eará báikkiin.

http://www.ugri.net/00a/00a_fi.htm

Urálalaš gielat juhkkujuvojit guovtti oassái: suoma-ugralaš gielaide ja samojedagielaide. Suoma-ugralaš gielaide gullet nuortamearasuopmelaš gielat: suopma, estte, gárjil, vepsä, inkeroš, liivi, vatja ja sápmi sihke mordva, mari, udmurta, komi, uŋgár, ostjáhka ja mansi.

Samojedagielaide gullet: njenecca, ngasan, enetsa ja selkuhppa.

Suoma-ugralaš gielaid bokti leat anus sihke boares ja ođđa namahusat. Logadettiin ferte leat álot dárki, amas sehkket gielaid.

Suoma-ugralaš gielaid sáhtta juohkit njealji sadjái dan mielde man nanus giella lea:

1) álbmot, main ii leat dieđus álbmogii iige gillii čuohcci áitta, omd. suopmelaččat, uŋgárlaččat ja esttelaččat.

2) álbmot, mii lea vejolaččat áitojuvvon, omd. mordvalaččat, marit, komit ja udmurttat

3) áitatvuloš álbmot, omd: hanti, mansi, njeneaccat, gárjillaččat, vepsälaččat

4) gárrasit áitatvuloš álbmot: liivilaččat, vatjalaččat, inkeroččat, eanáš samojedaálbmogat ja sámit.

UNNITLOGU ÁLBMOGAT JA –GIELAT

Unnitlogu álbmot

Doaba ”unnitlogu álbmot” (*vähemmistö*) ii leat oktageardán. Muhtun Eurohpá riikkat šiitet iežaset riikkas leatge unnitlogu álbmoga dahje –álbmogiid, dasgo riikka politihká mielde unnitlogu álbmogii ii sáhte addit makkárge sierravuoigatvuodaid, go dat rihkku dásseárvvu prinsihpá. Eurohpás leage anus tearbma ”álbmotlaš unnitlohku”, mainna dárkkuhuvvo muhtun riikkas guhkes áigge orron earálágan olmmošjoavkku, man lahtut leat dan riikkavulošaččat (*kansalainen*). ON:s (Ovttastuvvon Našuvnnat) fas lea válđojuvvon atnui viiddit unnitlogu doaba, man vuollái gullet maiddái sirdobargolbmot (*siirtotyöläiset*), ja juoba olbmot, geat muđui gaskaboddosaččat orrot riikkas. Erenoamážit mii gullá stáhtaid geatnegasvuhtii posiitiivalaš daguiguin dorvvastiti unnitlogu olbmuid vuoigatvuodaid, geatnegasvuoda dássi sáhtta leat gitta das, man bissovaččat joavku riikkas lea. Unnitlogu álbmoga meroštallamii lea iežas kriterat.

Unnitlogu álbmogat dárbbasit dávjá suodjalusa vealaheami ja biinnideami vuostá ja das leamašge álbmogiidgaskasaš dásis stuorra fuolla. Muhto mo unnitlogu álbmot meroštallojuvvo? Dat leage mánggii váttis gažaldat, dasgo unnitlogu álbmogat leat nu mánggaláganat ja dilli sáhtta rievdat máilmmi ravddas nubbái. Muhtun unnitlogu álbmogat ellet sierra iežaset ráddjejuvvon guovllus. Muhtumat ellet válđoálbmoga gaskkas. Nuppiin lea iežaset, nana kollektiiva identitehta, nuppiin dat lea heajut, dahje dakkár ii aba leatge. Muhtun álgoálbmogiin lea viiddis iešmearridanvuoigatvuohta ja nuppiin ii leamaš goassige makkárge mearridanváldi. Nuba unnitlogu álbmogin gehččojuvvo álbmot, mii lea álbmogin, etnalaččat, oskku dahje giela dáfuš earálágan go válđoálbmot riikka sisti. Unnitlogu álbmot lea maiddái mearálaččat uhcit go riikka válđoálbmot, iige sis leat váldi, muhto leat ieža earáid válđdi vuoldi. Dáid sivaid dihtii sis lea vejolašvuohta gáibidit suodjalusa. Almmolaččat lea dohkkehuvvon, ahte unnitlogu álbmot galgá leat dan riikkavuloš, man rájáid sisti dat ássá.

Sierra olmmošjoavkkut, mat suodjalusa dárbbasit, leat báhtareaddjit, sirdobargit ja stáhtahis olbmot. Báhtareaddjiid suodjala álbmogiidgaskasaš báhtareaddjiidsoahpamuš. Sirdobargiid várás lea maid iežas soahpamuš, dego maid stáhtahis olbmuid várás (omd. kurdit).

Suoma perspektiivvas dehálamos unnitlogu álbmogiidda guoski mearrádus gullá ON olmmošvuoigatvuodaid- ja politihkálaš vuoigatvuodaid soahpamuššii. Almmolaš soahpamuša 27. artikla mielde unnitlogu álbmogiin ii oaččo gielidit vuoigatvuoda geavahit iežaset giela, oskkoldaga ja návddašit iežaset kultuvrras.

Suomen Hallitusmuoto II. Perusoikeudet, 14 §

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Stuorámus oassi sohkaálbmogiin ássat Ruoššas ja sin giella lea dávjá duolmmahallan ruoššagillii. Ruoššagiella leamaš Ruoššas álot studerengiella, dohkkehuvvon čuvgejumi giella. Unnitlogu gielat leamaš olgguštuvvon juoba gildon geavaheames ja váralaččat. Lea gehččon, ahte dat áitet ruoššagiela válldi. Dušše esttegiella lea seailuhan čađa áiggiid esttegielat oahpahusa mánáidgárddis gilla allaoahpu rádjái. Dasa lea sihkkarit sivvan dat, ahte riika lei moaddelogi jagi iehčanas riikan 1900-logus.

Nappo stuorámus oassi ugralaš gielain leat unnitlogu giellan ja hállit ássat biedgguid miehtá tundra. Nuba gielat leatge garrasit áitatvulosaččat ja lea ballamis, ahte dat jávket oalát. Vearrámus áitagat leat boares ealáhusaid jávkan, eallinvugiid ja birrasa rievdan, ja luonddu duššadeapmi.

Dánáigge lea goitge figgamuššan seailluhit ja ealáskahttit dáid gielaid. Go giella jávká, dan mielde jávket maid kultuvra ja oppa álbmot. Ealáskahttindoaimmat leat ee. vuodđudit universitehtaid, skuvllaid ja mánáidgárddiid unnitlogu álbmogiid várás, mat doibmet sin iežaset gillii. Maiddái iežasgielat aviissat ja girjjálašvuohta veahkehit ealáskahttit giela, sihke radio- ja tv-prográmmat. Giela ealáskahttimii gullet maid sátnegirjjit, giellagáhtten, oahppogirjjit sihke giela árvvu lokten ja giela geavaheami viiddideapmi ruovttuin álmmlaš servvodahkii. Virggálaš giela status lea gillii dehálaš. Sámeigiella oaččui virggálaš giela statusa 1992.

ÁLGOÁLBMOGAT JA -GIELAT

Mii leat gullan ja lohkan álgoálbmogiid birra. Mii diehtit, ahte sápmelaččat lea álgoálbmot. Álgoálbmot doaba ii leat oktageardán, iige álgoálbmogin sáhte dušše álgit. Juos lea álgoálbmot, galgá deavdit dihto kriteraid.

Mii lea álgoálbmot?

Álgoálbmogin lohkkovuvvo álbmot, man máttut ollet dakkár álbmogii, mii leamaš dihto guovllus dahje riikkas ovdal go dálá válđoálbmot lea ihtán dohko ja man oktavuoha duon dološ áigái lea seilon čađa áiggiid ja lea ainge Leahkimin – ovdamearkka dihtii lunddolaš ealáhusaid bokti, mat vuodđuduvvet luonddu geavahussii dahje giela bokti. Suomas, Ruotas, Norggas ja Ruoššas orru sámit leat Eurohpá uniovnna áidna dovddastuvvon álgoálbmot. Álgoálbmot lea dájvja maiddái riikka unnitlogu álbmot. Ovdamearkka dihtii Suoma sámit leat unnitlohkun earet olles riikkas, maiddái buot Suoma Sámi guovllu gielddain (Eanodat, Anár, Soađegilli), earet Ohcejoga gielddas.

Miehtá máilmmi ássat ainjuo 300 miljovna álgoálbmogiidda gulli olbmo 70 riikkas.

Álgoálbmogat leat historjjálaččat gártan gillát geafivuoda ja váinnuid. Dánáigge álgoálbmogat leat gártan gillát maid ng. ”ovdáneami” geažil ja dan siidováikkuhusaid dihtii. Dákkár áššit leat vaikkoba buodđun elrávnnji háhkama dihtii (dulvadeamit) ja njuoskadanprojeavttat, geaidnoráhkadeapmi, ruvkedoaimmat sihke arvevuoddiid čuohppan.

Álbmogiidgaskasaš servvodat lea gulul fuobmán daid váttisvuodaid maid álgoálbmogat leat gártan gierdat koloniserenáigodaga maŋŋá ja ON čielggadiige jagi 1953 álgoálbmogiid váttisvuodaid. 1957 Ovtastuvvan Nášuvnnat dohkkehii soahpamuša nr. 107, mainna galge suodjaluvvot álgoálbmogiid ja čeardajoavkkuid vuoigatvuodát. Jagi 1989 soahpamuš ođaduvvui (nr. 169), mii ávžžuha ráđđehusaid ráđđádallat álgoálbmogiiguin.

Jagi 1982 vuodđuduvvui bargjoavku, mii galggai ráhkadit álgoálbmogiid vuoigatvuodaid julggástusa. Dat dohkkehuvvui 1994 ja ON rabasčoahkkin celkkii jagi 1993 Leahkit álgoálbmotjahki ja jagiid 1994-2004 álgoálbmotlogijahki. Dáid temájagiid ja julggástusa ulbmilin lei lasihit áddejumi ja ovttasbarggu álgoálbmogiiguin vai vealaheapmi nogašii ja sin váttisvuodát čovdojuvvošedje.

Álgoálbmogat leat dájvja muhtun riikka unnitlogu álbmot. Unnitlohkun sii leat gártan dájvja veahkaválddalaš leavvama geažil dahje nu ahte válđoálbmot lea gulul leavvan sin árbevirolaš guovlluide ja ássan dohko.

Máilmmi viidosáččat buot álgoálbmogat eai hálit iežaset gohčoduvvot unnitlogu álbmogin, dasgo sii sáhttet leat eanetlohkun iežaset ássanguovllus, eaige sii vealttakeahttá dohkket dálá riikka rájaid. Ovdalis áiggiid eanáš riikkat figge suddadit

álgoálbmogiid váldoálbmogii. Suddadanpolitihkká gohčoduvvo namahusain *assimileret*. Norggas leamaš virggálaš ja diđolaš garra assimilerenpolitihkká badjel čuođi jagi 1800-logu beallemuttus gitta 1950-logu rádjái. Suomas leamaš maid nana assimilerendoaimmat, omd. bálggusortnega čadaheapmi, mii buhttii ovddeš boazodoalu ortnega sámequovlluin Suoma iehčanasvuoda álgojagiid. Maiddái sámiid ásanpolitihkkás leamaš assimilerema smáhka, go sámit leat ásahuvvon guovddášbáikkiide erenoamážit nuppi máilmmesoadi maŋŋá.

Dánáigge nu máilmmiviidosáččat go maiddái Suomas deattuhuvvo embbo jurdda, man mielde sierralágan eallinvugiin ja kultuvrrain lea iešárvu. Earáláganvuolta galgá dálá jurdaga mielde seailuhuvvot ja várjaluvvot. Maiddái máilmmiviidosáš soahpamušat leat rievdan assimilerenfiggamušain suodjaleami guvlui.

Suoma dáfus dehálamos unnitlogu álbmogiid vuoigatvuodaide guoski mearrádus lea ON soahpamuš olmmošvuoigatvuodaid ja politihkálaš vuoigatvuodaid birra.

Álgoálbmotgielat

Go álgoálbmogat leat miehtá máilmmi, juohke nannámis, leat sis diedusge iežaset gielat. Omd. Austrália aboriginálat hállet oktiibuot čuđiid gielaid. Davvi-Amerihkás leat árvvu mielde 150-200 ealli indiánagiela, Lulli-Amerihkás sullii 500 giela. Davvin gávdnojit ee. inuihtta- ja sámegielat. Japánas ainut hállet ainu giela, mii ii leat dutkamušaid mielde fuolki mange máilmmi gillii.

Afrihkás leat ollu unna álbmogat ja gielat. Máilmmi álgoálbmotgielat leat dávjá áitatvulosáččat ja muhtun gielat leat juo jávkamin. Dain leat hállit dušše muhtun logit dahje čuođit ja siige leat vuoras olbmot, iige giella sirdás šat nuorabuidda.

Afrihkálaš sun-álbmoga giella

Mii leat oahppan, ahte sámegielas leat earálágan jietnadagat go vaikkoba suoma gielas. Fránskka gielas leat maid dakkár jietnadagat, maid mii fertešeimmet hárvhallat sierra ja ángirit. Arábagielain leat garra čottajietnadagat, maidda sis leat iežaset mearkkat dahjege bustávat.

Afrihkás lea álgoálbmot, sun-álbmot, geain leat erenoamáš jietnadagat, avulsiivvat. Das njálmmiin spoahkkaluvvo dahje njamistuvvo jietnadat olggos. Dát gielat leat khoisan-gielat. Dat gávdnojit ee. Mosambikas, Tansanias ja Namibias.

Fina geahččamin ja guldaleamen You Tubes: African Clicking Language. Iskka oahpahallat jietnadagaid!

Inuihhtagielat

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2a/Inuktitut_dialect_map.png

Inuihhtagielat leat 4-5 ja dain velá sierra suopmanat. Bajábeale govas oainnat mo inuihhtagielat ja –suopmanat leat leavvan. Inuihhtagielaid čállinhápmin leat juogo latinnalaš bustávát dahje Kanáda inuktitut gielas sierra stávvalmearkkat. Stávvalmearkkat vuodđuduvvet indiánagielaide stávvalmearkkaide, maid hutkkai metodistagirku sárdnealmmái James Evans 1840-logus. Cree giela mearkaortnega vuodul fas sárdnealmmái Edmund Peck hutkkai 1870-logus vástideaddji ortnega inuktitut gillii. Inuihtaid kulturinstituhtta dohkkehii stávvalmearkaortnega virggálaš čállingiellan jagi 1976. Inuktitut gielas lea guvttiidlohku.

Inuktituta stávvalmearkkat ᐃᐃᓴᐅᓯᓃᓃ ᐃᓴᓃᓃ, titirausiq nutaaq

ᐃ ᐃ̇ i	ᐅ ᐅ̇ u	ᐄ ᐄ̇ a	" h
ᐱ ᐱ̇ pi	ᐷ ᐷ̇ pu	ᐸ ᐸ̇ pa	< p
ᐃ ᐃ̇ ti	ᐅ ᐅ̇ tu	ᐸ ᐸ̇ ta	ᐸ t
ᐱ ᐱ̇ ki	ᐅ ᐅ̇ ku	ᐸ ᐸ̇ ka	ᐸ k
ᐱ ᐱ̇ gi	ᐅ ᐅ̇ gu	ᐸ ᐸ̇ ga	ᐸ g
ᐱ ᐱ̇ mi	ᐅ ᐅ̇ mu	ᐸ ᐸ̇ ma	ᐸ m
ᐸ ᐸ̇ ni	ᐃ ᐃ̇ nu	ᐸ ᐸ̇ na	ᐸ n
ᐸ ᐸ̇ si	ᐸ ᐸ̇ su	ᐸ ᐸ̇ sa	ᐸ s
ᐸ ᐸ̇ li	ᐸ ᐸ̇ lu	ᐸ ᐸ̇ la	ᐸ l
ᐸ ᐸ̇ ji	ᐸ ᐸ̇ ju	ᐸ ᐸ̇ ja	ᐸ j
ᐸ ᐸ̇ vi	ᐸ ᐸ̇ vu	ᐸ ᐸ̇ va	ᐸ v
ᐸ ᐸ̇ ri	ᐸ ᐸ̇ ru	ᐸ ᐸ̇ ra	ᐸ r
ᐸ ᐸ̇ qi	ᐸ ᐸ̇ qu	ᐸ ᐸ̇ qa	ᐸ q
ᐸ ᐸ̇ ngi	ᐸ ᐸ̇ ngu	ᐸ ᐸ̇ nga	ᐸ ng
ᐸ ᐸ̇ nngi	ᐸ ᐸ̇ nngu	ᐸ ᐸ̇ nnga	ᐸ nng
ᐸ ᐸ̇ ti	ᐸ ᐸ̇ tu	ᐸ ᐸ̇ ta	ᐸ t

<https://fi.wikipedia.org/wiki/Tiedosto:Inuktitut.png>

Kalaallit Nunaata dahje Grönlánda inuihtaid giella gohčoduvvo namain kalaallisut. Das leat guokte sátneluohká, substantiivvat ja vearbbat. Persovnnat leat njeallje, muhto guvttiidlohku ii leat. Sadjehámit leat logi. Kalaallisut gielas leat hállit sullii 54 000.

Fina geahččamin: <http://www.oqaasileriffik.gl/kl> ja http://kl.wikipedia.org/wiki/Kalaallit_Nunaat

GEARDDUT MODUSIID

Modusat leat **indikatiiva** (duohtavuohki), **konditionála** (eaktovuohki), **potentiála** (veadjinvuohki) ja **imperatiiva** (gohččunvuohki). Gearddut giellaohppagirjjis modusiid sojaheami.

Mo geavahat modusiid

Modusat geavahuvvojit dávjá dalle, go galgá sierralágan dovdduid buktit ovdan. Indikatiiva lea neutrála, konditionálas lea dávjá juoga eaktu, potentiála eahpida ja imperatiiva gohčču.

PRONOMEN "IEŠ"

NOMINATIIVA

buot persovnnain ovttaidlogus:	mun ieš, don ieš, son ieš
guvttiid- ja mánggaidlogus ieža :	moai ieža, doai ieža, soai ieža mii ieža, dii ieža, sii ieža

Nominatiiva lea vuodđohápmi.
Gal mun *ieš* dieđán, maid barggan.
Leahppigo doai *ieža* láibon dán gáhku?
Sii leat *ieža* fitnan gávpogis.

GENETIIVA-AKKUSATIIVA

	ovttaidl.	guvttiidl.	mánggaidl.
1 p.	iežan	iežame	iežamet
2.p.	iežat	iežade	iežadet
3.p.	iežas	iežaska	iežaset

Genetiiva-akkusatiivahan almmuha oamasteami dahje gullelašvuoda.

Dá lea mu *iežan* girji.
Loga *iežat* girjji!
Mis leat min *iežamet* girjjit.

ILLATIIVA

	ovttaidl.	guvttiidl.	mánggaidl.
1 p.	alccen alccesan	alcceme alcceseame	alccemet alcceseamet

2.p.	alccet alccesat	alccede alcceseatte	alccedet alcceseattet
3.p.	alcces -is alccesis	alcceska -iska alcceseaskka	alcceset -iset alcceseaset

Illatiiva vástida gažaldagaide GEASA, GEAIDDA

GEASA: Mun lean *alccen* oastán dán njálggosbusse.
 GEAIDDA (gl): Doaigo leahppi *alccede* čoaggán luopmániid?
 GEAIDDA (ml): Sii leat oastán *alcceset* (*alcceseaset*) ođđa biilla.

LOKATIIVA

	ovttaidl.	guvttiidl.	máŋggaidl.
1 p.	alddán	alddáme	alddámet
2.p.	alddát	alddáde	alddádet
3.p.	alddes, -is	alddeska, -iska	alddeset, -iset

Lokatiiva vástida gažaldagaide GEAS, GEAIN

GEAS: In mun *alddán* gal suolát.
 Gal don *alddát* fuolahat.
Alddes Issáhis ii leat miige gullon.
 GEAIN (gl): Munnos lea *alddáme* biilla.
 Alli *alddáde* suolát.
 Sudnos *alddeska* ii leat vealgi.
 GEAIN (ml): Mis ii leat *alddámet* heasta.
 Leatgo dis *alddádet* bohccot?
 Sis leat *alddesetge* fuolat.

KOMITATIIVA

	ovttaidl.	guvttiidl.	máŋggaidl.
1 p.	iežainan	iežaineame	iežaineamet
2.p.	iežainat	iežaineatte	iežaineattet
3.p.	iežainis	iežaineaskka	iežaineaset

Komitatiivva geavaheames sáhtttá jurddašit, ahte dahku čuohcá hállái alcces.

GEAINNA: Mun dadjen *iežainan*, ahte dál in bora šat.
 Son lea hui duhtameahttun *iežainis*.

GEAIGUIN: Soai leaba smiehttan *iežaineaskka*, ahte eaba vuolgge duoddarii.

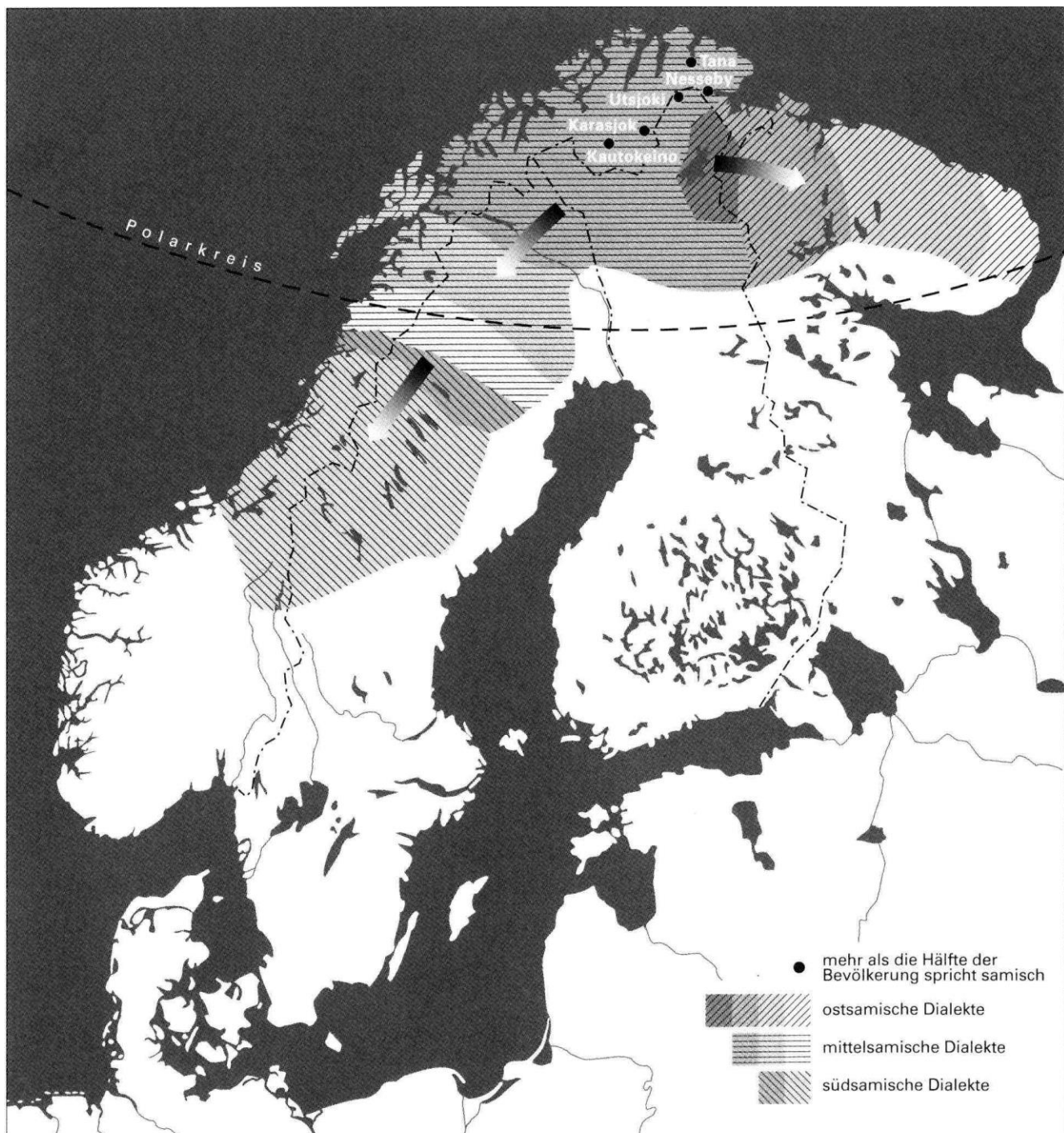
ESSIIVA

	ovttaidl.	guvttiidl.	máŋggaidl.
1.p.	iehčanan	iehčaneame	iehčaneamet
2.p.	iehčanat	iehčaneatte	iehčaneattet
3.p.	iehčanis	iehčaneaskka	iehčaneaset

dahje dušše: **iehčanassii**

SÁPMI JA SÁMEGIELAT

Mathisen, Aikio, Henriksen: Sámi Atlas. Geográfalaš ja historjjálaš kárttat. Romssavárdu. 1996.

Sámegiela

Sámi giela leat oktiibuot logi. Dat leat suomagiela lagaš fuolkegiela. Sámegiela hálljuvvojit njealji riikkas: Suomas, Norggas, Ruotas ja Ruoššas. Suomas ássat sullii 6000-7000 sápmelačča, geain eanemustá bealli hállit sámegiela.

Suoma sámegiela

Suomas hálljuvvojit golbma sámegiela. Buot gielain lea iežas ortografia ja girjegiela. Dáid gielaid hállit eai gulahala gaskaneaset.

Davvi sámegiela	hállit sullii 25.000-30.000 buot davviriikkain
Anárašgiela	400
Nuortalašgiela	1000

Anára giela lea Suoma áidna njealjegiela giela. Doppe hálljuvvojit golbma sámegiela, davvisámegiela, nuortalašgiela ja anárašgiela. Virggálaš almmuhusat leat álot njealji gillii. Anárašgiela hálljuvvo dušše Suomas, Anára gielddas.

Ruota ja Norgga sámegiela

Ruotas ja Norggas hálljuvvojit

davvisámegiela

julevusámegiela } hállit sullii 1000

lullisámegiela

ubmisámegiela } hállit sullii 500

bihtánsámegiela }

Ruošša sámegiela

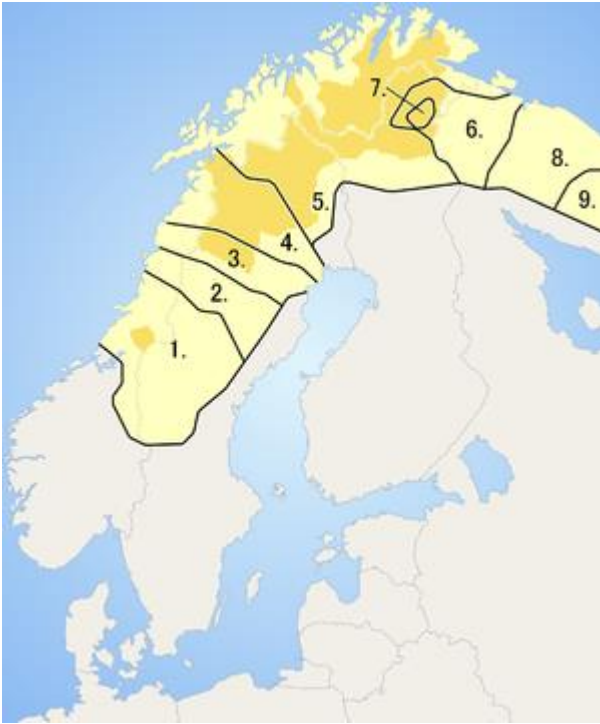
Ruoššas leamaš njeallje sámegiela. Áhkkilsámegiela lea juo jávkan.

Darjisámegiela hállit eai leat šat ollu, nuortalašgiela hállitge leat uhcán, muhto

Gielddasámegiela hállit leat sullii 800-900.

Sámegiela status Suomas

Jagi 1992 rájes sámegielain leamaš Suomas virggálaš giela stárus Ohcejoga, Anára ja Eanodaga gielddain sihke Soađegili gieldda davvioasis. Dát mearkkaša, ahte olmmoš sáhtá dikšut virgeolbmuid luhtte áššiidis eatnigillii. Geavatlaččat dat dáhpáhuvá nu, ahte juos virgeolmmoš ii máhte sámegiela, áššehaččas lea vuoigatvuolta geavahit dulkka.

<https://fi.wikipedia.org/wiki/Saamelaiskielet>

Sámegeielaidd dálá leavvanguovllut

1. [eteläsaame](#) 2. [uumajansaame](#) 3. [piitimensaame](#) 4. [luulajansaame](#) 5. [pohjoissaame](#) 6. [koltansaame](#) 7. [inarinsaame](#) 8. [kiltinänsaame](#) 9. [turjansaame](#)

(16.11.2015)

Suopmanat

Kielat ja suopmanat leat šaddan guhkes gaskkaid dihtii, go giela hállit eai leamaš gaskaneaset dahkamušas. Nuppe gežiid fas hálliid lagašvuohta ja vuorrováikkuhus dahket gielaidd ovttaláganin. Suopmaearut vuhttojit earálágan sániin ja jietnadagain.

Ovdamearkkat: hupmat - hállat
                              dievdu – almmái
                              olmmái – skibir

Jietnadatvariašuvnnat: /âhte – ehte/
                              /kiedaah – kieraah/
                              /vuosttas – vuosttaš/
                              /háse – háše/
                              /eatni – eandni/
                              /mâŋŋá – mânnjá/

Nappo suopmanearru dárkkuha dan, ahte gielas leat stuorit ja smávit erohusat dan mielde, gos olmmoš lea eret.

Lasit maid dai omd. Karasavvona suopmana ja eará oarjesuopmanvariašuvnmaid

ČÁLLINGIELA HISTORJÁ OANEHAČČAT

Sápmi oaččui oktasaš davvisámegiela čállingiela jagi 1979. Ovdal dan dilli lei hui girjái. Norgga, Ruota, ja Suoma bealde ledje ollu earálágan čállinvuogit dan mielde, gii lei daid hutkan.

Sámegiela čállingiela hstorjá álgá 1600-logus. Miššonearabáhpat fuomášedje ahte Ipmila sáni gánnáha sárdnidit álbmoga iežas giillii. Nu oaččui olbmuid luohhtámuša. Muhto dan ovdalge, juo jagi 1557, čálii muhtun eaŋgalas mearraalmmái, nama mielde Stephen Borrough, 95 sáni listtu Guoládatnjárggas. Son lei gearahallan riddui ja gárttai orodit dálvvi badjel sámiid luhtte.

1600-lohku

Álgoáiggiid ii sáhte čujuhit mange sierra čállinvuohkáii, muhto ferte hállat man giillii muhtun prentehus ilmmái. 1600-logus ilbme kristtalaš girjjit ja áppes oarjesuopmaniid mielde ja guokte divtta Giema sámegillii. Divttat Moarsi fávrrot ja Guldnasaš ilbme girjjis Lapponia.

1700-lohku

1700-logus ilbme ain kristtalaš girjjit ee. lullisámegillii ja ubmisámegillii. Knut Leem čálii vuosttas sámegiela giellaoahpa ja hutkkai vuosttas davvisámegiela čállinvuogi ovttas Anders Porsangeriin. Dat vuodđuduvai Porsáŋgu ja Lágesvuona badjeolbmuid suopmanii. Knut Leem almmuhii maid dai sátnegirjji, katekismusa ja áppesa.

1700-logu beallemuttu maŋná ungarlaš gielladutki Sajnovics orui Várggáin ja fuomášii ahte sámegiella ja ungargiella leat fuolkegielat.

1800-lohku

Rasmus Rask jotkkii Knut Leema giellaoahppabargguid ja čálii sámegiela oahppogirjji. Son válddii atnui bustámaid **đ, ŋ, z ja ƚ**. Guovdageainnu báhppa Nils V. Stockfleth almmuhii maid dai giellaoahpa ja válddii atnui vel bustámaid **ž, č ja š**.

Oslo universitehta sámi- ja suomagiela professor Jens Andreas Friis jotkkii dasto Rasmus Rask ja Stockflehta bargguid. Sus ilmmái maid dai ee. giellaoahppagirji, sihke

surggiidahttin- ja cealkkaoahppa. Su čállinvugiin ilmmat Biibbal, mii lei anus gitta 2000-logu molsašupmái, sábmagirji ja eará kristtalaš prentehusat. Kristtalaš aviisa Nuorttanaste geavaha Friisa čállinvuogi oassin ainge.

Jacob Fellmann lei Ohcejogas báhppan 1820-1832. Son čálii Matteusa evánjeliumis moadde kapihttala sámegillii. Vuoiŋnalaš čállosiid sámegillii čálii maiddá su maŋŋá báhppa Anders Andelin.

1900-lohku

Easka 1900-logus álge sámi čállingiellabarggut albmaláhkai. Oslo universitehta professor Konrad Nielsen ráhkadii ođđa čállinvuogi. Son ee. buoridii dássemolsašumi merkenvuogi ja válddii atnui deaddomearkka. Sus ilmmat ee. sátnegirji, muhto su čállinvuogis ii goassige šaddan virggálaš.

Suoma bealdi vođđuduvvui jagi 1934 Sámi Čuvgehussearvi. Dat almmustuhttigodii Sápmelaš-aviissa. Aviissa doaimmaheaddjin leigga Erkki Itkonen ja Paavo Ravila. Paavo Ravila ráhkadii ođđa čállinvuogi, mii gohčoduvvo namain Sámi Čuvgehussearvi ortografiija. Dát ortografiija geavahuvvui Suoma bealdi jahkái 1979.

Knut Bergsland (Norgga bealdi) ja Israel Ruong (Ruota bealdi) ráhkadeigga ovttas vuot ođđa čállinvuogi jagi 1948, mii gohčoduvvo namain Bergsland-Ruong –čállinvuohki. Sudno čállinvuogis rivde loahppakonsonánttat. Sáni loahpa –p (állap) ja –k (guovžžak) rivde bustávvan –t. Nu maiddá loahppakonsonánttat –b ja –g .

Loahppakonsonánta –m (golgam) šattai –n (golgan).

Dássemolsašumi mearkan soai maiddá geavaheigga deaddomearkka. Soai válddiiga geavahussi vokálaid á ja å, ja diftonŋga –ea- merkkiiga vokálain æ.

1971 válljii Sámiid 7. konfereansa giellalávdegotti, mii galgai hutkat ja evttohit oktasaš čállinvuogi davvisámegillii. Dat dohkkehuvvuige Árjjatluovis 1978 ja váldui atnui 1979 Suomas, Norggas ja Ruotas. Ee. å-vokála ja æ-vokála (sadjái –ea-diftonŋa) jávke anus, nu maiddá dássemolsašumi deaddomearka (beas´si, beassi). Maŋŋá rievddai vel čállingiela sokki á čállinnjuolggadus.

Russe tongue: I asked them where their abiding was, and they tolde mee that there was a companie of heard of them, to the number of 100 men, besides women and children, but a litle from vs in the riuer Iekonga.

They tolde me that they had bene to seeke meate among the rocks, saying, If wee gette no meate, wee eat none. I sawe them eat rocke weedes as hungerly, as a cowe doeth grasse when she is hungrie. I sawe them also eat foules egges rawe, and the pong birdes also that were in the egges.

I obserued certaine wordes of their language, which
I thought good to set downe for their use, that here
after shall haue occasion to continue
this voyage.

Cowghtie coteat, what call you
this.
Poddythecke, come hither.
Auanchythocke, get thee hence.
Anna, farewell.
Teyruc, good morrowe.
Iomme lemaufes, I thanke you.
Passeuollie, a friend.
Olmuelke, a man.
Captella, a woman.
Alke, a sonne.
Neir, a daughter, or pong wench.
Oyuie, a head.
Cyelme, an eye.
Nenna, a nose.
Nealma, a mouth.
Pannea, teeth.
Neughtema, a tongue.
Seaman, a beard.
Peallee, an eare.
Teappat, the necke.
Voapt, the haire.
Keat, a hand.
Soarme, fingers.
Iowlkie, a legge.
Peelkie, the thombe, or great toe.
Sarke, wollen cloth.
Lein, linnen cloth.
Payte, a shirt.
Toll, fire.
Koatsc, water.
Murr, wood.
Vannace, a boate.
Arica, an oare.
Nurr, a roape.
Peyue, a day.
Hyr, a night.
Peyuezca, the Sunne.
Manna, the Moone.
Laste, starres.
Cozam volka, whither goe you.
Ottapp, sleepe.
Tallye, that.
Keiedde pieue, a weeke.

Isckie, a peere.
Kesse, Sommer.
Talue, Winter.
Iowksam, colde.
Parox, warme.
Abryc, raine.
Youghang, pee.
Keatikye, a stone.
Sellowpe, sluer.
Solda, golde.
Tennac, tinne.
Veskue, copper.
Rowadt, yron.
Neybx, a knife.
Axhe, a hatchet.
Leabee, bread.
Ieauegoet, meale.
Peencka, the winde.
Iowte, a platter.
Kemnie, a kettle.
Keestes, gloues.
Sapege, shoes.
Conde, a wilde Deare.
Poatsa, the labouring Deare.

Dutkka sániid. Fuomášatgo oahpes sániid dahje áššiid.
Dutkka maid eanjalasgiela čállima.

http://www.calliidlagadus.org/govat/smavva/borrough_satnelistu.jpg

OHCEJOHKALAČČAID LUONDDUGEAVAHEAPMI

Aslak A. Pieski

Čállosisttán geahčadan, mo Ohcejotnjálmme ássit leat buorringeavahan biras luonddu ja dan attáldagaid. Ovdamearkka dihte jeagildeapmi, jekkiid láddjen ja rievssatbivdu leat leamaš dehálaš oassi ohcejohkalaš bearrašiid áigáiboađus ja mánggabealát luonddu geavaheamis gitta 1950-logu loahpageahčái.

Dát dieđut vuodđuduvvet eanáš jearahallamiidda, maid dahken 1990-logu álgogeahčen. Inventerejin dalle Musealágádussii erenoamážit Ohcejoga gieldda goahtesajiid ja maiddái kártejin báikegottálaččaid árbevirolaš návddašanguovlluid ja –vugiid. Jearahallamiin ja ságastallamiin bohtá ovdan, ahte biras luondduin ávkkástallan lea viiddis ollisvuohta. Bearrašiid ássanguovlu, maid áigáiboađu govvidan čállosisttán, gokčá sullii guovllu Gárnjarga-Gávva- Máttajávri.

Šibitdoallu ja geassebáikkit

Ohcejoga sámiid ealáhusa vuodđun leamaš guhká guolásteapmi, rievssatbivdu ja boazodoallu. 1800-logu loahpas šibitdoallu lassánišgođii ja olbmot ráhkadedje smávva giettáziid dálvefuodđara oažžundihtii. Šibitdoalu mearkkašupmi stuorui dássidit ja 1930-lohkui joavddadettiin juohke dálus ledje unnimustá okta gussa ja sávzzat. Mihtilmas sámealáhussan Ohcejohkii šattaige boazodoalu sadjái iešbirgejeaddji eanadállodoallu, mas boazodoallu, meahcásteapmi ja guolásteapmi dievasmahte smávva šibitdoalu. Dán lágán iešbirgejeaddji dálloallovuogádat bisttii Ohcejogas goasii rievdameahttumin gitta 1950-lohkui. Measta juohke Ohcejotnjálmme ja joga sis' dálus ledje gusat gitta 1960-lohkui.

Šibitdollui gulle geassenávehat ja – báikkit, gosa šibihat fárrehuvvojedje álgogease. Daid vehkiin ruovttubáikki giettít sestojuvvojedje dálvvi fuođardeapmái. Geassebáiki galggai leat dakkár ahte doppe sáhtii bivdit guoli ja gusaide ledje lahkosis láiddomat, dego várrevuloš lastavuovddit ja –vielttit. Máinnašuvvon guovllu geassebáikkit ledje ee. Juntejohka ja Goržán. Juos dálus ii lean guhkkelabbos geassebáiki, šibihat fárrehuvvojedje geassái geassenávehii, gos daid lei vuogas luoitit guohtut várrevilttiid ja eará olggobeale niittuid. Go šibihat ledje geassenávehis, beasai dálvenávet goikat ja seammás dat divoduvvui, juos lei dárbu. Dálvenávet bassojuvvui ja kálkejuvvui ja hiŋgaliidda lonuhuvvojedje lavnnjit.

Návehis dahje náveteaskáris lei ruitu, mas šibihiidda vuššojuvvui liepma, seammás go dolastallan liggii náveha. Liepma vuššojuvvui ee. luktesuoinnis, jeahkális, sáltejuvvon gusaguobbariin ja olbmoborranrásiin. Guobbarat čoggojuvvojedje lahkosis, muhto olbmoborranrásiid sáhtte viežžat guhkkelabbosge. Ovdamearkka dihte Niemel veahka vieččai olbmoborranrásiid Levsse sisti lagabui logi kilomehtera duohken duoddaris. Geassit sáhtte vuoššastit maid guolečoliid gusaide biebmun. Buorren lassin lei maid Dážas skáhppojuvvon sildejáffu.

Ássanviesu lassin maid návehis dárbbášuvvojedje boaldenmuorat, maid skáhppomii manai oalle ollu áigi. Boaldenmuorra golai ollu, dasgo ássanviesuin ledje dábálaččat ng. sámeuvnnat, main lei njuolggo ráigi olggos, ja návehisge boldui ollu muorra. Go sogiide idii giđdat lasta, dat njeidojuvvojedje. Gársan ja muoraid čohkken bázi loahppageassái. Vel mañeš čavččage sáhtte njeaidit nu gohčoduvvon njuoska sogiid.

Rievssatbivdu

Dálvit dálu isidiid hommán lei rievssatbivdu. Rievssatbivdui galggai ráhkkanit fuolalaččat, eandalitge bummolárppuid áigge. Árput hánkejuvvojedje Dážas muhto Suomasge fidnii bures šalla bummolárppu. Gárdun álggii dalán, go čuoigga beasai meahccái. Gárdumis vuosttas bargun lei **gávvedagaid** ráhkadeapmi. Dan várás čoggojuvvojedje dasa heivvolaš rissit. Gávvedagaide bozzojuvvojedje boaccit bummolárppu várás. Go dát ávdnasat ledje gárvvisin logit dahje juoba čuođi veardde, dat ráhkaduvvojedje spáhččun. Gávvedagaiguin bivdin lei oalle áddjái, dasgo buolašin gávvedagaid boaccit laiggadedje.

1930-logus bohte sreangagielat, maiguin lei álkkít bivdit. Sreangagiella vikšojuvvui giellamihttomuora birra, giella botkejuvuvui mihtu mielde ja nuppe geahčái bonjastuvvojedje smávva mohkit. Ná ráhkaduvvon gielat spáhččejuvvojedje juoba moatte čuođi giela spáhččun.

Rievssatbivddu oktavuhtii gulai maid riebanbivdu. Riebanat bivdojuvvojedje mirkkuiguin, muhto go mirkkobivdu gildojuvuvui, de maddái rievssatbivdu šattai váddásabbon nugo maddái njálaid eallin, riebaniid laskkadettiin. Mánge bivdi gehčče buorebun mannat Geaidnolágádusa bargguide go rievssatbivdui 1960-70 loguin. Dušše sidnámusat jotke gárduma.

Ovddeš sámit orrot doalahan dakkár luonddu dásseattu, ahte njállige lei sadi Ohcejoga luonddus. Dan maŋŋá lea WWF doaibmagoahtán gádjundihtii njállanáli nu, ahte lea buktán guovllu lundui fas njálaid ja biebman daid. Maŋimuš áiggiid leat lassin bálkáhan meahcásteaddjiid riebanbivdui, ja dál dat meahcástuvvojit mohtorgielkkáiguin.

Loahppasánit

Oppalohkái Ohcejotnjálmme ássit leat geavahan birasluonddu hui viidát, áibbas dego earáge davvi álbmogat iežaset guovlluid. Eahpitkeahhtá juohke jeaggeniitu suohkana lahkosis leamaš geannu ládjoniitu ainjuo muhtumin.

Almmolaččat fuomášin, ahte almmáiveahka movttiidii hirbmosit, go beasai muittašit boares bivdomátkkiid ovtta buoremus verddiiguin. Nissoniid muittut ledje nuppeláganat. Sin oassinhan lei bajásgeassit boahtevaš rievssatbivdiid ja badjealbmáid, doallat dál, fuolahit šibihiin ja daid rievssatbivdiin ja badjealbmáin, geat eai goastan šat meahccái.

Gáldu: *Ohcejohnjálmme gilisearvi rs – Utsjokisuun kyläyhdistys ry 2006. Dološ áiggi muitu. Eilinen keaskellämme. Vammalan kirjapaino Oy.*
(oaniduvvon)

SKIRE J AOLBMO HUKSENSOAHPAMUŠ

KOSERIIJA ELLE MÁRJÁ VARS

SKIRE JA OLBMO huksensoahpamuš

GO IJAT ČUVGGODIT, ja dálvi duođas massá fámu, de čuvvgodit maid olbmo jurdagat. Skábmabuollašis ja seavdnjadis, moskku viesuin – eai nagot jurdagat johtit albmáládje. Easkka de go bievllet ihtigohtet ja ijat čuvvgodit, de luovvanišgohtet maid jurdagat. Vajálduvvan niegut maid bohtet millii.

Dás de velohalan beaivvážis – ja geahčan lottiid movt dat ordnestallet feara maid geassái – go dain nai stuoru veahka. Nu girddašit ja vizardit.

GEAHČAN MOVT ŠATTUT ja eallit vuostáiváldet giđa ja geasi. Go lottit leat besiid ráhkadeamen, de leat hui diliheamit. Illá astet dása bisánastit muinna veaháš šurihit. Skireguovttos leaba áigá cuorjománus juo girdigoahtán rissebihtáiguin, mat leat sudno huksenmateriálat. Bás skirii lea diet rissebihtá oalle lossa noađđi, danin go ferte girddašit stuora mohkiid daid rissebihtáiguin, ovdal go livkkihá dan soahkái masa lea beasi huksemin. Jus girdá njuolga dohko, de gal vierrásiidda lea álki oaidnit gosa lea huksemin. Danin ferte ge juohke rissebihtáin girdit stuora mohki, ja dat losidahtá huksenbarggu veaháš.

MUHTO EAI EALLIT leat ge dakkárat go olbmot. Eai dat gal jurddaš ahte de dál galggašii mašiidna mii fievrreda huksenávdnasiid – ja ahte fertešii huksegoahtit nannosit ja stuorát vistti – vai juohke jagi ii dárbbáš dainna huksemiin bargat. Ja juoga man sivas ii fuola skire daid rissebihtáid mat

leat dan muora lahka gosa lea beasi ráhkadeamen. Ii, – dat girdá guhkás eret, ja noađušta baicca doppe ris-siid guhkes mátkki. Soaitá oaidnán ahte dain lagas rissebihtáin lea heajut kvalitehta.

BIELLOCIZÁŠ LEA MAID hui ealas giđđageasi. Dat máhtá vizardit mánggalágan lávlagiid. Dan vizardeapmi doalvu ge jurdagiid maŋos áiggis.

Ja dál don várra jurdilát: - Uff daid girječálliid! Álo galget muittašit dušše dološ vássán nieguid, mii das ávkkiid otná olbmuide.

ÁVKKI GAL IN dieđe, muhto dološ áigái gullevaš áššiin lea nu ollu imašvuohta ja viisodat maid olmmoš dávjá gártá guorahallat. 2)

Dat lei dat áigi go olbmot gulahalle lottiiguin ja eará elliiguin. Vaikko loddii ii fámu dáfus headisge birgeše olbmuin, de das leat eará juonat maid áiggiid čađa lea atnán – ja nu lea ge čájehan olbmuide ahte dat fertejit lottiin maid beroštit, muđui eai ceavzze dán máilmmis. Muhto šaddet eanet ja eanet olbmot geat eai šat beroš bisánit lottiid viisodaga oaidnit ja gullat. Ja danin šaddet ge máilbmái eanet ja eanet birasválttisvuođat ja eará čuolmmat maid eai nagot čoavdit.

OKTA DAIN LOTTIIN mii lea diekkár ovttaseallin šiehtadusa dahkan olbmuiguin, lea skire.

Ja ihttin áiggun ge muitalit eanet olbmo ja skire huksenšiehtadusa birra. ■

SKIRE JA OLBMO huksensoahpamuš

2

LEAN AIN DAS gidđaáimmu ovddas láikkohallamin, seamma go ikte ge. Ja nu hal nohkagođii ge maiddái dät vahku. Mii bat dál go geasi guvlui manná, ii dál gánnát šat mainnage nu stuorrát riehkidit.

DÁL LEAN OAINNAT fuobmán gosa skireguovttos leaba huksemin, muhto in mun gal almmut geasage munno skiriin huksensoahpamuša.

Ii skire leat nu fuomášmeahttun ahte vaikko geasa čájeha gosa lea beasi ráhkadeamen. Vaikko skire lei ge láikkimus skuvlavázzi dalle dolin go lottit ledje kursses oahppamin movt galgá litna ja suoddjás beasi ráhkadit – nu ahte vierrásat eai dan gávnna ja rievit.

RÁSTTIS LEI DALLE dolin dan skuvllas oahpahead-djin. Rásttis lea oainnat hirbmat dárkil ja nøjja dainna beassehuksemin. Buot galgá jur millimetariid ala šaddat riehta. Galgá vuos ráhkaduvvot buorre vuodđu man ala huksegoahtá. Vuodđu galgá leat dakkár man čađa ii soaba makkárga vašálaš njáhkát beassá ii vuolábealde ii ge seinniid čađa. Ja dasto galgá beassi šaddat sihke čáhcejeahkki, suoddjái ja linis unna lottečivggažiidda.

MUHTO MU OLMMÁI skire lei hui skuvlaláiki, ii son gal gillen skuvllas čohkkát ja guldalit go oahpaheaddji Rásttis sárdnidii beassehuksema ja huksenávdnasiid birra. Skirebojá gal ii čuvvon eará vuosttaš diimmu. De girdilii ja logai ahte dál mun gal juo lean oahppan dan meare ahte máhtán beasi ráhkadit!

Ja danin skire ii oahppan goassege ráhkadit dakkár arkiteaktabeasi go rásttis. Ii skire gal das beroš, dat hukse stuora, moalke rissiguin olleš šloahta. Ii dat dárbbas nu bieggajeahkki, danin go skire lea čeahpes šiehtadalli. Son šiehtá vuos muorain ahte dat suddješii veahkin su beasi vai čivggat eai galbmo.

Ja de šiehtá ges olbmuiguin ahte oazžu go huksenlobi dasa viesuid lahka. Dábálaččat oazžu huksenlobi. Eai sámít láve skirii biehttalii maidege, go dihtet dat lea noaideloddi. Danin beassá skire hukset viesuid lahka, eai ge olbmot vašut su beasi. Skire hukse olbmuid lahka danin go das lea juogalágan suodjalus meahceelliid vuostá. Dat eai leat nu jálut besiid rievvidit olbmuid dáluid lahka.

NU DOAIBMÁ OLBMO ja skire huksensoahpamuš goappašagaide ávkin.

Olmmoš smiehtada ahte dál ii boade guoržžu su báikái go skire lea dasa šilljui ráhkadan beasi. Skire fas smiehtada ahte dál besset su monit čivgat ráfis, go olmmoš fákte daid sutnje veahkin.

IN LEAT GULLAN eará go ovttá fearána dan birra go olmmoš rihkui huksensoahpamuša maid skiriin lei dahkan.

Fearán lei nu ahte skire jearai huksenlobi ja oačču dan. Dálus ásai eamit ja isit. Sudnos ledje mánga smávva máná. Skire barggai ja huksii beasi, monnii ja lálii monniid dassáži dat čivge.

Go čivggat čahraidišgohte beasis, de fuomášedje mánát daid baldalit ja biinnidit. Sii givssidedje čivggaid dassáži dat dušše. Skireguovttos eaba huksen goassege šat dan dálu lahka beasi, muhto soai bijaiga dien fearána muitui.

ÁIGI MANAI JA dálu mánát rávásnuvve, náitaladde ja ožžo ieža mánáid. Muhto manai viehka funet visot sin mánáiguin. Ja sin manisboahhtit bártidit vissa vel dál ge iešguđetlágan vátuiguin ja heđiiguin.

Danin eanas olbmot dollet ge huksenšiehtadusa maid skiriin dahket, ja nu besset goappešat bealit šiehtadeddjiin orrut ráfis. ■

PARTIHKKALAT

Leksemat

Leksemat leat sánit, mat ovttas laktapartihkkaliin dahket sierra sátnehámi. Dát sátnehámit leat šaddan bistevažžan. Laktapartihkal ii buvtted ovddabeale sátnái makkárgelassi mearkkašumi.

Muhtun leksemat leat dakkárat, ahte juos maŋábeale laktapartihkkala sirre eret, ii báze šat jierpmálaš mearkkašumi hápmi. Čuovvovaš sánit leat omd. dakkárat:

MAKKÁRGE

Son ii liiko *makkárgel* bibmui.

*Son ii liiko makkár bibmui.

EISEGE

Ale *eisege* dohko mana!

*Ale eise dohko mana!

GOSGE

Mun in fitnan ikte *gosge*.

*Mun in fitnan ikte gos.

Muhtun leksemat leat dakkárat, ahte juos dain laige laktapartihkkala eret, ii báze jierpmálaš sátni. Dakkárel leksema lea juohkemeahttun.

SUIGE

It *sui*ge skuvlla áiggo heaitit!

*It sui skuvlla áiggo heaitit!

OLLENGE

Dát ii heive *ollenge* munnje.

*Dát ii heive ollen munnje.

AKTIO LOKATIIVA

Gieldi mearkkašumis dihto finihttavearbbaguin. Geažus -mis, -eames

I.	jearramis	boahtimis	čuorvumis
II.	leahkimis	veahkeheames	
III.	veallámis	málemis	diŋgomis

Mun lean gieldán du **jearahallamis** duššiid. Lean geargan **boradeames**. Mun bessen **vuolgimis**. Mun lean dolkan **vuordimis**. Dat gilddii mu **mutaleames**. Diet lihti ii leat **deavdimis**.

Aktio lokatiiva cealkkavástan:

Cealkka ja oalgecealkka:

Mun lohken, ahte **son ii vuolggášii** otne.

Ánne logai, ahte **son ii sáhte dálu čorget**.

Šibitdoavttir logai, ahte **dien bussá ii sáhte giige veahkehit**.

Aktio lokatiiva:

Mun gilden **su vuolgimis** otne.

Ánne ii lohkan dálut leat **su čorgemis**.

Šibitdoavttir ii lohkan dien bussá leat **geange veahkeheames**.

REKŠUVDNA

Rekšuvdna dárkkuha dan, go muhtun sánit (vearbbat, adjektiivvat ja substantiivvat) gáibidit, ahte nomen lea dihto kásusis:

Lokatiivarekšuvdna

Vearbbat, mat gáibidit, ahte nomen lea lokatiivvas, leat ee.:

ádjánit, ájahallat, ballat, beassat, berostit, ceavzit, dolkat, fuollat, geargat, heaitit, nohkkot, váibat, vajálduhttit, váruhit.

Ballat gáibida ahte substantiiva lea *lokatiivvas*:
Veardit suomagiela *pelätä*:

Boazu **ballá gumpes**.
Poro **pelkää sutta**.

Sáme gielas ii daddjojuvvo:

*Boazu ballá gumppe.

Aktio lokatiivva gáibidit omd:

Heaitte eret **ballamis**.
Lean **dolkan vuordimis**.

Illatiivarekšuvdna

Vearbbat, mat gáibidit, ahte nomen lea illatiivvas:

Liikot, álgit, áibbašit, dorvvastit, duhtat, geahččat, gullat, guoskat, heivet, irggástallat, jáhkkit, luohttit, oahpahit, oskut, searvat, suhttat.

Liikot gáibida, ahte substantiiva lea *illatiivvas*:

Mun **liikon** guollái.

Veardit suomagiela *pitää jostakin*:

Minä **pidän** kalasta.

Sámegillii ii daddjojuvvo:

*Mun liikon guolis.

Muhto ná:

Máret **geahččá** dutnje.

Mun **duđan** diesa.

Áhčči **osku** Ipmilii.

Eadni **luohttá** niidii.

Substantiivvat, mat gáibidit nomena illatiivvas leat ee.:

dorvu, gávdni, vašši, ráhkisvuohta, gudda

Gávdni:

Máhtes ii leat **gávdni** masage.

Vašši:

Son lea gaccastan **vaši** **Ándii**.

Ráhkisvuohta:

Máhte **ráhkisvuohta** **Márehii** bisttii eallenagi.

Gudda:

Sus ii leat **gudda** masage.

Adjektiivvat, mat gáibidit nomena illativvas leat omd:

áŋgir, áššálaš, bahá, buorre, čeahppi, duhtavaš, hánis, oahpis, váibmil, viššal, vuogas.

Komitatiivarekšuvdna

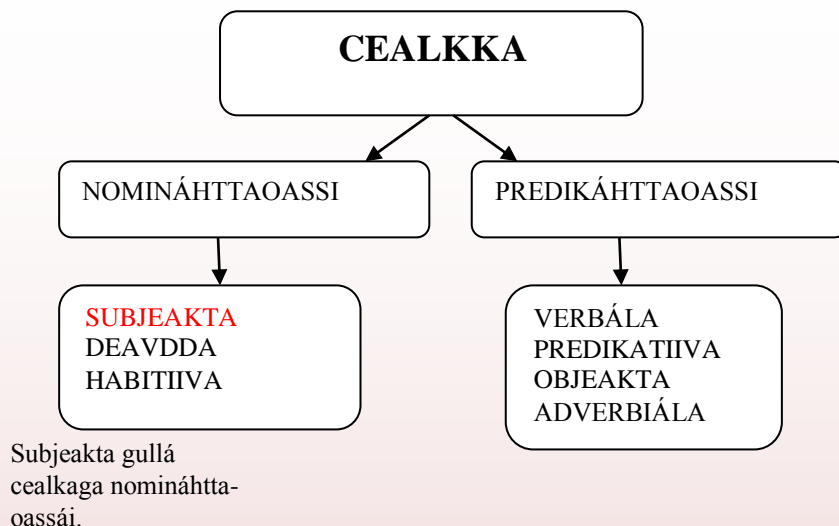
Vearbbat, mat gáibidit, ahte nomen lea komitatiivvas:

árvalit, árvvohuššat, bargat, birget, bihtit, gillát, háladit, humadit, meannudit, rassat, riidalit.

OAMASTANGEHČOSAT

Sámegielas oamasteapmi almmuhuvvo oamastangehčosiiguin. Oamastangeažus lea váldosáni loahpas. **Oamastangehčosat čujuhit cealkaga subjektii.** Subjeakta lea oamasteaddji ja oamastangehčosa persovdna ja lohku galget heivet subjektii.

Gearddut subjევtta:

Subjevttá gávdná, go *jearrá* gažaldaga:

Mii / Mat		<i>vástádus</i>
Gii / Geat	+ verbála	= subjektivá
MII	GIRDÁ?	= Loddi.
GII	OADĐÁ?	= Mánná.
MAT	GIRDET?	= Lottit.
GEAT	OĐDET?	= Mánát.

Go subjektivtan lea substantiiva, adjektivá dahje pronomen, subjektivá lea **nominativvas!**

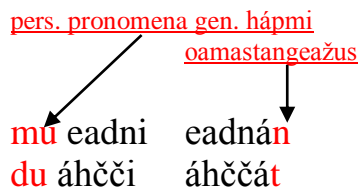
Dá lei geardduvvus dál.

Sámegielas oamasteapmi almmuhuvvo gehčosiiguin maid gohčodat oamastangeažusin, possessiivasuffiksan.

“Possessiiva” dárkkuha “oamasteapmi”

“Suffiksa” dárkkuha “laktasa sáni lohppii”

Oamastangehčosat leat váldosáni loahpas, earet komitatiivvas. Dat geavahuvvojit persovdnapronomena genetiivahámi sajis čuovvovaččat:

Nominatiiva:

sg	du	pl
vielljan	vielljame	vielljamet
vielljat	vielljade	vielljadet
vielljas	vielljaska	vielljaset
áhččán i>á	áhččáme i>á	áhččamet i>á
áhččát i>á	áhččáde i>á	áhččádet i>á
áhččis	áhččiska	áhččiset
mánnán	mánnáme	mánnamet
mánnát	mánnáde	mánnádet
mánnás	mánnáska	mánnáset
áhkkon u>o	áhkkome u>o	áhkkomet u>o
áhkkot u>o	áhkkode u>o	áhkkodet u>o
áhkkus	áhkkuska	áhkkuset
reŋkon	reŋkome	reŋkomet
reŋkot	reŋkode	reŋkodet
reŋkos	reŋkoska	reŋkoset

Nominatiiva máŋggaidlogus oamastangehčosat geavahuvvojit dušše vuosttas persovnnain.

Heajos dássi!

	singulára (mun)	duála (moai)	plurála (mii)
a-sánit:	vieljaidan	vieljaideame	vieljaideamet
i-sánit:	áhčiidan	áhčiideame	áhčiideamet
á-sánit:	mánáidan	mánáideame	mánáideamet
u-sánit:	áhkuidan	áhkuideame	áhkuideamet
o-sánit:	reŋkkuidan	reŋkkuideame	reŋkkuideamet

Genetiiva-akkusatiiva ovttaidlohku:

sg	du	pl
vielljan	vielljame	vielljamet
vieljat	vieljade	vieljadet
vieljas	vieljaska	vieljaset
áhččán i>á	áhččáme i>á	áhččámet i>á
áhčát i>á	áhčáde i>á	áhčádet i>á
áhčis	áhčiska	áhčiset
mánnán	mánnáme	mánnámet
mánát	mánáde	mánádet
mánás	mánáska	mánáset
áhkkon u>o	áhkkome u>o	áhkkomet u>o
áhkot u>o	áhkode u>o	áhkodet u>o
áhkus	áhkuska	áhkuset
reŋkon	reŋkome	reŋkomet
reŋkkot	reŋkkode	reŋkkodet
reŋkkos	reŋkkoska	reŋkkuset

Genetiiva-akkusatiiva mánggaidlohku:

sg	du	pl
vieljaidan	vieljaideame	vieljaideamet
vieljaidat	vieljaideatte	vieljaideattet
vieljaidis	vieljaideaskka	vieljaideaset
áhčiidan	áhčiideame	áhčiideamet
áhčiidat	áhčiideatte	áhčiideattet
áhčiidis	áhčiideaskka	áhčiideaset
mánáidan	mánáideame	mánáideamet
mánáidat	mánáideatte	mánáideattet
mánáidis	mánáideaskka	mánáideaset
áhkuidan	áhkuideame	áhkuideamet
áhkuidat	áhkuideatte	áhkuideattet
áhkuidis	áhkuideaskka	áhkuideaset
reŋkkuidan	reŋkkuideame	reŋkkuideamet
reŋkkuidat	reŋkkuideatte	reŋkkuideattet
reŋkkuidis	reŋkkuideaskka	reŋkkuideaset

**Illatiiva ovttaidlohku
gievrras dássi**

sg	du	pl
vielljas an	vielljas eame	vielljas eamet
vielljas at	vielljas eatte	vielljas eattet
vielljas is	vielljas easkka	vielljas easet
áhččá san i>á	áhččá seame i>á	áhččá seamet i>á
áhččá sat i>á	áhččá seatte i>á	áhččá seattet i>á
áhččá sis i>á	áhččá seaskka i>á	áhččá seaset i>á
mánná san	mánná eame	mánná eamet
mánná sat	mánná eatte	mánná eattet
mánná sis	mánná easkka	mánná easet
áhkk osan u>o	áhkk oseame u>o	áhkk oseamet u>o
áhkk osat u>o	áhkk oseatte u>o	áhkk oseattet u>o
áhkk osis u>o	áhkk oseaskka u>o	áhkk oseaset u>o
reŋk osan	reŋk eame	reŋk eamet
reŋk osat	reŋk eatte	reŋk eattet
reŋk osis	reŋk easkka	reŋk easet

Illatiiva máŋggaidlohku:

sg	du	pl
vieljaidas an	vieljaidas ame	vieljaidas amet
vieljaidas at	vieljaidas ade	vieljaidas adet
vieljaidas as	vieljaidas aska	vieljaidas aset
áhčiidas an	áhčiidas ame	áhčiidas amet
áhčiidas at	áhčiidas ade	áhčiidas adet
áhčiidas as	áhčiidas aska	áhčiidas aset
mánáidas an	mánáidas ame	mánáidas amet
mánáidas at	mánáidas ade	mánáidas adet
mánáidas as	mánáidas aska	mánáidas aset
áhkuidas an	áhkuidas ame	áhkuidas amet
áhkuidas at	áhkuidas ade	áhkuidas adet
áhkuidas as	áhkuidas aska	áhkuidas aset
reŋkkuidas an	reŋkkuidas ame	reŋkkuidas amet
reŋkkuidas at	reŋkkuidas ade	reŋkkuidas adet
reŋkkuidas as	reŋkkuidas aska	reŋkkuidas aset

Lokatiiva ovttaidlohku:

sg	du	pl
vieljast an	vieljast eame	vieljast eamet
vieljast at	vieljast eatte	vieljast eattet
vieljast is	vieljast easkka	vieljast easet
áhčist an	áhčist eame	áhčist eamet
áhčist at	áhčist eatte	áhčist eattet
áhčist is	áhčist easkka	áhčist easet
mánást an	mánást eame	mánást eamet
mánást at	mánást eatte	mánást eattet
mánást is	mánást easkka	mánást easet
áhkust an	áhkust eame	áhkust eamet
áhkust at	áhkust eatte	áhkust eattet
áhkust is	áhkust easkka	áhkust easet
reŋkkost an	reŋkkost eame	reŋkkost eamet
reŋkkost at	reŋkkost eatte	reŋkkost eattet
reŋkkost is	reŋkkost easkka	reŋkkost easet

Lokatiiva máŋggaidlohku lea seammálágan go komitatiivva ovttaidlohku:

sg	du	pl
vieljain an	vieljain eame	vieljain eamet
vieljain at	vieljain eatte	vieljain eattet
vieljain is	vieljain easkka	vieljain easet
áhčiin an	áhčiin eame	áhčiin eamet
áhčiin at	áhčiin eatte	áhčiin eattet
áhčiin is	áhčiin easkka	áhčiin easet
mánáin an	mánáin eame	mánáin eamet
mánáin at	mánáin eatte	mánáin eattet
mánáin is	mánáin easkka	mánáin easet
áhkuin an	áhkuin eame	áhkuin eamet
áhkuin at	áhkuin eatte	áhkuin eattet
áhkuin is	áhkuin easkka	áhkuin easet
reŋkkuin an	reŋkkuin eame	reŋkkuin eamet
reŋkkuin at	reŋkkuin eatte	reŋkkuin eattet
reŋkkuin is	reŋkkuin easkka	reŋkkuin easet

Komitatiiva ovttaidlohku ja lokatiivva máŋggaidlohku leat seammáláganat:

sg	du	pl
vieljain an	vieljaine ame	vieljaine amet
vieljain at	vieljaine atte	vieljaine attet
vieljain is	vieljaine askka	vieljaine aset
áhčiin an	áhčiine ame	áhčiine amet
áhčiin at	áhčiine atte	áhčiine attet
áhčiin is	áhčiine askka	áhčiine aset
mánáin an	mánáine ame	mánáine amet
mánáin at	mánáine atte	mánáine attet
mánáin is	mánáine askka	mánáine aset
áhkuin an	áhkuine ame	áhkuine amet
áhkuin at	áhkuine atte	áhkuine attet
áhkuin is	áhkuine askka	áhkuine aset
reŋkkuin an	reŋkkuine ame	reŋkkuine amet
reŋkkuin at	reŋkkuine atte	reŋkkuine attet
reŋkkuin is	reŋkkuine askka	reŋkkuine aset

Komitatiiva máŋggaidlohku

Komitatiivva máŋggaidlohkui boahdá vuos oamastangeažus ja easkka dan maŋŋái sadjehápmegeažus -guin:

sg	du	pl
vieljaid an guin	vieljaide ame guin	vieljaide amet guin
vieljaid at guin	vieljaide atte guin	vieljaide attet guin
vieljaid is guin	vieljaide askka guin	vieljaide aset guin
áhčiid an guin	áhčiide ame guin	áhčiide amet guin
áhčiid at guin	áhčiide atte guin	áhčiide attet guin
áhčiid is guin	áhčiide askka guin	áhčiide aset guin
mánáid an guin	mánáide ame guin	mánáide amet guin
mánáid at guin	mánáide atte guin	mánáide attet guin
mánáid is guin	mánáide askka guin	mánáide aset guin
áhkuid an guin	áhkuid eame guin	áhkuid amet guin
áhkuid at guin	áhkuid eatte guin	áhkuid attet guin
áhkuid is guin	áhkuid easkka guin	áhkuid aset guin
reŋkkuid an guin	reŋkkuid eame guin	reŋkkuid amet guin
reŋkkuid at guin	reŋkkuid eatte guin	reŋkkuid attet guin
reŋkkuid is guin	reŋkkuid easkka guin	reŋkkuid aset guin

Oamastangeažus čujuha subjektii:

Mun lean eadnán nieida.
Subjeakta ol.1.pers.geažus

Don leat mánát áhčči.
Subjeakta ol.2.pers.geažus

Son lea mánás fuolaheaddji.
Subjeakta ol.3.pers.geažus.

Muhtumin vearba sisttisoallá subjeavtta:

Viečča mánát skuvllas = Viečča (don) mánát skuvllas.

Leahppigo bargan leavssuideatte? = Leahppigo (doai) bargan leavssuideatte?

VIERROGIELSÁNIT JA LOATNASÁNIT

Olbmot geavahit hállangielas olu vierrogiela sániid, dábálaččat suoma-, ruota- ja dárogiela sániid. Sivvan leat omd. dat, ahte hálli ii dieđe rivttes sáni; sámegielas ii leat dárbbášlaš sátni dihto áššái, vaikkoba sátnái *jarru*. Teknihká sánit leatge sakka bázahallan sámegielas. Muhtumin sivvan lea láikivuohta, dahje álkivuohta; lea álkkít dadjalit vierrogiela sániin, go smiehttat, ahte *mii dat leige sámegillii!* Galggašii goitge figgat geavahit sámegiela sániid háladettiin.

Buot gielain leat s. 85 % loatnasánit ja dušše unna oasáš leat giela iežas árbevirolaš sánit. Loatnasánit bohtet mánggain gielain; arábia-, itálie-, fránska-, ja persiagielain, muhto maiddá Amerihká indiánaid gielain ja dieđusge eaŋgalasgielas ja davviriikkaid gielain. Loatnasánit leat juo nu sajáiduvvan sámegillii (nugo suomagilliige) ahte eat dieđe šat, mii lea loatnasátni ja mii ii. Dákkár sánit leat vaikkoba: biila, televišuvdna, telefodna, buvru, láibi jnv. Earet, ahte vierrogielat leat buktán loatnasániid, de maiddá sierra suorggit leat dahkan dan; eanadoallu, girku ja gávppašeapmi. Kristtalašvuoda sánit leat vuolgán latiinná- ja greikagielas.

Vierrogielaid váikkohus

Earet sániid bokti, vierrogielaid váikkohus vuhtto maiddá cealkagiid huksemis. Norgga beale hálliide váikkoha dárogiella ja suomabeale hálliide suomagiella. Vaikko suomagiella leage sámegiela lagaš fuolkegiella, dange váikkohus sáhtá mángii doalvut endorii dahje orrut unohas. Sámegiela gohčodit *vearbagiellan* ja suomagiela fas *substantiivagiellan*. Danin suomagiella váikkohage nu, ahte sámegillii njoammu ng. *substantiivadávda*.

Ovdamearkkat:

Son valástallá.	iige: *Son hárjeha valástallama (<i>harjoittaa urheilua</i>).
Viellja lea duojár.	iige: *Viellja hárjeha duoji. (<i>harjoittaa käsityötä</i>).
Son veahkeha mu.	iige: *Son addá munnje veahki (<i>antaa apua</i>).
Dán galgá rievdadit.	iige: *Dása galgá oazžut rievdadusa (<i>saada muutos</i>).
Ášši dutkojuvvo.	iige: *Ášši lea dutkama vuolde (<i>tutkinnan alla</i>).

FUOMÁŠ: Go giellaoahpas miinu merkejuvvo boasttuvuohtan, geavahuvvo ovddabealdi *.

Omd: *Moai manne* lea riehta. *Moai mannabehtet lea boastut.

Vierrogielat sániid heiveheapmi sámegillii

Vokála + ba	mikroba
Vokála + bel	variábel
Vokála + fa	biográfa
Vokála + la	lojála, triviála
Vokála + ra	populára
Vokála + na	korána, indiána
Vokála + sa	ekstása
Vokála + ša	kolláša
Vokála + h(k)ka	kájahkka, fábrihkka
Vokála + hkal/hkkár	artihkal, akademiikkár
Vokála + h(p)pa	prinsihppa
Vokála + h(t)ta	termostáhtta, kantáhta
Vokála + htal/httel	kapihtal (kapihttel)

Rukses **á** bokti lea deaddu.

Met**á**lla

Asf**á**lta

ROMANTIIHKÁ ÁIGI

Romantihkká lea **suorgi**, mii oaččui álggu Eurohpás 1700-logu loahpas. Dan fápmu oidnui vuos Duiskkas 1790-logu girjjálašvuodas ja filosofijias. Doppe dat leavai Británnaiai, Frankriikii ja loahpas miehtá Eurohpá.

Romantihkká áigodagas dehálaččat ledje dovddut, miellagovahus ja friddjavuohta. Luonddu mearkkašupmi deattuhuvvui. Nu maiddái heaggamáilbmi, ”duot ilmmit”. Miellagiddevaččat ledje visot mii lei eahpádábálaš. Ovttaskas sánjgárat ledje gutnis.

Romantihkká áigodat deaivvui Fránskka váldegomiheami ja Amerihká iehčanasvuoda julggástusa áigái. Goappáge riikka iehčanasvuoda julggástusas celkojuvvui, ahte buot olbmui galge leat seammát vuoigatvuodát ja geatnegasvuodát. Girjjálašvuodas dábálašge olmmoš dohkki persovdnan girjái. Olbmo dovddut govviduvvojedje luonddu fámuid veahkil: idit ja beaivvadat dárkkuhedje lihku, ridđu ja eahket fas morraša ja átestusa. Boahhtevuoda sadjái dáidagis berostuvvagohte vássán áiggiin.

Maiddái suomelaččat berostuvvagohte iežaset vássán áiggis, nappo historjjás. Oahppan olbmot čogge álbmotdivttaid. Álbmotárbevierru čállojuvvui muitui. Beakkán suomelaš romantihkká áigge čállit ledje Sakari Topelius, Elias Lönnrot, J.L.Runeberg ja J.V.Snellman.

Johan Ludvig Runeberg čálii ollu nationalistalaš čállošiid, románaid ja divttaid. Su beakkánamos girji leš *Vänrikki Stoolin tarinat* (1848, 1860). Dat lea diktagirji, mii romantihkká vuogi mielde muitala vássán áiggis, nappo Suoma soadis (1808-1809) goas Ruotta manahii Suoma Ruššii. Vaikko Suomma dáhpii soadi, Runeberg govvida ovttaskas suomelaččaid sánjgárin. Girji álgá divttain *Maamme*, mas šattai manjá Suoma álbmotlávlla. Girji nannii ipmárdusa, ahte suomelaččat leat rehálaččat, oskkolaččat, gutnalaččat ja sitkadat. Girjji beakkánamos persovdna lea Sven Tuuva, geas lei oaivvis uhcán, muhto ládis váibmu.

Girjjiis *Vänrikki Stoolin tarinat* lea maiddái nissongovvadás. Lotta Svárd-nammasaš nisu vulggii isidiinnis sohtái, ja go isit gahčai, son jotkkii ain, ja doallagođii soaldáhiidda biebmokantiinna. Dálve- ja joatkkasoadis Suomas doaimmaige Lotta Svárd –organisašuvdna, masa gulle dušše nissonat ja geat fuolahedje soadi áigge ee. biebm- ja dikšundoaimmain.

Romantihkká áigodagas šattai maiddái Kalevala. Suomelaččat jurddašedje, ahte sii lea maiddái okta álbmot, masa gullet iežas historjá, giella ja kultuvra. Elias Lönnrot jođii čoaggimin álbmoárbedieđu. Son háliidii čállit suomagillii dasgo stuorámuš oassi álbmogis lei suomagiela hálli. Vaikko suomahiela hállit ledjege, de suomagielat lohkkit ledje unnán. Agricola manjá Lönnrota Kalevala leige mearkkašahtti suomagielat girji.

Akseli Gallen-Kallela: Kullervon kirous, 1899

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b4/Gallen_Kallela_Kullervos_Curse.jpg/320px-Gallen_Kallela_Kullervos_Curse.jpg

Sven Tuuva

<http://www.elisanet.fi/apila/SP/sven.jpg>

REALISMA

Dárkilis govvideapmi girjjálašvuodas

Girjjálašvuodas dárkilis govvideapmi gullá čavga realismma áigodahkii. Realismma áigodat álggii 1850 maŋŋá Frankriikkas ja bisttii 1800-logu lohppii. Realismma “stuorra váldi” lei Ruošša.

Realisma riegádii romantismma maŋŋái. Romantisma ii šat duhtadan lohkkiid, dat orui leamen hui eahpeduođalaš, iige muitalan dahje govvidan dábálaš olbmuid eallima. Dáidda galgai maid bealsttis muitalit olbmuid juohkebeaivválaš eallima birra, ja maiddái govvidit duođalaš luonddu ja ovdanbuktit servvodatkritihká. Miellagovahusa sadjái galgai boahit duođalaš, realistalaš eallima govvádus. Dovddut galge govčastuvvot konkrehtalaš áššiid vuollái.

Realismii gulai nappo dárkilis áššiid govvideapmi. Čállit galge mannat olggos geahččat ja haksit duođalašvuoda ja ovdanbuktit daid čállosiinniset. Dákkár vuohki riggudahtii giela ja čálliid servvodatdovdamuša. Realismma áigodaga fáttát ledje árgabeaivválaččat. Váldopersovnnat ledje áibbas dábálaš olbmot. Servvodatkritihkká ollašuvai ovdamearkkadihtii nu, ahte girjji persovnnat ovddastedje dihto servvodatluohká ja kritihka lei álki ovdanbuktit persovnnaid bokti. Girji sáhtii nu kritiseret vaikkoba servvodaga riggáid dahje gaskaluohká.

Realismii gullá maid dárkilis birrasa govvideapmi, váikkohahan biras olbmui fámolaččat. Birrasa govvidettiin lei álkkit áddet maid olbmuid. Dehálaš lei maid vuodustit olbmuid daguid. Njuolggosánat girjjálašvuoda árvu lovttai, lyriikka ii duhtadan realisttaid. Realisma váikkohii maiddái drámai dahje čájálmasgirjjálašvuhtii. Dan áigodagas čálle ollu dakkár máilmmigirjjálašvuoda beakkánat, geaid girjjiid mii ainge lohkat.

Realismma áigodaga girjjálašvuoda beakkánat leat Ruoššas Leo Tolstoi (1828–1910), Fjodor Dostojevski (1821–1881) ja Anton Tšehov (1860–1904).

Beakkán eŋlándalaš realisttat leat Charles Dickens (1812–1870), Brontë oappážat Charlotte (1816–1855), Emily (1818–1848) ja Anne (1820–1849)¹, sihke Mary Ann Evans, guhte čálii namain George Eliot (1819–1880).

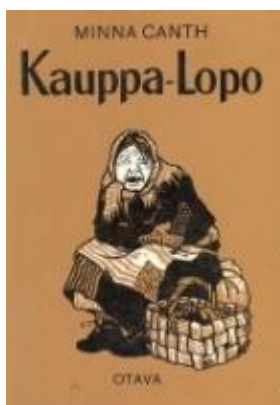
Norggas čálii Henrik Ibsen (1828–1906) ja Ruota beakkán realista lei August Strindberg (1849–1912).

Suomas realisma beasai albmaláhkai oidnosii jagi 1885, goas Minna Canth julggástii čájálmasa *Työmiehen vaimo*, ja Juhani Aho romána *Papin tytär*. Suomas dien áigodagas olbmot fárrejedje gávpogiidda industriijabargguid maŋis. Servodat rievddai garrasit. Geafes olbmuin lei fuones birgenláhki gávpogiin. Nealgi,

jugešvuohta ja dávddat sorbmejedje. 1860-logu loahpas ledje Suomas maddái garra nealgejagit, mii buvttii oidnosii servvodaga surgadis dili.

Työmiehen vaimo lea Minna Canth čállin čájálmas. Dat lei vuosttas čájálmas, mii muitalii gávvgiidd bargoveaga eallimis. Julggástuvvui jagi 1885.

Kauppa-Lopo lea Minna Canth čállin novealla (1889), man váldopersovdna lea nisson. Lopo lea olgguldas hámis fasti, nuoski ja son lea juhkki. Son láhtte dego almmái.

Vaikko Lopo lea groteaska persovdna, son lea nuppedáfus maddái váibmoládis ja veahkkái. Muhto son lea maddái sniehpis, gávnnahallá suoládeames ja gártá loahpas fãngalii moatte šlántte dihtii, go fas olmmoš gean son veahkehii, joatká ráfis eallima.

http://www.kirjavinkit.fi/crops/wp-content/uploads_2009_03_kauppalopo.jpg_200_138.jpg

ČÁLLIN

Čállin materiála vuodul

Go čállá áššeteavstta, ferte dávjá kommenteret nuppi čállosa, dahje luoikkahit nuppi olbmo oaivila. Go ná dahká, galgá álgoálgosaš dieđu gáldu bidjat oidnosii. Čállii ii sáhte ”suoládit” earáid oaiviliid ja earáid háhkan dieđuid ja ovdanbuktit daid iežas diehtun. Dákkár luoikkahuvvon dieđu gáldu biddjojuvvo oidnosii dalle, go dan vuosttas geardde máinnaša čállosisttis. Diehtu galgá leat dakkár hámis, ahte lohkki bastá gávndat luoikkahuvvon dieđu, juos nu hálida.

Čállinbargu álgá dainna, ahte oahpásmuvat vuoddomateriálii: logat teavstta, guldalat musihkabihtá dahje geahčat filmma.

Vuoddomateriálan teaksta

Vuoddomateriála:	teaksta
Vuosttasin:	loga teavstta
Nubbin:	smiehta teavstta sisdoalu; mas dat muitala
Goalmmádin:	maid don galgetge bargat?
Njealjádin:	čále iežat teavstta

Loga teavstta: Juos áiggot čállit odđa teavstta nuppi teavstta vuodul, fertet lohkat vuoddoteavstta vuos geahčademiin dan čađa, dasto lohkat dárkilit ja mánggabealagit.

Smiehta sisdoalu: Mii lea teavstta guovddáš sisdoallu, mo dat lea ovdanbuktojuvvon, mo don sáhtát ságastallat dainna teavsttain? Vuolláisárga deahálaš áššiid. Álgge dasto smiehttat áššiid ovddosgului; mo sáhtášit laktit sisdoalu iežat jurdagiidda dahje iežat eallimii.

Maid galggat bargat? Dárkkis vel oktii maid don galgetge bargat; galggatgo čállit referáhta, čoahkkáigeasu, vai galggatgo árvvoštallat, vástidit čállái vai suokkardallat juoga detáljja teavsttas, vaikkoba váldopersovna välljejumiid dahje juona ovdáneami.

Čále iežat teavstta: Teaksta, man čálát, galgá leat du iežat boadus. Vuoddoteaksta lea dušše gáldu, mii lea oassi loahppačállosis. Go skuvllas čállojuvvo čálus materiála vuodul, vuoddoteavstta dieđuid galggat vuojuhit lunddolaččat iežat tekstii. Go lohkki lohká du čállosa, sutnje ferte šaddat čielggasin mii lea du oassi teavsttas ja mii fas gullá vuoddotekstii.

Vuodđotektii čujuheami njuolggadusat:

- Muiat álggus vuodđoteavstta dieđuid: mii lea fáddá ja čállosa dárkkuhus, guovddáš informašuvdna (diehtu), vuoigŋa, oaivil. Vuojut gáldodieđuid čállosii lunddolaččat muhto liikká dárkilit.
- Fuolat das, ahte lohkki diehtá goas jurdagat gullet vuodđotektii ja goas dat leat du iežat. Go leat vuos oktii čilgen vuodđoteavstta dárkilit, sáhtát maŋŋá čujuhit dasa eahpedárkilit.
- Geavat vuodđoteavstta miehtá mátkki go čálát čállosat. Gođe čállosiiguin godđosa. Go leat álggos ovdanbuktán dárkilabbot vuodđoteavstta, muite máhccat dasa maid maŋŋá, hutkat dan jurdagiid, kommenteret dan, háleštit dainna. Go čujuhat vuodđotektii, geavat preseansa: Máret muitala, dutkit einnostit, boles ávžžuha.
- Reagere vuodđočállosii maŋggabealagit:
  - Lavtte vuodđoteavstta jurdagiid iežat jurdagiidda.
  - Doalvvo vuodđoteavstta jurdagiid ovddosguvlui.
  - Árvvoštala vuodđoteavstta ja ovdanbuvtte iežat oaiviliid.
  - Eahpit, nákkáhala, váldde beali vuodđoteavstta čáli jurdagiidda.

(Salasana s. 158-160)

Mo čujuhat njuovžilit

čáli julggástanbáiki ja -áigi
Ánte Jovna Gaup čállá **Áššus (10.8.2007)**, ahte Guovdageidnui leat bohtimin lahka čuođi vuoddi dán jagaš čáhcedrag vuodjimiidda.

Son čilge, ahte juos nie olu bohtet oassálastit, lohku lea čáhcedragga odđa oláhus.
čáli odđasis

Fáttá ráddjen

Eatnigiela čálusfáddá lea dávjá dakkár, mii addá viiddis vejolašvuodaid čállit. Ovtta čállosii ii goitge gánnát coggat buot dieđu. Čálus ii biso čoahkis, iige ovttage ášši birra geargga iige máhtege čállit doarvái ollu. Nuba čáli fertege ráddjet fáttá ja vuodjut fáttá smávva oassái.

Sámenuoraid dáiddadáhpáhusas giđdat 2015

- Čále dušše fitnamis sámenuoraid dáiddadáhpáhusas – ale lavtte čallosii maidige eará mátkkiid.
- Čále dušše dáhpáhusas, mii lei jagi 2015 – ale lavtte dasa mange eará jagi dáhpáhusa dahje viiddis historihká.

Mii gáldodieđus lohká?

Aikio, Samuli 1993: 11. Sámi historjá. Oanehis oppanasgeahčastat. Sámit ja historjjá čállin. – Girjjis Sápmelaččat. Davvi Girji O.s.

Aikio Samuli: artihkkala čáli

1993: almmustanjahki

11: siidu, mas čáluš gávdno

Sámi historjá: Artihkkala váldobajilčáluš

Oanehis oppanasgeahčastat, Sámit ja historjjá čállin: vuollebajilčállagat

Girjjis Sápmelaččat: man girjjis artihkal gávdno

Davvi Girji O.s.: Girjji goastideaddji

Čuovvovaš teaksta lea luoikkahuvvon girjjis. Gáldu biddjojuvvo lohppii.

Ohcijohka

Ohcijohka sáiva čáhci

Cuoggá váhkar beakkálmás.

Ohcijohka gealus čáhci

šealgá dego gatnjalaš.

Ohcijohka šerres čáhci,

Bearalbáddi duoddarii.

Ohcijohka ájačáhci,

Sanjas dálvebuollasiid.

Ohcijohka lotkes čáhci

alit jávrin buđalda.

Ohcijohka ealas čáhci

njavvin bogiin viegasta.

Ohcijohka Sámi dikta,

modji duottareatnamiin,

veiggiid čuovga leat mo likta,

čikŋa, nugo máidnasiin.

(Pekka Lukkari, Lohkamušak 1972: 42). Rievdaduvvon ođđa čállinvuohkái.

čáli

girjji namma, almmustanjahki ja siidonummir, sihke lassediehtu.

LOHKAN

Koseriija

Váidalusmuvra

Muhtun guovlluin máilmmis leat olbmot fuobmán ásahit váidalusmuvrra, masa olbmot sáhttet iešguđetlágan hediid váidalit. Dat orro doaibmamin oalle bures, ovdamearkkadihte Jierosalemis, gos juvddálaččain lea váidalusmuvra mii lea lagabui 50 mehter guhku ja 18 mehter alu. Dohko mannet juvddálaččat váidalit ja huikit man ollu bahádaguid arábalaččat dahket sin álbmogii.

Min álbmot lea maid veaháš dien guvlui smiehttan dalle go huksejedje ođđa sámedikkevistti Kárášjohkii. Doppe lea maid váidalusgeađgi, mii lea ceggejuvvon sárdnestuolu vuostá. Sámedikki váidalusgeađgi ii leat gal jur nu allat ja stuoris go Jierosalema váidalusmuvra, muhto dan doaibma lea sullii seammálágan.

Sámedikki váidalusmuvra lea Náranaš geađgi, ja dat ii leat gal suige eanet go beannot mehtera alu ja sullii mehter govddu, muhto dasa sáhtta liikká váidalit.

Juvddálaččain leat garra mearrádušat dasa, geat besset váidalusmuvrii váidalit, ja goas besset dan dahkat. Doppe leat sierra ossodagat nissonolbmuid ja dievdduide. Norgga Sámedikkis lea sullii seammá systema. Lea mearriduvvon, ahte leat vissis válljejuvvon olbmot geat galget ovddidit álbmoga váidalusaid doppe, njealje geardde jagis.

Juohkehaš geas lea juoga váidimusaid iežas guovllu olbmuid dahje iežas bealis, galgá mannat Sámedikki váidalusgeađggi duohkáii čuožžut ovdal oazžu lobi maidege dadjat. Hupmanáiggi mearrideaddji addá guhtiige vissis váidalanáiggi. Ja nu mannetge okta nubbi dohko váidalit. Muhtumat váidalit go leat massán giela ja šaddet dárustit, earát fas váidalit go unnán lea ruhta addojuvvon sin gillái, ja fas earrásat váidalit go sin eai dohkket rievttis sápmelažžan. Die leat dábáleamos váidalusat maid mañemuš moaddelot jagi leat váidalan.

Diekkár ja eará sullasaš váidalusat ovdanbuktojuvvojit ja dulkojuvvojit nu ahte eanemus lági mielde olbmot ipmirdit mas lea sáhka. Go de buohkat leat beassan geahpedit morrašiiddiset, de čállojuvvojit buot váidalusat váidalusgirjái mii sáddejuvvo Oslo. Dahje sáhtta gal Sámedikki presideanta dan ieš dohko doalvut. Doppe de dáččat ja rivgut smiehtadit guđiid váidalusaid galggaše váldit vuhtii ja guđiid berrejit hilgut. Dábálaččat vuhtiiváldet sullii beali váidalusgirjii váidalusain Ja dasto čohkkejuvvojit dat váidalusat mat eai leat váldojuvvon vuhtii ja biddjojuvvojit boahttevaš mearriduvvon váidalusbeivviide. Váidalusbeaivvit lágiduvvojit njealje geardde jagis Kárášjogas, ja bistet sullii vahku ain hávális.

Dát systema lea duohtavuodas oalle gáibideaddji. Dat gáibida sihke eaŋkilolbmui, servviin ja olles álbmogis ahte sii čadat galget fuobmát juoidá maid ain sáhtášii váidalit. Jus eai fuobmá vaidalusaid, de sáhttet álbmogis válljejuvvon váidaleaddjit massit barggu.

Muhtumin gal láve álbmot buorre muddui váibat ja dolkat ohcamis ain ođđa váidimušaid, ja de láve jaskkodat. Muhto de gal min válljejuvvon váidaleaddjit lávejit mediain sáddet dieđu álbmogii ja lohkat: Allet juo jaskkot! Allet jaskkot! Mii dárbbášit din. Ja nuba olmmošriebut ain šaddet gohččut servviid ja stivrraid čoahkkimii ja hutkat maid dal ain galggašii váidalit. Ja iige servviide ja stivrraide leat álki oažžut olbmuid, ferte measta bákku muhtumiid dohko válljet. Gávdnokit gal dakkár stivrrat ja searvvit mat leat nu hutkái ahte lávejit fuobmát dakkár váidalusa mii bistá ollu jagiid. De eai dárbbáš juohke jagi hutkat ođđa váidalusaid, besset baucca bargat albma bargguid, mat leat olbmuide ávkin.

Gáldu: Sámis. Sámi čálakultuvrralaš áigečála 2/2005.

Girjeárvoštallan

Oalle dávjá olmmoš gártá čállit teavstta mii vuodđuduvvá gárvves tekstii. Omd. referáhta čállojuvvo muhtun gárvves artihkkalis. Musihkaárvoštallan vuodđuduvvá dasa, maid leat gullan ja makkár sánit bihtás leat. Filbmaárvoštallama vuodđun lea ealligovva man olmmoš lea oaidnán. Čuovvovaččat ovdamearka olles girjji árvoštallamis.

GIRJEÁRVVOŠTALLAN

Bármoáirras – Sámi muitalan- ja máinnastanárbevieruid ođasmahtti romána

Kerttu Vuolab: *Bármoáirras* , 2008

Goasttideaddji: Davvi Girji OS.

Romána

Kerttu Vuolab romána *Bármoáirras* lea mánggabealat ja mángga láhkai hástaleaddji sápmelaš romána, mii guorahallá sámi mytologiija ja čatná dan lunddolaččat oassin dálá olbmuid eallima. Suoma beale Deanuleagis, Vuovdagoikka gilázis bajásšaddan Kerttu Vuolab (r.1951) lea olles iežas girječállikarriera áigge vudjon sámi árbevirolaš muitalanárbaí ja háliidan geavahit dán árbbi vuodđomateriálan girjjálaš buktagiidda. *Bármoáirras* johtá golmma dásis: myhtalaš áiggis, fantasiijamáilmmis ja albmailmmis. Muitalusa álggus lohkki láidejuvvo myhtalaš máilbmái, eallima álgoáiggiide, goas olles máilbmi ealliidiguin ja šattuidiguin sivdniduvvo, ja goas

olmmoš maid oažžu iežas suodjaleaddjiid. Albmailbmái beassat čuovodettiin ovttá sámi bearraša beaivválaš eallima, man doaimmaid gaskkohagaid hervejit áhku, ádjá, áhči ja eatni dološ muitalusat. Dat bealisteaset dolvvodit guldaleaddjiid guorahallat eallima guovddáš gažaldagaid ja eallinbagadusaid.

Fantasiijamáilbmi rahpasa, go čuovvut sámebearraša golmma mánáža fearániid, mat dolvot sin amas guovlluide. Sámi mytologiija šaddá duođalažžan oappážiid vásáhusaid vuodul, bahás vuoiŋnaid doarridettiin ja veahki oččodettiin viissis, dološ sámi várjaleaddjiin. Nugo árbevirolaš muitalusain ja máidnasiinge, de románas lea buotdiehtti muitaleaddji, guhte oaidná, diehtá ja ávašta visot, ja muhtumin dát jietna orru rievdamin girječálli iežas jietnan. Ná *Bárpmoáirras* muitalusas deaivvadit kollektiivvalaš árbi ja subjektiiivvalaš vásáhusat –nuppe dáfus dat lea sámeálbmoga muitalus ja nuppe dáfus fas ovttaskas olbmo eallingođus. Girječálli lea stoahkan giella- ja miellagovaiguin ja ná son čuovvu dovddus sámi girječálliid duolbman bálgáid.

Romána hástala lohkkiid máŋgga láhkai, daningo dat rihkku hámiinis árbevirolaš šládjarájiid: mytologiija, fantasiija ja albmailmimi godđosat johtet ruossut rássut. Girječálli lea rihkkon “dábálaš romána” rájáid juo áibbas girjji álggus, go son lea čállán álgui vuos giitosiid ja dasa lassin láidesteami, mo son ieš lea oahpistuvvon sámi máinnasmáilbmái. Váldomuitalusa maŋŋá lea girječálli maŋŋečála ja áibbas maŋimužžan vel sátnelistu. Dáid lassin girjjis leat girječálli ráhkadan govat ja čuovgagovat girječálli bearrašis ja fulkkiin. Teaksta namalassii sisttisdoallá máŋggalágan teakstakomponenttaid ja vugiid, mat giktalit lohkki čoavdit dáid godđosiid ja guorahallat muitalanstruktuvrra mearkkašumi logadettiin.

Kerttu Vuolaba romána lea dehálaš sámi servodahkii, dasgo dat doalvu sámi muitalan- ja máinnastanárbbi viidáset, ja dan bokte seailuhuvvo árbevirolaš diehtu ja máhttu, sámi vierut, jurddašanmálla ja sámi bajásgeassinmálla. Románas sámi kulturárbaí guoski dieđut ožžot guovddáš saji. Dasa lassin girjjis lea erenoamáš njuovžilis, govvideaddji ja čáppa sámegeiella mii lea mávssolaš olles sámi servodahkii ja eará lohkkiide. Girjji giellageavaheapmi hástala lohkki suuskat ja dutkat sániid mearkkašumiid, mii sáhtta nuppe dáfus šaddat šielbmán ja menddo hástaleaddjin hárvánkehtes lohkkái.

Vuolab lea guhká ja vuđolaččat bargan sámi girjjálašvuodain, ja dáinna románain fievrriidan dan máŋga lávkki fas ovddosguvlui. Gánniha nappo lohkat romána ja njuiket sámi máinnasmáilbmái!

Vuokko Hirvonen

Čuovvovažžan oanehis árvoštallamat girjjis Hearrá Ibrahim ja korána liedážat:

”Stiilla dáfus divdna, muhto stuorra dovdduid dievva. Smávva, muhto čiekŋalit viissis girji.” - *Marja Kuparinen, Kirkko & Kaupunki*.

”Nuorra juvddálaš bártni ja islamláš gáhhtagávpejasa ustitvuohta njuorrada, boagustahtta ja lasiha doavvu. Váimmu viissisvuohta.” – *Aira Väisänen, Kodin Kuvalehti*

”Girji čalmmustahtta dehálaš cealkámuša lotkadit ja ovttas heahkkasahtti humorain”.
– *Leila Arpiainen, Et-lehti*

”Vaikko girji illá lea noavealla guhkkosaš, das lea sisdoallu dego assás románas.” –
Vesa Sisättö, Kumppani

DULKON JA JORGALEAPMI

Dulkonvuogit leat roavvát juhkkovuvvon njealji láganat. Dábálaš dulkomis geavahuvvojit guovttelágan dulkonvuogit; **simultánadulkon** ja **konsekutiivadulkon**.

Konsekutiivadulkomis hálli hállá bihtáid mielde dahje mánja cealkaga hávil, ja vuordá, ahte dulka dulko su cealkagiid ja bihtáid. Dákkár dulkojumi mii leat oaidnán skuvllasge.

Simultánadulkoma sáhtta oaidnit omd. čoahkkimiin. Simultánadulkomis dárbbášuvvojit dulkonrusttegat. Dulka lea eará lanjas go hálli. Dulka dulko monitora bokti hálli sága dađi mielde go son hállá. Guldaleaddjiin leat bealljerusttegat, maid čađa guldalit dulkka. Simultánadulkomii dárbbášuvvojit juohke gillii unnimustá guokte dulkka hávil. Soai dulkoba vurrolágaid, dasgo simultánadulkon lea oalle gáibideaddji ja lossa bargu. Dulka dárbbáša vuoinjastit dihto áiggi geažes ja dasto nubbi joatká.

Notariála dulkomis dulka lea fárus soahpamuša dagadettiin ja son dulko notára ja áššehačča dadjosiid lassin vel áššegirjji sisdoalu.

Savkalandulkon lea anus dalle, go dulkoma dárbbáša dušše okta áššehas joavkkus. Dulka čohkká áššehačča bálddas ja dulko savkosiid seammás go sáhka dollojuvvo. Dákkáračča sáhtta oaidnit vaikkoba riikkanjunnožiid stáhtaguossástallamiid oktavuodas, omd. presideanttat.

Smiehta vuos ovddalgihtii:

1.) Juos don leat olmmoš, gean sáhka dulkojuvvo, maid galggat fuomášit ovddalgihtii?

Dan maŋŋá:

2.) Hutkka oanehis suomagielat sága. Isket dulkot nuppiideattet cealkagiid sámegillii. Geavahehket konsekutiivavuogi. Ale geavat dáhtul mohkkás sániid, muhto baicce áibbas dábálaš cealkagiid.

2.) Dulkojehket seammá sága nu, ahte beassabehtet ráhkkanit dasa.

Jorgaleapmi

Jorgaleapmi lea sullii seammálágan go dulkonge. Jorgaleamishan dulkomisce lea sáhka. Čálalaš jorgaleapmi spiehkka goitge dulkomis dainna lágiin, ahte dan sáhtta dahkat ráfis ja smiehttat áiggiin. Jorgaleaddji buncaraggát leat čuovvovaččat:

- ii muitte dahje dieđe sániid (geavat sátnegirji, maiddái synonymasátnegirji lea dehálaš)
- diktá fuomáškeahtá suomagielat dajaldagaid váikkohit boasttu láhkái (substantiivadávda)
- dahká dakkár cealkkaráhkadusa, ahte lohkki ii šat ádde sisdoalu (menddo guhkes ja mohkkás cealkka)

Geahča čuovvovaš jorgaluvvon bihtá. Veardit **buoiduduvvon** suomagielat sániid jorgaluvvon ja *kursiverejuvvon* sámegielat sajiide. Maid fuomášat? Jorgaluvvon suomagielas sámegillii:

Luontaiset kulkuväylät ja kulkuneuvot

Suurin osa Utsjoen asutuksesta on keskittynyt jokilaaksoihin. Jokilaaksoissa on myös lempeämpi mikroilmasto ja niiden terassit ovat maaperän ja pinnanmuodostuksensa puolesta suotuisampia asutukselle. Tenojokilaakso on kunnan tiheimmin asuttua aluetta, sen varrella ovat kaikki suurimmat kylät, kuntakeskus Utsjokisuussa, Ylä-Tenolla Karigasniemi, Outakoski (Vuovdaguoika), Nuvvus ja Talvadas sekä Ala-Tenolla Nuorgam. Tenojokilaakson ulkopuolella asutus koostuu lähinnä yksittäisistä taloista. Koska joet ja muut vesistöt olivat pitkään tärkeimmät kulkureitit kunnan alueella, on asutus Tenojokilaakson ulkopuolellakin keskittynyt jokivarsiin. Maanteiden rakentaminen 1950-luvulta lähtien on vetänyt asutusta vähitellen jokilaaksojen ulkopuolelle, varsinaisesti vasta 1970- ja 1980-luvuilla uudisrakennuksia on rakennettu teiden varsille.

Ennen maanteiden tuloa joet ja järvet olivat Utsjoen tärkeimmät kulkuväylät, kesällä kuljettiin veneellä ja talvella jäätä pitkin. Talvisin vesistöjä pitkin kulki **tikotettuja viittateitä**, joista pisin **kulki** Syysjärveltä Utsjoen kirkolle ja siitä Utsjokisuuhun asti. Viittateitä ei aurattu, vaan ne poljettiin hevosella tasaisiksi. **Etelästä tulevaa viittatietä** tärkeämpi kulkuväylä oli kuitenkin Teno. **Tenoa pitkin kuljettiin** kirkolle juhlapyhinä, minkä lisäksi **ajettiin** Norjaan ostoksille tai kuljetettiin **rahtia**.

Lunddolaš mádiijat ja johtinfievrrut

Stuorámus oassi Ohcejoga ássiin orrot johkalegiin. Johkalegiin lea maid máizasut mikrodálkkádat ja daid *steallit* leat sihke *eananšlájaset* ja *eananhámiset* beales *buorebut* ássamii. Deanuleahki lea gieldda deahttámusat ásahuvvon guovlu, *Deatnogáttiin* leat buot stuorámus suohkanat, gielldaguovddáš Ohcejotnjálmnis, Badje-Deanus Gáregasnjárga, Vuovdaguoika, Nuvvos ja Dálvadas sihke Vuolle-Deanus Njuorggán. Deanuleagi olggobealdi *leat dušše ovttaskas dálut*. Dasgo jogat ja eará *čázadagat* ledje guhkes áigge *gieldda dehálamos johtingeainnut*, leat earotbeali dálutge *jogaid gáttiin*. Eatnangeainnuid ráhkadeapmi 1950-logu rájes lea *viiddidan ássanguovlluid* maid johkalegiid olggobeallái, iešalddes easka 1970- ja 1980-loguin odđa dálut leat huksejuvvon geaidnogurrii.

Ovdal eatnangeainnuid jogat ja jávrrit ledje Ohcejoga dehálamos johtolagat, geassit johte fatnasiiguin ja dálvit jieŋa mielde. Dálvit *čázadagaid* mielde johte *dihkkáduvvon dálvemádiijat*, main guhkimus *olii* Čoavččesjávrris Ohcejoga girkuin ja das ain gitta Ohcejotnjálmái. Dálvemádiijat eai pluvejuvvon, muhto dulbmojuvvojedje heasttain dássidin. *Máttil boahtti dihkkámádiija* dehálabbo johtolat lei goitge Deatnu. *Deatnoráigge olbmot johte* girkuin girkobasiid, man lassin olbmot *vudje* Dážii oastinreaissuide dahje jođihedje *gálvvuid*.

Áile Aikio. Jorgalus: Helmi Länsman.

Báikediahttu

BOAZODOALLU

I) Bohcco ja olbmo oktasaš historjjá álgu

Bohcco ja olbmo oktasaš historjjá álggus eai leat vel doarvái dieđut.

Fossiilagávdnosiid vuodul sáhtta goitge jurddašit, ahte **sarvvaelliid** álgoruoktu livččii Nuorta-Asia. Dat leat leavvan Eurohpái ja Davvi- ja Máttá-Ameriikii. Ealga lea dálá dieđuid mielde ihtán Eurohpái 200 000 jagi dassái.

Vilda gottit leat álgoálggus lodjuduvvon ng, **vuodgñineallin**. Gitta čadnojun vuodgñinealliin fas leat hohkahan meahcegottiid lojes gotti lusa. Nu daid fidnejedje olámuddui ja daid lei álkit bivdit. Dán bivdovuogi dovdet nu sámit, nenetsat go jukagiirratge ja sin ránnjáálbmogat. Sámit, nenetsat, vogulat, čukčat ja tungusat leat dovdan gitta dáláš rádjái vuodgñinbiergasiid nama mielde. Suohpange lea dološ bivdobierrgas. Gálden vuolgá maid dieid historjjálaš áiggiin. **Biehtet** lei oalle buorre vuodgñinealli.

Boazu gullá sarvvaelliide. Dat gullá maiddá gotti sohki. Carl von Linné attii dasa namman *Rangifer tarandus*.

II) Stuorra boazodoallu

Nugo oinniimet. álggos goddi leamaš bivdoealli, mii leage lunddolaš ášši.

Goddealut ledje stuorrát ja daid lei álki bivdit. Go boazo (godde-)buktagiid jearaldat Eurohpás stuorui ja hattit gorgño, bivdigohte olbmot eanet ja eanet gottiid nu, ahte dat loahpas vátnugohte garrasit. Dalle olbmot álge gulul doallat iežaset čorragiid. Sii lodjudedje álggos vuodgñinbohccuid, main juo ovdal lei sáhka. Das bohccuid dikšun leavai ja badjedilli lei ožžon álggu.

Boazodoallu lea davviálbmogiid ealáhusvuohki. Muhtun dutkiid mielas dat lea vuolgán nenetsain Gaska-Sibirjjás, nuppiid mielas dat fas leá álgán sierra báikkiin, nuppiin fuolakeahhtá.

Boazu leamaš álot biergobuvttadeaddji, muhto dat lea adnojuvvon mángga earáge láhkai. Dolin lávejedje bohccuid bahčit, nu olmmoš fidnii mielkki. Dainna lea geasehuvvon ja guottihuvvon guorpmat. Sibirjjás olmmoš maiddá riidejit bohccuiguin. Sibirjjá boazu leage máilmme stuorámus. Bohcco vehkiin olmmoš lea bivttastuvvon duháhiid jagiid.

http://www.illume.fi/elokuvakuvat/thumbs/1209081606_taiga4.jpg

III) Bálgusortnega álgu

1769 Pudasjávrrre badjeolbmot dahke gaskaneaset girjjálaš soahpamuša, mo dikšut bohccuid. Sin dahkan soahpamuš lea buot boarrásamos áššebábir boazodikšumis.

1765 lei juo dahkkon Soađegilis mearráduš. ahte guovllu bohccot galget čohkkejuvvot ja rátkojuvvot čakčat Oarrenjárggas. Maiddái Guossámis čohkkejuvvojedje bohccot čakčat. 1757 mearreduvvui sáhku dasa, guhte "*ii juovllaid rádjái lean viežžan bohccuidis.*" Logi jagi maŋná mearriduvvui, ahte miesit galget merkejuvvot olbmuid oaidnut, nappo galge leat duođašteaddjit dasa. ahte miessi lei su. Dieid áiggiid maiddái juhkkit ja viidnevuovdit sáhkohalle, dasgo jugsšvuohhta hehtti boazodikšuma (1821).

1800-logu álggus ledje Guossámis ng. "boazosearvvit" maidda válljejedje doaimmaolbmuid.

Bálgosiid vuodđudeapmi

Borgemánu 20 beaivve 1887 attii Ruošša keaisár ásahusa, man mielde Supmii galge vuodđuduvvot bálgosat boazodikšuma ordnema várás. Bálgosat eai suinge vuodđuduvvon álggos ieš boazodikšuma buorrin, muhto suodjalandihtii eanadoalliid eatnamiid bohccuid dahkan vahágiin.

Álggos boazojahki lei njukčamánu álggus jagi ain ovddosguvlui. Dál dat lea 1.6. – 31.5. Bigálusaid álgin ja eará virggálaš áššit diedihuvvojedje searvegotti girkus. Mearrádušaid mielde čoahkkimis gulahuvvui 3 vahku ovdal čoahkkima. Bálgosa jahkečoahkkin dollojuvvui seammás go gieldda stivrračoahkkin ja ságadoallin doaimmai gieldda ovdaolmmoš. Maŋná gieldda ja bálgosa áššit leat sierranan ollásit ja čoahkkimat gulahuvvojit aviissas 7 beaivvi ovdal čoahkkima. Muđui dálá boazodoalloláhka ii leat olus earálágan go álgoláhka, diedusge lasáhusat leat bohtán omd. doarjjaortnegiid ja eará dakkáriid geažil.

Bálgosčoahkkima mearrádušain sáhtii váidit njuolgga Su Keaisárlaš Majestehttii girjjálaččat. Váidináigi lei 120 beaivve čoahkkinbeaivvis.

Vuosttas **boazodoalloláhka** vuodđuduvvui 1932 ja dat ođasmahttojuvvui 1948 ja 1962. Jagi 1990 ráhkaduvvui ođđa boazodoalloláhka.

Juohke bálgosis lea fásta nummir. Iežas bálgosa nummira galgá diehtit, dan dárbbáša, go deavdá omd. muhtun skovi, vaikkeba go návdi goddá bohcco dahje deavdá árvolassevearrolmmuhusa.

Duodji

Boazu lea davvi materiála, man ávkin atnimis leat guhkes árbevierut. Boazoduodji sisttisoallá boazomateriálas juogo árbevirolaš vugiin ráhkaduvvon dahje duddjojuvvon buktagiid. Boazomateriálas válmmaštuvvon buktagat leat málle ja hámi mielde juogo árbevirolaččat dahje áibbas odđa, dálá áigái plánejuvvon buktagat ja diŋggat. Boazoduodjái lea mihtilmaš diŋggaid geavaheami funkcionálavuolta.

Materiálan bohcco sáhtta juohkit duodjegálvvuid válmmašteami dáfus sihke garra ja dipma materiálaide. Dipma materiálat sisttisdollet lagamustá bohcco náhkis válmmaštuvvon earálágan atnubierygasiid ja biktásiid. Garra materiálad geavahemiin dárkkuhuvvojit bohcco čorvviiguin ja dávttiiguin ávkkástallan.

Dánaigái turisma lea buktán odđa vejolašvuodaid dinet Sámi dujiiguin. Vuovdemassii leat máággat odđaáigásaš činjat, degomat gazzačinjat ja bohcco gáhkirat.

Sávza

Ullut

Metállat

GÁLDDOAIIVVE JA BÁIŠDUODDARA BÁLGOSAT

Ohcejoga gielddas leat guokte bálgosa. Gálddoaiivve ja Báišduoddara bálgosat vuodđuduvvojedje 1901. Vuodđudanbarggu barge Ola Länsman, Nils W. Holmberg ja Ola Lukkari. Vuodđudanáššegirjji namman šattai **Njuolggadus bohccuid dikšumii Ohcejoga suohkanis** (Ohjesääntö porojen hoidolle Utsjoen pitäjässä). Dasge lohka, ahte *Oppa gielda lea okta boazodikšunsearvi, man dárkkuhussan lea lasihit boazoealuid sihke suodjalit dáloniid eatnamiid bohccuid dahkan vahágin.*

Ohcejoga boazodikšunláhkaevttohus gárvvásmuvai golgotmánu 3. beaivve 1899. Dan vuolláičáliiga gieldda ovdaolmmoš Juuso Lukkari ja N.W. Holmberg. Oulu lienakansliai dat guđđojuvvui njukčamánu 25. beaivve 1900, gos dat dohkkehuvvui. Ohcejoga girkus odđa láhka lohkkuojuvvui almmolaččat diehtun geassemánu 3. beaivve 1900. Boazodikšunsearvi vuosttas jodiheaddjin doaimmai N.W. Holmberg. Loahpalaččat, go visot váidináiggat ledje meattá, odđa njuolggadus bođii fápmui odđajagimánu 19. beaivve 1901.

DIIDDAT, ÁRVÁDUSAT, SÁTNEVÁDJASAT

Diiddat

Diiddaid leat olbmot geavahan dalle, juos galggai gieldit máná, dahje čilget manin ii ožžon nu ja nu dahkat,

Ii galgga doallat gáris, mas beana lea čuohkamin, muđui njoallu lihku eret.

Naítalan olbmui galget njealječieget násttit ja náitalkeahtes olbmui fas jorba násttit golleboahkánis, vai oidno gii lea luovosolmmoš.

Árvádušat

Árvádušat leat oanehis gažaldagat, main leat eahpečielga mearkkašumit. Dain lea erenoamáš vuohki čilget dávviriid ja doahpágiid. Árvádušaid mielde jápma diŋga oažžu heakka ja sáhtá láhttet ja rassat dego ealli diŋga. Boarrásamos dovddus árváduščoakkáldat lea indialaš Rigveda nammasaš allaáiggálaš máidnun. Sámiin lea seammálagan árváduš go dovddus sfinksa árváduš. Dat muitala mo olmmoš mánnán beahká (njeallje juolggi), báresagis guvttiin julggiin johtá, boarisin golmmain julggiin, go soabbi lea vel veahkkin, oalle boarisin go juolggit eaišat guotte, fas beahká (njeallje juolggi).

“Idđedis lea njeljiin julggiin, beavit guvttiin julggiin, veaigin golmmain julggiin ja maŋjit eahket njeljiin julggiin.”

Vástáduš: olmmoš.

Stuorra njálbmi, ii máhte hállat. Guokte bealji, muhto maidige ii gula. Mii dat lea? (báhti dahje ruitu)

Geassit biktasiiguin, dálvit bikatsiid haga. Mii dat lea? (muorra)

Ii lohkki, ii vuodđu, njuoska biergu dievva. (samprous)

Oainnát gal, muhto gitta it fáhte. (avvius)

Lea gal, iige dattege leat mihkkige. (navvius)

Sátnevádjaset

Sátnevádjaset leat dadjanvuogit, mat muitalit oppalaš vásihusa, eallinrávvaga dahje njuolggadusa. Dat leat geavahuvvon ollu mánáid bajásgeassimis. Sátnevádjaset leat dakkárat, ahte mottiin sániin sáhtá ollu muitalit.

Sátnevádjaset eai álot mana dušše ovttaguvlui. Muhtun sátnevájas sáhtá leat goappat guvlui: “Jierbmát hutket sátnevádjasiid ja doavkkit daid geardduhit”. Muhto dákkár

vájas gávdno nuppegežiidge: “Doavkkit hutket sátnevádjasiid ja jierbmát daid geardduhit”. Olbmot dohkkehit dán.

Sámi sátnevádjasat leat mángii nuppegežiid eará álbmogiid sátnevádjasiid ektui. Omd. sámi sátnevájas lohká ahte “Buoret lea jođi go oru”. Suopmelačča ja dáža mielas fas “Jođi lea buorre muhto ruovttus buoremus.” Suopmelaš lohká maiddáa ahte “Lohpádus lea vearrát go vealgi”, go fas sápmelačča mielas “Lohpi ii dálu geafut” ja “Lohpádus ii geafudahte”. Dat muitala servvodagaid ja árvvuid earáláganvuodas.

***Ii galgga beatnaga gulgii geahččat.** (Maiddáa dakkár olmmoš, guhte ii leat olggosoidnit gievra, stuoris, searalaš dahje muđui fávrui, sáhtta leat barggán, beakkán, máhtolaš ja juohkeláhkai menestuvvan eallimis).*

***Buoret lea jođi go oru.** (Juos olmmoš orru ovttá sajis, de ii ovdán).*

***Ale mohti čázi ruive.** (Bahávuodaid ii galgga dáhtul roggat oidnosii. Diktit orrut ráfis.)*

Loga lasi girjjis **Máret Sára (doaim.) Sátnevátjasat.**

LOHKAMUŠAT

http://www.gstatic.com/tv/thumb/dvdboxart/33493/p33493_d_v7_a_a.jpg

Hearrá Ibrahim ja korána liedážat

ERIC-EMMANUEL SCHMITT

Ovttanuppelotjahkásažžan mun cuvkejin iežan ruhtalihti ja vulgen furrošit.

Mu ruhtalihtáš lei vuovssanasa ivdnásaš čuovgi porsliidnalihtti, ja das lei sáhcoráigi, gokko šlánte fidnii sisa muhto ii olggos. Áhčči lei válljen dakkáraš seastinlihtáža, danin go dat vástidii su eallinoainnu: ruhta lei seastima, ii skievttideami várás.

Lihti sisti lei guoktečuođi frángi. Njealji mánu bargu.

Muhtin idida áhčči lei dadjan munnje ovdal go vulgen skuvlii:
“Moses, dál in ádde... dáppe váilu ruhta... dás duohko don merket álot gievkkangihppagii visot, maid gávppis golahat!”

Nu ahte ii lean doarvái, ahte mun bealkkáhallen nu skuvllas go maid ruovttus, ahte galgen basadit, lohkat leavssuid, ráhkadit biepmu, fitnat gávppis, ahte ássen okto stuorra, sevdnjes ja guoros viesus, gos ii gávdnon ráhkessvuolta, ja ahte mu ášševuoddjiáhčči, geas ii lean eamit iige olu barguge, doalai mu ovdalge šláván go iežas bárdnin – ii dies lean vel doarvái, muhto dál son anii mu vel suolange! Ja go gearddi eahpidii mu suoládit, manin in dalle suoládivčče?

Lihti sisti lei nappo guokte čuođi frangi. Guoktečuođi frangi, dan veardde mávssii nieida Paradis-gáhtas. Dan veardde mávssii šaddat almmájin.

Vuosttas nieiddat jerre mus persovdnabáhpáriid. Muitalin iežan leat guhttanuppelohkái, muhto sii eai váldán dan duođas, fuolakeahhtá mu jienas ja sturrodagas – mun namalassii dedden dego jáffoseahkka. Sii ledje dáidán oaidnit, mo ledjen šaddan dáid vássán jagiid áigge, go ledjen vázzán sin meattá ja čárvon gieđas seahka, mii lei dievva borramušgálvvuid.

Boartačiegas gáhttageažes čuočcui ođđa nieida, gassat ja čáppis dego govva. Čájehin sutnje ruđaidan. Son moddjái.

”Juogoba’ n leat guhttanuppelohkái?”

”Diedusge, otn eiddes devden.”

Moai manaime loktii. Dát orui viehka jáhkkemeahhtun, nieida lei guoktelogi guokte, boaris juo, muhto vuollánii ollásit mu bálvaleaddjin. Čilgii, mo galggai basadit ja dasto mo ráhkistit...

Galhan mun dan juo dihten, muhto dikten su čilget, vai son dovddašii iežas ráfálabbon, ja maiddái, go liikojin su jitnii, mii lei veaháš šlundi ja seammás buošši. Olles dan áigge go dat bisttii, orui ahte jámálgan. Go dat lei meattá, nieida njávkkai mu vuovttaid suohttasit ja dajai:

”Don galggat boahit ođđasit ja addit munnje smávva skeaŋkka.”

Mu mokta sevnjodii seammás: ledjen vajálduhtán dan smávva skeaŋkka! Nuba nu, mun ledjen almmái, ledjen gásttašuvvon nissona háhcegaskkas, muhto illá bisson aba čuočcatge, nu sakka mu juolggit ainge doarggistedje, ja dalán ihte ođđa fuolat: ledjen vajálduhtán dan sakka máidnojuvvon smávva skeaŋkka.

Vihken ruoktot, girden latnjasan ja guvlen birra juohke guvlui oaidnindihtii, livččiigo doppe miige duođaid divrras biergasiid, man sáhtášin addit, ja dasto civccuhin ruovttoluotta Paradis-gáhttii. Nieida lei fas boartačiegas. Geigejin sutnje iežan duhkorasguovžža.

Sullii dieid guhtaliid oahpásmuvven hearrá Ibrahimiin.

Hearrá Ibrahim lei álot leamaš boaris. Nu guhká go Bleue-gáhta ja Faubourg-Poissonnière-gáhta ássit muite, sii ledje álot oaidnán hearrá Ibrahimia biebmogávppistis iditgávccis gitta gaskaidjii. Doppe son čohkkái huhtái kássa ja čorgenskáhpe gaskkas, nubbi juolgi váccáhagas, nubbi riššaskuohppodoasaid vuoldi, ránes bargojáhkka vilges báiddi aldi, fiskeslágan bánít starga skávžžáid duohken, ja čalmmit dego pistásaniehtit, ruškes-rátnát, čuovgadabbot go ruškes liiki, mas ledje viissisvuoda mearkan dielkkut.

Dasgo buohkaid mielas hearrá Ibrahim lei viissis. Sihkkarit dan dihtii go son lei ainjuo njealljelogi jagi leamaš juvddálašgáhta áidna arába. Ja várra dange dihtii, ahte son moddjái dávjá ja hálai uhcán. Ja danin, go eai

olbmuid, eandalitge dábálaš pariisalaččaid, dábálaš doaimmat orron su moge lihkaheamen: son čohkkái lihkaskeahtá dego reŋkosis ruohtastuvvan oaksi, ii ordnestallan goassige iežas vuovdinbeavddi geange oaidnut ja jávkkai gaskaija ja iditgávccii gaskii dieđe gosa.

Mun fitnen juohke beaivve gávppis ja lágidin biepmu. Osten dušše burkebiepmuid. Osten daid juohke beaivve, in suinge biepmu varasvuoda dihtii, muhto danin, ahte áhčči guđii munnje ruđa dušše ovttá beaivái hávil, ja leihan burkeborramuša álkkít ráhkadit!

Go suoládišgohten áhčis ránggáštussan das, ahte son lei eahpidan mu, álgen suoládit maid hearrá Ibrahimis. Binnáš mun dan dihtii heahpanin, muhto isken vuoitit heahpada dainna lágiin, ahte jurddašin álot gálvvuid mávssedettiinan:

Iihan duot leat go arába!

Juohke beaivve gehččen hearrá Ibrahimia čalbmái ja ožžon das roahkkatvuoda.

Iihan duot leat go arába!

"In mun leat arába, Momo. Mun lean eret Golle mánnobealis."

Mun čoaggilin gálvvuidan ja vulgen gávppis čađa suorganan dilis. Hearrá Ibrahim lei gullan mu jurdagiid! Nappo juos son gearddi gulai mu jurdagiid, de diđiigo son maddái, ahte mun suoládin sus?

Nuppe beaivve in rievidan sus ovttage burkke muhto jerren:

"Mii dat Golle mánnobealli lea?"

Ferten dovddastit, ahte ledjen govahallan oppa ija, mo hearrá Ibrahim čohkkái golle mánnosirppe njunis ja girddašii nástealmmis.

"Dat dárkkuha guovllu, mii ollá Anatolias Persiai, Momo."

Čuovvovaš beaivve, go rohttejin burssa oidnosii, jotken ságastallama:

"In mun leat Momo, mun lean Moses."

Dasto čuovvovaš beaivve fas son jotkkii:

"Gal mun dieđán, ahte don leat Moses. Danin mun gohčodange du Momon, dat ii leat aiddo nu dramáhtalaš namma."

Ja fas nuppe beaivve mun jerren rehkenastedettiinan šlánttiid:

"Maid mu namma dutnje gullá? Moseshan lea juvddálaš namma, ii arábialaš."

"In mun leat arába, mun lean muslim."

"Manin du dalle gohčodit dán gáhta arában, juos gearddi it leat arába?"

"Biebmogávpesuorggis arába dárkkuha, ahte lea rabas iditgávccis gaskaidjii ja vel sotnabeivviidge."

Nie moai ságastalaime. Cealkka beaivái. Leihan munnos áigi. Sus dasgo son lei boaris, mus go ledjen nuorra. Ja juohke nuppi beaivve mun suoládin sus ovttá biebmoburkke.

Munnos livččii sihkkarit mannan jahki ja moaddege ovttá diimmu ságastallamii, juos ean lean deaividit Brigitte Bardota.

Bleue-gáhtta lea bahkka dievva. Johtolat lea bissehuvvon. Gáhtta lea stenječuvvon. Doppe filbmejuvvo ealligovva.

Buot sahkaneddji diŋggat Bleue-gáhtas, Papillon-gáhtas ja Faubourg-Poissonniere-gáhtas leat háhppilat. Nissonat hálidit dárkkistit, leago Bardot nu čáppis go mitaluvvo; albmát leat heaitán jurddašeames, sin jurddaeallin lea darv́anan cuohpesávdnjái. Brigitte Bardot lea dáppe! Hei, ieš Brigitte Bardot, áibbas duodaid!

Mun njuvd́asan lássii. Gaiván Bardot'í ja millii boah́ta njealj́at dási ránnj́a bussá, unna čáppuhaš, mii liiko vanahallat beaivegoardagis verándas ja mii sihkkarit eallá, vuoigńa ja rámskkuha čalmmiidis dušše danin, vai earát čáppášit su. Go stirŕan veahá dárkilabbot, fuomášan maiddái, ahte Bardot muittuha Paradis-gáhta fuoráid, muhto in ádde, ahte Paradis-gáhta fuoráthan dat fiinnohallet Bardota láchkái hohkahandihtii áššehaččaid. Loahpas oainnán ipmaša, hearrá Ibrahim lea boah́tan iežas gávppi uksagaskii. Vuosttas geardde – ainjuo mu ealedettiin – son lea lohtanan reŋkkostis.

Go lean geahččan, mo unna Bardot-bussá barf́a kameraid ovddas, millii lohtana dat čáppa blondi, geas lea dál mu duhkorasguovža, ja mearridan mannat hearrá Ibrahim gávpaí ja dohppet su fuomáškeaht́ta moadde borramušburkke. Vuoi guoržžu! Son leage máhccan fas kássas duohkái. Su čalmmit čaibmet, go son guovlá Bardot'í sáibbuid ja kliippaid badjel. Duokkáražžan in leat vel su oaidnán.

"Leatgo don náitalan, hearrá Ibrahim?"

"Na diedusge mun lean."

Son ii leat hárj́anan dasa, ahte sus jerrojuvvo juoga.

Aiddo dalle livččen sáh́ttán vaikko vuordnut, ahte ii hearrá Ibrahim leange nu boaris go buohkat gádde.

"Hearrá Ibrahim, govahala, ahte leat fatnasis eamidiinnat ja Bardot'in. Fanas álgá vuodjut. Maid barggat?"

"Árvidanba, ahte mu eamit máht́ta vuodjat."

In leat ovdal oaidnán su čalmmiid čaibmamin nie. Dat rešket olles jitnii, dollet helgetlágan rieja, duot čalmmit.

Fáhkkestaga hearrá Ibrahim báhccá dego dávgi ja njulge čielggis: Brigitte Bardot lávke gávpaí.

"Buorre beaivvi, livččiigo dus čáhci?"

"Lea diedusge, buorre lady."

Ja de dáhpáhuvvá juoga jáhkkemeaht́tun: hearrá Ibrahim manná ieš viežžat čáhceboah́tala hildus ja buktá dan Brigitte Bardot'í.

"Giitu, ollugo lean velggolaš?"

"Njealljelogi frangi, buorre lady."

Brigitte healkkeha. Nu munge. Okta čáhceboahhtal mávssii daid áiggiid guokte frangi, ii njealljelogi.

Brigitte Bardot

http://1.bp.blogspot.com/-gZkbuoI0kKA/VOpH4d5vEwI/AAAAAAAAAFUU/wOy380f3g3w/s1600/Brigitte_Bardot.jpg

"In diehtángo, ahte čáhci lea dáppe ná hárvenaš."

"Ii čáhci leat hárvenaš, buorre lady, albma násttit leat."

Herrá Ibrahim dadjá dan nu láđđásit, nu birgetmeahttun čappa modji baksamiinnis, ahte Brigitte Bardot ruvsoda binnáš, váldá lávkkastis njealljelogi frangi ja vuolgá.

Mun in dieđe mo galggan.

"Diet gal lei viehka roavis, herrá Ibrahim."

"Muhto Momo buorážan, fertenhan mun fidnet mávssu buot daid burkkiid ovddas, maid don mus suoládat."

Dan beavve rájes moai leimme ustibat.

Lea duohta, ahte mun livččen sáhtán dan manjá mannat suoládit burkkiid eará sajis, muhto herrá Ibrahim vuortnohii mu:

"Juos don galggat ain suoládit, suolát dáppe mu gávppis."

Dasa lassin herrá Ibrahim rávvii munnje čuovvovaš beivviid sala dievva goansttaid, mo sáhtášin fillet áhčis ruđa nu, ahte son ii fuomášivčče: sáhtášin fállat sutnje ievttáš dahje ovddetbeaivvaš láibbi liggemiin dan vuos uvnas, lasihit káffii eanet ja eanet ruohtassikuvrra, geavahit boares deatjabussiid ođđasit, joatkit su beaujolais-viinni buot hálbimus beavdeviinniin, ja dasto buot buoremussan, gonagasjurdda, mii čájehii, ahte herrá Ibrahim lei áššedovdi fillemis: mun sáhtášin fállat áhččásan ferdnejun bierggu sajes beatnatborramuša.

Go herrá Ibrahim darvánii áššiide, ollesolbmuid máilbmi rágadišgođii, iige lean šat dakkár ceakkoseaidni, masa mun álohii časken oaivvi. Dál seaidnelanjas geaigguhii munnje giehta.

Ledjen fas seastán guoktečuodi frangi, ja sáhtášin ohpit čájehit alccen, ahte ledjen almmái.

Dempon Paradis-gáhttaráigge njuolgga dan boartačiega guvlui, gos mu duhkorasguovžža odđa oamasteaddji čuččodii. Dolvon sutnje skálžžu, man ledjen muhtumin ožžon, áibbas albma skálžžu, mii lei vuolgán mearas, áibbas albma mearas.

Nieida moddjái munnje.

Aiddo dalle gudjeráigge idistii almmái, guhte vileštii mannat dego roahttu ja mañis viegai fuorrá, guhte fikkai váldit albma gitta ja giljui:

"Váldet gitta suollaga! Dat doalvvui mu lávkka! Váldet gitta suollaga!"

Jurdilkeahtá maidige nahkehin juolggi ovdii. Suola ravggai čoavjjelassii moatte mehtera duohká. Mun njuikejin albma ala.

Son geahčai munnje, oinnii ahte ledjen dušše čivga, moddjii ja áiggui sealgádit mu, muhto go nieida civccuhii gáhttaráigge ja giljui oppa áigge garrasabbot, almmái njuikii bajás ja báhtarii geidnosis. Lihkus fuorá huikin lei veahkehan inge dárbbášan dorvvastit dehkiidasan.

Fuorrá lahkonii mu alla jozzagiiddes aldi suoibbu. Geigejin sutnje lávkka ja son čárvii dan lihkolažžan iežas stuorra čiččiid vuostá, ja son šuohkáhalai duođaid njálgát.

"Giitu, gollázan. Maid mun sáhtán dán ovddas bargat? Hálidivččetgo nuvtá mus??"

Nieida lei boaris. Ainjuo golbmalogi. Muhto hearrá Ibrahim lei álot lohkan, ahte nissonolbmo miela ii oaččo bávččagahttit.

"OK."

Nu moai manaima loktii. Duhkorasguovžža oamasteaddji lei loavkašuvvan, go skibir lei dolvon mu. Go manaima meattá, son savkkuhii mu bealljái:

"Boađe ihttin. Oaččot musge nuvtá."

Mun in vuordán nuppi beaivái...

Hearrá Ibrahim ja fuorát dahke munno áhčiin ovttaseallima vel váddásabbon. Álgen dahkat dakkár issoras, oaivvi sehkkejeaddji hommá go veardádallat. Álot go ledjen áhčiin guovttá, mun gollon. Hearrá Ibrahim ja fuoráid luhtti orui liegasabbo ja čuovgadabbo.

Dávjá geahčadin áhči árvvus adnojuvvon ja divrras girjeráju, man son lei árben, buot su girjjiid, main ledje gullo visot olmmošlaš diehtámusa buoremus bohtosat, buot lágat logahallojuvvon oktan paragrafaiguin, ja filosofija buorrevuodat. Geahčadin daid bealleseavdnjadasas – Moses, govčča lássaluŋkkaid, čuovga borrá njaddosiid – ja dasto geahčadin áhči, go son čohkkái okto mieiganstuolus lohka min juolgelámppá čuovggas, mii šearrái girjji siiduid bajábealdi dego fiskes oamedovddu fáhta. Áhčči lei vudjon iežas diehtaga muvrraid siskkobeallái iige oaidnán mu dađe eambo go livččen beana – son muđui

vašuhii beatnagiid – iige son berostan bálkestit munnje ii ovttage dieđu dávtti. Juos doalašin veahá jiena...

"Vuoi, ándagassii!"

"Oro siivvus, Moses! Mun logan! Mun barggan..."

Bargat, dat lei dehálaš sátni, dat attii vuoigatvuoda vaikko masa...

"Ándagassii, áhčči!"

"Lihkus du viellja Popol ii lean diekkár."

Popol lei mu árvvuhisvuoda vuostebealli. Álot go dahken juoga boastut, áhčči čolgadii mu stuorra vielja Popola muittu mu muođuid vuostá. "Popol dat easkka lei viššal skuvllas. Popol dat liikui matematihkkii, Popol ii goassige duolvvidan lávgoáldá. Popol ii goasge cissan hivssetbeaŋkka meattá. Popol logai ángirit girjiid, maida áhčči liikui.

Dat, ahte eadni lei vuolgán geidnosis Popol fárus dalán mu riegeami maŋá, ii duodalaččat leange hirbmat fuones ášši, dasgo juos lei lossat dáistalit muittuid vuostá, de eallin diekkár dievaslaš olbmo bálldas go Popol, livččii duođaid čuohean menddo mu vuimmiid ala.

"Gáttátgo áhčči, ahte Popol livččii liikon munnje?"

Áhčči gaivái mu dahje ovdalge iskkai doavkku dulkot mu.

"Juo lea gažaldat!"

Die lei su vástáduš: "Juo lea gažaldat!"

Ledjen oahppan geahčadit olbmuid áhči čalmmiiguin. Eahpidemiin ja badjelgeahča... Dat ahte ságastallen arábain, vaikke son ii arába leange – dasgo biebmogávpesuorggis "arába dárkkuha, ahte lea rabas eahkediid ja sotnabeivviid" – ja dat ahte veahkehin fuoráid ledje áššit, maid čihken iežan miela čiekŋalamos čiegáide, eaige dat gullan virggálaččat mu eallimii.

"Manin don it goasge moddjá, Momo?" hearrá Ibrahim jearai.

Gažaldat dego časkkii mu, dego čievččastii boahkánvúollai, inge lean fáruheamen.

"Moddján lea riggáid hommá, hearrá Ibrahim. Ii mus leat várri dasa.

Son álggii moddját aiddo dan dihtii, hástindihtii mu.

"Gáttátgo don, ahte mun lean rikkis?"

"Leathan dus báberruđat kássas oppa áigge. In dieđe geange, geas livččii ovttá stuorra ruhtalátna čalmmiid ovddas olles beaivvi."

"Muhto daid ruđaiguin mun mávssán gálvvuid ja gávppi láiggu. Iige dás mánu loahpas gihtii olus báze."

Ja son moddjái vel govdadabbot dego bilkidandihtii mu.

"Hearrá Ibrahim, go lohken ahte modji lea riggáid hommá, dárkkuhin, ahte dat lea lihkolaš olbmuid hommá."

"Muhto die hálat boastut. Aiddo modji dahká olbmo lihkolažžan."

"Dušši hállat!"

"Iskka."

"Munhan lohken: dušši hállat!"

"Muhto eaigo olbmos liikká sáhte leat buorit dábit, Momo?"

"Na bággu leat, muđui oažžu birra beljiid."

"Lea buorre juos leat buorit dábit. Vel buoret lea Leahkit ustitlaš. Iskka moddját, de oainnat."

Na go juo gearddi hearrá Ibrahim dan nu čábbát bivdá ja livkala munnje seammás suoli buoremus kvalitehta ruotnasiiguin máistejuvvon suvrrakála, de sáhtháhan dan iskat...

Nuppi beaivve mun áibbas duođaid láhtten dego buohcci, geasa leat ihkku čuggen dálkasa: moddján juohke áidna olbmui.

"Ándagassii, oahpaheaddji, mun in ipmirdan matematihká hárjehusa."

Pau: modji!

"Dan dihtii in sáhthán bargat dan!"

"Na, mun čilgen dan dutnje odđasit, Moses."

Ná ii leat geavvan vel oktiige. Eai cielaheamit, eai cuiggodeamit. Ii mihkkige.

Ja boradansáles:

"Oaččungo mun vel veahá lasi duon kastanjavani?"

Pau: modji!

"Dien die, oktan dieinna..."

Ja mun oaččun.

Lihkadansáles dovddastan, ahte lean vajáldahtán tennisgápmagiid ruoktot.

Pau: modji!

"Muhto oahpaheaddji, dat ledje goikamin..."

Oahpaheaddji čaibmá ja doškkoda mu oalgái.

Mun juhkaluvan. Mihkkige ii leat šat mu vuostá. Hearrá Ibrahim lea addán munnje máilmmi buoremus vearyju. Bommehan mojiidanguin oppa máilmmi. Muinna eai láhtte šat dego beatnagiin.

Skuvllas máhcadettiin doaman Paradis-gáhttii. Jearan buot čábbásamos fuorás, ovttá stuorra čáhpuhis, guhte lea álot olgguštan mu:

"Hei!"

Pau: modji!

"Mannego loktii?"

"Leatgo guhttanuppelohkái?"

"Diedusge, leamašan juo guhká."

Pau: modji!

Moai manne loktii.

Ja manjá go gárvodan, muitalan, ahte lean doaimmaheaddji ja čálán dehálaš girjji prostituhtaid birra...

Pau: modji!

... ja ahte dárbbášan dieđuid ja livččen ilus, juos muitativččii veaháš eallimistis.

"Áibbas duođaid? Leatgo don doaimmaheaddji?"

Pau: modji!

"Lean, dahje na, studeren doaimmaheaddjin..."

Son geahččá. Mun geahčan, mo su rattit sparaidit go son movttiida. Dát lea jáhkkemeahtun. Nisson hállá munnje, munnje. Nisson. Modji. Son hállá. Modji. Son hálešta. Modji. Son hálešta.

Eahkedis go áhčči bohtá barggus ruoktot, mun veahkehan sus jáhka badjelis dego dábálaččat ja dasto livkkihán su ovdii čuvгии sihkkarastindihtii, ahte son oaidná mu.

"Biebmu lea gárvvis."

Pau: modji!

Son gaivá munnje ipmašis.

Mun moddján ain. Ná loahppabeaivvis dat orru juo lossat, muhto in vuollán.

"Don leat mo nu dovkošan."

Mu modji čáská seammás.

In liikká masse doaivvu.

Go besse maŋgeborrowmuššii, iskkan ođđasit.

Pau: modji!

Son geahčada mu duhtameahttumit.

"Boađe lagabui", son gohčču.

Mu mielas orru, ahte modji vuoitigoahtá. Hep, ohpit ođđa oaffar. Lávken lagabui. Juosba son hálida fátmastit mu? Oktii son muitalii, ahte Popol salui su álot hui mielas, ahte die lei easkka ládis gánda. Juosba Popol lei ádden dán modjeášši riegádeami rájes? Dahje eatnis lei leamaš áigi oahpahit sutnje dan.

Lean lahka áhči, mieiggan su oalggi vuostá. Son rámskkuha čalbmeluomaidis. Mun bealistan moddján nu ahte njálbmi goasii rahtas.

"Dutnje ferte hommát ruvddiid. In leat ovdal fuomášange, ahte du bánít geaigájit."

Dan eahkeda rájes válden vierrun vuolgit hearrá Ibrahim lusa dalán go áhčči lei mannan seŋgii.

"Dat lea mu iežan sivva. Juos livččen dego Popol, áhčči liikošii munnje eambbo."

"Mas don dan dieđát? Popolhan lea vuolgán eret."

"De maid de?"

"Juosba son ii gierdan áhči."

"Gáttátgo?"

"Son vulggii eret. Galhan dat juoga duođašta."

Hearrá Ibrahim attii munnje šlánttiid, vai sáhtášin čohkket daid doassan. Mun ráfojin das veaháš.

"Dovdetgo don Popola? Hearrá Ibrahim, dovdetgo don Popola?
Liikojitgo sutnje?"

Son bávkalii kássamášiinna čavgadit dego eastindihtii dan hállamis.

"Gulahan dal, Momo: mun liikon dutnje čuođi, ii, duhát gearddi
eambo go Popolii."

"Áibbas duohta?"

Mun ledjen juo oalle duđavaš, muhto in hálidan čájehit dan. Čárvejin
čorpmaid gitta ja njezzejin veaháš. Fertehan dás bealuštit iežas bearraša.

"Fárut ságaidat! In suova hállat baháid vielljan birra. Mii dus lea
Popola vuostá?"

"Somás gándahan dat Popol lei, oalle somás. Muhto mun liikon
dutnje eambo, ándagassii fal."

Mun láhttejin čábbát ja adden sutnje ándagassii.

Vahku geažes hearrá Ibrahim sáddii mu iežas ustiba, Papillon-gáhta
bátneodoaktára lusa. Hearrá Ibrahimis lei čielgasit váikkohanváldi. Ja
čuovvovaš beaivve son dajai munnje:

"Momo, gal uhcitge moddjámiin birge. Ii, leaika leaikan. Ustiban
duodaštii, ahte it don maidige ruvddiid dárbbáš."

Son gomuštii mu guvlui ja ohpit su čalmmit čaibme.

"Govahala, ahte don jođát Paradis-gáhhtaráigge ruovddit bániin: gii
doppe šat jáhkka, go don muitalat iežat leat guhttanuppelohká?"

Diekko hearrá Ibrahim čuggii oalle hearkkes báikái. Mun fertejin
dáhttut sus šlánttiid maid čohkket, vai ráfošin.

"Mas don dieđát dieid visot?"

"Mungo, in mun maidige dieđe. Dieđán dušše mii mu Koránas
lohká."

Čohkkejin vel moadde doasa.

"Lea áibbas buorre fitnat ámmátnissoniid luhtte, Momo. Vuosttas
gerddiid lea álot buorre mannat ámmátolbmuid lusa, dakkár nissoniid lusa
geat máhttet hommá. Dalle maŋŋá, go oaidnigoađát áššiid
maŋggabealálabbot, go sehkkešgoađát dovdduid fárrui, dalle sáhtát duhtat
dábálaš nissoniidda."

Dilli orui juo olu buoret.

"Finatgo donge muhtumin Paradis-gáhtas?"

"Paradis lea rabas buohkaide."

"Diet lea gal veahá liigi. It suinge dárkkut, ahte finat doppe ainge,
dien agis!"

"Manin in finašii? Leago dat dárkkuhuvvon dušše vuolle agi
čivggaide?"

Mu mielas orui, ahte ledjen boarskudan.

"Mo juos vuolggášeimme veaháš váccašit ovttas?"

"Já nu, don finat váccašeamenge?"

Na nu, ohpit mun boarskudin. Nuba ii veahkehan go rohttet govda moji.

"Dárkkuhan, ahte lean oaidnán du álot duon reŋkko aldi."

Boarskudemiin fuolakeahtá ledjen oalle duđavaš.

Nuppe beaivve hearrá Ibrahim doalvvui mu Pariisii, suohtastalli Pariisii, čuovgagovaid ja turisttaid Pariisii. Moai váccašeimme Seinejoga gátti, mii ii duođaidge leat njuolgat.

"Geahča Momo, Seinejohka ráhkista šalddiid, dat lea dego nissonolmmoš, guhte lea ráhkásmuvvan giehtariekkesčijaide."

Dasto moai jodašeimme Champs-Élysées párkkain teahteriid ja dohkkáteahtera gaskkas. Dan maŋŋá lei vuorus Rue Faubourg-Saint-Honoré, mii lei dievva dakkáraš mearkabuvddaid go Lanvin, Hermés, Saint Laurent, Cardin. Duot stuorra, guoros buvddat orro apmasat oaidnit hearrá Ibrahim biebmogávppi ektui, go dat ii lean stuorát go basadanlatnja. Doppe ii leat tumáge guoros sadji, doppe gávdnojit látnan láhttis rohpái, hildus hildui, golmma dási allodagas ja njealje dási čikŋodagas buot dat dávvirat, maid olmmoš dárbbáša, ja datge, maid ii vealttakeahtá dárbbáš.

"Issoras, man geafit riggáid buvdalásat leat, hearrá Ibrahim. Iihan doppe leat mihkkige."

"Na, luksus dárkkuhage, ahte ii buvdalásas iige ieš buvddas leat mihkkige, visot lea hattis."

Moai loahpaheimme vázzinmátkki Palais-Royal suollemas šaddogárdiide, gos hearrá Ibrahim osttii munnje bažistuvvon sitrovdnasávttá ja vuojuui fas su legendáralaš lihkatkeahtesvuhtii bárareŋkko aldi, ja njamadii gulul anissuvrraviinni.

"Pariissas lea sihkkarit suohtas ássat."

"Muhto donhan ásat Pariissas, Momo."

"Ii, mun ásan Bleue-gáhtas."

Mun geahčadin go son jugástalai anissuvrraviinnis.

"Mun gádden, ahte muslimat eai juga viinni."

"Duohta, muhto mun leange sufa."

Dalle munnje šattai dovdu, ahte ledjen bahkkemin dakkár áššiide, mat eai munnje gullan, ja ahte hearrá Ibrahim ii hálidan hállat muinna iežas buohcuvuođas. Leihan sus dasa vuoigatvuohta. Nuba orron siivvus gitta Bleue-gáhta rádjái.

Eahkedis rahpen áhči sátnegirjji. Ledjen várra hirbmat fuolas hearrá Ibrahim dihtii, dasgo lean álot behtton garrasit, go lean ohcan juoidá sátnegirjjis.

"Sufalašvuohta: islama mystihkálaš suorgi, oaččui álggu 700-logus. Nuppeláhkái go legalisma, dat deattuha siskkáldas oskkoldatlaš vásihusa."

Die dan vuot oinnii! Sátnegirjjit čilgejit albmaláhkái dušše daid sániid, maid olmmoš juo ovddežis dovdá.

Nuppiiguin sániiguin, sufalašvuolta ii leange miige buohcuvuođaid, man dihtii mun ráfojin veaháš. Dat lei jurddašvuohki – vaikko dakkárge jurddašvuogit leat, mat leat maid buohcuvuođat, lei hearrá Ibrahim dadjan dávjá. Go dat lei čielgan, álgen meahcástit meroštallama sániide vai áddešin daid visot. Loahppaboáđusin lei, ahte hearrá Ibrahim oktan su anissuvrraviinniinis oskkui Ipmilii dego buot muslimat, muhto lágiin, mii lei lahka láhkarihkkumuša, dasgo dat lei "vuostevuohki legalismii". Diet sátni dat munnje easkka smiehtamuša buvttiige, dasgo juos legalisma dárkkuhii "loahpa rádjái dárkilis láhkačuovvuma", nu mo sátnegirjjis daddjojuvvui, de sufalašvuolta dárkkuhii sullii dakkár áššiid, mat ledje njulgestaga givssálaččat, dego ahte hearrá Ibrahim lei eahperehálaš, nu ahte ii lean heivvolaš, ahte fitnen su luhtti juohke beaivve. Muhto juos lága gudnejahttin mearkkašii, ahte galggai álgit ášševuoddjin, dego áhčči lei dahkan, dan ahte olbmos lei ránes liiki ja issoras váivi ruovttus, ledjen millosabbot legalismma vuostá ovttas hearrá Ibrahimiin. Dasto sátnegirjjis daddjojuvvui vel, ahte sufalašvuolta leigga álggahan guokte agibeaiboares ádjá, al-Hallaj ja al-Ghazali, geat namaid vuodul livččiiga sáhttán ássat vaikko duogimuš visttis lohtaskukkas – ainjuo Bleue-gáhtas. Lassin čilgejuvui, ahte dat lei siskkáldas osku. Galhan hearrá Ibrahim sisa guvlui leige jorggihan, gáhta buot juvddálaččaide veardidettiin son lei oalle duodalaš.

Boradeami áigge in máššan leat jearakeahttá áhčis su njieladettiin lábbábieregoseaguhusa, mearka lei Prima beatnagii:

"Oskkutgo don Ipmilii?"

Son geahčai munnje ja vástidii gulul:

"Orru, ahte don leat rávásmuvvamin."

Ieš in oaidnán oktavuolta. Veaháš áigge smihtten juo, leigo muhtun sláttardan áhččái, ahte mun johten Paradis-gáhta nieiddaid luhtte. Muhto de son jotkkii:

"Mun in leat goassige lihkestuvvan oskut Ipmilii."

"Lihkestuvvan? Manin it? Galgábat dan figgat?"

Son geahčadii sevdnjes viesu iežas birra.

"Vai jáhkášii, ahte buot dás lea juoga mearkkašupmi? Gal dan dihtii galggašii figgat garrasitge."

"Muhto moaihan letne juvddálaččat, don ja mun."

"Nu letne."

"Na iigo das, ahte lea juvddálaš leat juoga dahkamuš Ipmiliin?"

"Munnje ii leat šat. Dat, ahte lea juvddálaš mearkkaša dušše, ahte olbmos leat muittut. Fuones muittut."

Dalle orui, ahte son dárbbášivččii viehka máŋga aspiriinna. Dat sáhtii boahit das ahte son lei hállan, mii ii gullan su vierude. Son čuožžilii ja vulggii nohkkat dakkaviđá.

Moadde beaivve das maŋŋá son bođii ruoktot vel ain šoavkadabbon. Sivalašvuođa dovddut deaddigohte mu. Jurddašin, ahte ledjen sáhtán bilidit su dearvvasvuođa, dasgo ledjen borahan sutnje rucciid.

Son čohkánii ja sevii, ahte sus lei ášši munnje.

Manai goitge logi minuhta ovdalgo son beasai álgui.

"Mun lean čievččahallan eret barggus, Moses. Sii eai hálit mu šat dan láhkadoaimmahakkii, gos barggan."

Juos duođa dajan, de in lean hirbmat ipmašis das, ahte ii giige hálidan bargat mu áhčiin, dasgo son šlundudii sihkkarit buot rihkolaččaid. Muhto in lean maddái govahallan, ahte ášševuoddji sáhtášii heaitit Leahkimis ášševuoddji.

"Mun ferten ohcagoahit barggu. Gosnu eará sajis. Moai fertejetne seastit ruđa, gánda."

Son vulggii nohkkat. Son ii čielgasitge berostan, man miela mun áššis ledjen.

Nuba vulgen hearrá Ibrahim lusa, guhte suoskkai eananihtiid mojunjálmmiid.

"Mo don sáhtát leat lihkolaš hearrá Ibrahim?"

"Mun dieđán, mii mu Koránas lohká."

"Mun dáiddán suoládit muhtumin dan du Korána. Vaikko dat ii riehta livččiige, dasgo mun lean juvddálaš."

"Phah, maid dat dutnje mearkkaša, ahte leat juvddálaš?"

"In mun gal dieđe. Áhčái dat mearkkaša dan, ahte lea šlundi beaivvi miehtá. Munnje...dat lea dušše ášši, mii eastá mu Leahkimis juoga eará."

Hearrá Ibrahim geigii munnje eananiehti.

"Du gápmagat leat viehka duolvasat, Momo. Vuolgu ihttin oastit dutnje ođđa."

"Muhto..."

"Almmái golaha iežas eallima duššefal guovtti láhkái: seanngas veallá dahje gámavácci."

"Mus ii leat ruhta."

"Mun oastán daid dutnje. Oáččot daid skeaŋkan. Dasgo dus leat dušše ovtat juolggit, don fertet atnit dain fuola. Juos du gápmagat skubbejit, lonuhat daid eret. Julggiidat it sáhte lonuhit."

Go bohten nuppe beaivve skuvllas, gávdnen min sevdnjes feaskkerláhttis láhpo. In dieđe manin, muhto dalán go oidnen áhči giehtačállaga, mu váibmu julkigodii jallaláhkái.

Moses!

Atte ándagassii, lean vuolgán ruovttus.

Mus ii leat áhččin. Popo...

Loahppa lei sihkkojuvvon eret. Sihkkarit son lei ohpit hálidan veardidit mu Popolii, sullii ná: "Popoliin livččen lihkostuvvan, muhto in duinna", dahje: "Popol dat attášii munnje fámuid ja hálu leat áhčči, muhto it don", nappo dainna mielahisvuodain, maid son lei heahpanan čállit. Muhto deikke bođii, giitu fal.

*Sáhtta, ahte deaivvadetne muhtun beaivve, dalle go don leat rávásman. Ja dalle go mun in nu sakka heahpan ja go don leat addán munnje ándagassii.
Báze dearvan.*

Já nu, báze dearvan!

PS. Guđđen beavddi ala visot ruđaidan. Dá lea listu daid olbmuin, geaidda galggat muitalit mu vuolgán. Sii atnet dus fuola.

Listtus ledje njeallje nama, mat eai muitalan munnje maidige.

Ledjen juo dahkan mearrádusa. Mus galggai šaddat neavttár. In mange hattis hálidan dovddastit, ahte ledjen hilgojuvvon. Guktii hilgojuvvon: eadni lei hilgon mu go mun riegádin. Juos diehtu das leavašii, giige ii attášii munnje makkárga vejolašvuoda. Mii issorasaid mus rievtti mielde lei? Mii mus lei sivvan go oktage ii ráhkistan mu? Mu mearrádus lei nanus: dahkaluttašin, ahte áhčči lei ainge muinna. Jáhkivččen, ahte son ásai dáppe, borai dáppe, lovtii guhkes ahkidis eahkediid muinna.

In muđui vuordán álggage muhto vulgen vuollegeardái gávpái.

"Hearrá Ibrahim, áhčis lea čoavjebonjahat. Maid sáhtášin addit sutnje?"

"Fernet Branca. Dá dutnje unna boahtalaš."

"Giitu, doalvvun dán seammás sutnje."

Áhči guođđin ruđaiguin ellen ovttá mánotbaji. Oahpahallen ádestallat su giehtačállaga nu ahte sáhtten deavdit dárbbaslaš báhpáriid ja vástidit skuvlla dihtoštallamiidda. Ráhkadin ainge biepmu guoktásii ja stellejin juohke eahket sutnje tallearkka nuppebeallái beavddi; boradeami maŋná dušše bálkestin su ossodaga klosehtii.

Muhtun eahkediid vahkus čohkkedin ránnjádálu ássiid dihtii áhči mieiganstovllii. Čohkkájin das su ullobusir badjelis ja su gápmagat juolggis, jáffut vuovttain. Isken lohkat áibbas odđa Korána, man hearrá Ibrahim lei addán munnje go ledjen njávgon dan sus nu maŋgii.

Skuvllas smihtten, ahte in ožžon skollet áiggi minuhtage: mun galgen ráhkásmuvvat. Válljenmunni ii olus lean, dasgo skuvla ii lean

oktasašskuvla. Buot gánddat ledjege ráhkásmuvvan skuvlla dálualbmá niidii Myriamii, ja vaikko son ii leange go golbmanuppelot jagi, son lei jođánit fuomášan iežas hálddašit golbmačuođi ráhkásmuvvan nuorraalbmá. Mun lahkonnaddagohten su ángirit dego čáhceheadálaš.

Pau: modji!

Mun ledjen mearridan čájehit alccen, ahte muge sáhtttá ráhkistit. Mun galgen oažžut dan oppa máilmmi dihtui ovdalgo olbmot fuomášivčče, ahte mu iežan váhnenguovttos, áidna olbmot geain lei geatnegasvuohta doarjut mu, leigga oaidnán buoremussan čáhpodit geidnoseaskka.

Muitalin hearrá Ibrahimii, mo ledjen ožžon Myriam ráhkásmuvvat alccen. Son guldalii ja moddjái suollemasat dego olmmoš, guhte dovdá mitalusa loahpa, muhto mun in dahkan diehttinge.

"Na, mo áhččát veadjá? Son ii láve šat oidnot iđdes."

"Sus leat nu ollu barggut. Su lea bággu vuolgut issoras árrat dál, go sus lea odđa bargu..."

"Nugo? Iigo son muđuid leat suhtus, go don logat Korána?"

"In mun dan sutnje mital...inge mun das gal olus áddege."

"Go hálidat oahppat juoidá, ale válde girjji, muhto háleš eará olbmuiquin. Mun in jáhke girjjiide."

"Muhto liikká do dajat álot, ahte diedát..."

"Na, ahte mun diedán, mii mu Koránas lohká...Momo, mun hálidivččen oaidnit meara. Mo juos moai vuolggášeimme Normándiai? Mo juos mun doalvvošin du dohko?"

"Áibbas duođaidgo?"

"Juos beare du áhčči suovvá."

"Gal son suovvá."

"Leatgo sihkkar?"

"Áibbas sihkkarit suovvá!"

Go joavddaime Cabourg Grand Hotealla stuorra feaskárii, visot lei munnje liigi; in gierdan šat, ja nu mun čirrojín. Čirron guokte, golbmage diimmu sáhtekeahttá aba albmáláhkái geassit áimmuge sisa.

Hearrá Ibrahim geahčadii, go mun čirron. Son vurddii gierdavaččat, ahte dajašin juoidá. Loahpas lihkestuvven beasahit:

"Dáppe lea nu čáppis. Dát ii leat mu várás. In ánsás dán."

Hearrá Ibrahim moddjái.

"Čáppisvuohta lea juohke sajis. Gosa beare oaivvát jorgalat. Nu mu Koránas daddjojuvvo."

Maŋŋá moai váccašeimme mearragáttis.

"Gula Momo, juos Ipmil ii leat čájehan eallima olbmui njuolgga, ii girjige dan sutnje čájet."

Mun bealistan mitalin sutnje Myriamis, dange sivas go in hálidan hállat áhči birra. Myriam lei álggos dohkkehan mu iežas liikojeaddjiid jovkui, muhto dál son lei álgán garvvašit mu dego in dohkkešiige sutnje.

"Ii dat daga maidige", hearrá Ibrahim dajai. "Ráhkesvuohtat sutnje lea du. Dat gullá dutnje. Vaikko son hilguge dan, son ii sáhte dan earán rievdadit. Son ii ávkašuva das, ja die visot. Dat, maid don sutnje attát, lea agálaččat du; dat maid don doalahat alddát, lea manahuvvon agibeavái!"

"Naba don ieš, leago dus gálgu?"

"Lea."

"Manin don it dalle leat dáppe suinna?"

Son čujuhii meara.

"Mearra lea hui englándalaš dáppe, ruoná ja ránis, ii čáhci dábálaččat leat duon ivdnásaš. Áibbas dego dat livčči dohkkehan vieris ivnni."

"Don it vástidan, hearrá Ibrahim. Du eamida birra?"

"Vástitkeahtá guodđin lea vástáduš datge, Momo."

Juohke idit hearrá Ibrahim lihakai ovdal mu. Son manai lása ovdii, havssašii čuovgga ja lášmmodalai ráfálaččat; son lei lášmmodallan juohke áidna idida eallimis áigge. Son lei jáhkkemeahttun lášmat, ja go guvlen čalbmeluomaid vuole, oidnen ainge dan nuorra ja oadjebas albmá, mii son sihkkárit áigá dassái lei leamaš.

Imaštallen garrasit, go muhtun beavivve basadanlanjas fuomášin, ahte son lei birračuohppojuvvon.

"Leatgo donge birračuohppojuvvon, hearrá Ibrahim?"

"Muslimat čuhppojuvvojit das gos juvddálaččatge. Dat lea Abrahamama oaffar: son geige mánás Ipmilii ja dadjá ahte Ipmil oazžu váldit dan. Dat unna náhkkebihtá, mii mis váilu, lea Abrahamama mearka. Birračuohppamis áhčči galgá doallat bártnis, áhčči addá iežas bákčasa muitun Abrahamama oaffaris."

Hearrá Ibrahim veahkil munnje čielggai, ahte juvddálaččain, muslimain ja kristtalaččain ledje leamaš valjis oktasaš árvoalbmát ovdalgo sii ledje álgán nárrohaddat gaskaneaset. Iihan dat munnje gullan, muhto dat virkkosmahtii mu.

Go leimme máhccan Normándias ja go lávkejin fas sevdnjes ja guoros ruktui, in dovdan iežan earáláganin go ovdalge, muhto jurddašin, ahte máilbmi sáhtášii leat earálágan. Jurddašin, ahte sáhtášin rahpat lásaid, ahte seainnit sáhtášedje leat čuovgadabbot, ahte ii mu lean bággu seailuhit viessogálvvuid, main lei dološ hádjja, ii njálgga dološ hádjja, muhto dološ guohca hádjja, mii háissui dego boares lihttebasaldat.

Mus ledje ruđat nohkan. Vuovdališgohten lánaid mielde girjjiid Seine gáddegáhta boares girjjiid gávpejasaide, maid ledjen gávdnan go leimme váccašan hearrá Ibrahimiin doppe. Álot go vuvden girjji, dovden iežan eambo friddjan.

Das go áhčči lei vuolgán, lei golbma mánu. Fillejin ainge, málestin guoktásii, muhto imaš gal hearrá Ibrahim jearahalai áhčis unnit ah unnit. Mu gaskavuodat Myriamiin fuotnánedje ain, muhto bessenba ságastallat das hearrá Ibrahimiin eahkedis.

Muhtun eahkediid mu ratti čárvvui. Dat bodii das go jurddašin Popola. Dál go áhčči ii lean šat muinna, livččen hálidan oahpásmuvvat Popoliin. Livččen sihkkarit gierdan su buorebut, go oktage ii livčče bidjan su mu fuotnivuoda vuostebeallin. Dávjá nohkadettiin jurddašin, ahte mus lei gosnu máilmmes čáppa ja dievaslaš viellja, gean in dovdan muhto gean sáhtášin muhtun beaivve deaivuditge.

Ovttá idida mu uksii skoalkkuhedje bolesat ja huike dego ealligovas:
"Raba uvssa! Dáppe lea boles!"

Na nu, mun jurddašin, dál dat lea meattá. Lean gielistan liiggás ollu, dál dat giddejit mu.

Coggen iditbiktasa badjelii ja rahpen visot smarttiid. Bolesat eai lean olláge nu bahát oaidnit, go ledjen jurddašan, baicce jerre beanta čábbát, ožžotgo sii boahtit sisa. Muge mielas orui buoret, ahte manašin gárvvut badjelis fáŋgalii.

Orrunlanjás boleskomissara válldii mu giedas gitta ja dajai ustitlaččat:

"Gulamát nuorra almmái, mis leat dutnje ahkidis ođđasat. Áhččát lea jápmán."

In máhttán dalle dadjat, goabbá mu suorggahii eambbo, áhči jápmin vai dat ahte boles nu čábbát mu hálahii. Goittotge mun gahččen mieiganstovllii.

"Áhččát njuikii gárgga vuollái lahka Marseillesa."

Datge orui oalle amas: mannat dal Marseilles' i dahkat dan! Gárggathan leat juohke sajis. Dat leat Pariissas ovttá olu, juos eai eambboge. In várra goassige áddešii áhči.

"Orru leamen, ahte áhččát lei manahan doaivvu ja rivvii heakkas iežas dáhtus."

Dat, ahte áhčči sorbme iežas – dakkáraš ášši ii mu mielladili olus buoridivčče. Loahpas smiehtadin, livččiigo hilgon áhčči liikkáge lean buoret; dalle livččen goittotge sáhtán jurddašit, ahte su gagii gáhtamus.

Bolesat orro áddemin mu jávohisvuoda. Sii čalmmohalle guoros girjehildu ja sevdnjes viesu ja smihtte várra, ahte huh, lihkus dáppe beassá fargga vuolgit.

"Geasa mii almmuhat áššis bártnážan?"

Dalle mun loahpasge barga, nu mo diekkár báikkis gullá. Čuožžilin ja mannen viežžat dan njealje olbmo listtu, man áhčči lei vuolgedettiinis guođđán munnje. Komissara nahkehii dan lubmasis.

"Mii addit dán ášši sosialalágádussii diksut."

Dasto son lávkkii lagabui mu fasttes geahčastat čalmmiin ja mu mielas orui, ahte son dagašii munnje juoga skealbmavuoda.

"Mun ferten bivdit dus ovttá váivves ášši: don fertešit identifiseret rupmaša."

Dat váikkohii dego heahtemearka. Mun holvugohten dego boalus deaddiluvvon. Bolesat jorre mu birra ja ohce jáddadanboalu. Iihan dat lihkestuvvan, dasgo jáddadanboallu ledjen mun, inge mun sáhttán heaitit.

Hearrá Ibrahim lei buorre olmmoš. Go son gulai mu bárgasa, son gavccui min vissui, áddii áššiid seammás ja dajai, ahte son sáhtášii buresge vuolgit Marseilles' i identifiseret rupmaša. Bolesat eahpidedje álggos, go hearrá Ibrahim lei olggosoidnit arába, muhto mun holvugohten ođđasit, ja nu sii dohkkehedje hearrá Ibrahim evttohusa.

Hávdádusaid maŋná jerren sus:

"Man guhká don leat diehtán dán áhči ášši?"

"Cabourga rájes. Muhto Momo, don it oáččo leat suhtus áhččasat."

"Já in? Mo nu? Áhčči guhte bilida mu eallima, hilgu mu ja sorbme iežas, na, die easkka áhčči, guhte addá bárdnásis valjis eallinmovtta. Ja dan dihtii in oáččo leat vašis sutnje, nugo?"

"Áhččáhis ii lean áhči málle iežas eallimis. Son manahii váhnemiddes juo áigá, dasgo nasisttat dolvo sudno ja soai jámiiga fán̄galeairrain. Áhččát ii gierdan dan, ahte son ii lean dárbbášan vásihit dieid. Son dáiddii dovdan sivalašvuoda das, go lei heakkas. Ii son duššiid dihtii loahpahan beivviidis gárgga vuollái."

"Já ii. Mo nu?"

"Su váhnenguovttoshan leigga dolvojuvvon gárggain jápmimii. Áhččát dáiddii ohcan iežas gárgga oppa eallima... Juos sus ii lean eallinhállu, ii dat lean du sivva, Momo, muhto buot dan, mii sutnje lei dáhpáhuvvan dahje ii lean dáhpáhuvvan ovdal du."

Dasto hearrá Ibrahim cokkai báberruđaid mu lubmii.

"Die dutnje, mana Paradis-gáhttii. Nieiddat imaštallet juo, mii dan du girjái sin birra gullo..."

Mun ordnegohten Bleue-gáhta ruovttu ođđasit. Hearrá Ibrahim attii munnje málaburkkiid ja málakusttaid. Son rávvii maid, mo oáččošin sosialalágádussii moivvi ja vuoittášin áiggi.

Muhtun eahketveaigge, go ledjen rahpan visot lásaid oazžundihtii akrylahájaid eret, mu vissui čakŋala muhtun nisson. In máhte dadjat manin, muhto son lea ovttá lágiin váivašuvvan ja várrugas, vázzá árget gievkkanráidalasaid vuoli ja garvvaša máladielkkuid láhttis, ahte ádden seammás, gii son lea.

Vuojun ollásit iežan bargui.

Loahpas nisson gálggada veaháš čoddaga.

Mun lean mahkáš hui ipmašis:

"Gean don ozat?"

"Mosesa", eadni dadjá.

Sutnje lea nu váttis dadjat nama, dat lea dego darvánan su čoddagii.

Mun divttán iežan leat beroskeahttá sus.

"Gii don dasto leat?"

"Mun lean Mosesa eadni."

Nisuriehpu, mun šállošan su. Son lea áibbas baláskan. Son lea sihkkarit ferten váldit iežas niskkis gitta beassandihtii dänge muddui. Son gaivá mu ja iská fidnet miellagova mus. Son ballá, ballá hirbmsit.

"Gii don dasto leat?"

"Mun vai?"

Munnje lea hearvá. Viehka jáhkemeahtun, mo nu sáhtta geavvat, eandalitge golmmanuppelogi jagi maŋŋá.

"Mu gohčodit Momon."

Nissona amadadju behtto.

Mun joatkkán hervvoštala:

"Dat lea oanádus Mohammedis."

Son šaddá šoavkadabbon go mála, mainna lean málen seinniid.

"Nugo? Itgo don leatge Moses?"

"Na in sihkkarit, ale seagut, rovvá. Mun lean Mohammed."

Son njielada. Muhto váimmustis son ii dáidde leat nuge lihkuheapmi dien vástádusas.

"Igo dáppe dalle ása oktage Moses nammasaš gánda?"

Mus dahká miella vástidit: In dieđe, donhan su eadni leat, donhan dat galggašit diehtit. Muhto de mun lihkestuvan hávkadit sániidan, dasgo nisuriehpu ii oro riehta bissumin čuoččat. Ja dasto fállalan sutnje vuogas smávva giellása.

"Moses čáhpodii dáppe. Son oaččui doarvá dáppe ássamis. Sus eai lean oalle buorit muittut dáppe."

"Nugo?"

Juosba son ii dáiddege jáhkkit mu, mun smiehtan. Son ii oro nu sihkar. Son ii dáiddege leat áibbas doavki.

"Goasson son boahotá ruovttoluotta?"

"Ii leat diehtu. Son dajai vuolgedettiinis, ahte hálida gávdnat vieljas."

"Vieljas?"

"Na, Mosesis lea viellja."

"Nugo?"

Nisson orru leamen áibbas láchpposis.

"Na, viellja gean namma lea Popol."

"Popol?"

"Na rovvá, Popol, storraviellja!"

Doallágon nisson dál mu áibbas jallan, mun smiehtan. Vai jáhkkágo son duodaid, ahte mun lean Mohammed?

"Muhto ii mus lean mánná ovdal Mosesa. Ii mus leamaš goassige giige Popoliid."

Dalle mus ohpit veaháš juolggit njurret.

Son fuomáša dan ja doarggista nu, ahte manná mieiganstovllii čohkkát, ja mun dagan seammá.

Moai geahčadetne goabbat guoibmáme jienajávohaga, njunni dievva akrylamála bastilis hája. Son geahččá munnje iige mu oktage čalbmeravkaleapmi báze sus oainnekeahttá.

"Gula Momo..."

"Mohammed."

"Gula Mohammed, oainnátgo don velá Mosesa?"

"Sáhtán oaidnitge."

Dajan dan hui geahppadit, lean ieš áibbas ipmašis dan geahppa vuogis mainna hálán. Son geahččá čiekŋalassii mu čalbmái. Dutkos mu nu guhká go hálida, ii son dainna viisso, hálddašan iežan dievaslaččat.

"Juos deaivvat vel Mosesa muhtumin, mital sutnje, ahte mun ledjen hui nuorra, go náitalin su áhčiin, ja ahte náitalin dušše danin, vai beasašin eret ruovttus. In leat goassige ráhkistan su. Muhto Mosesa ledjen gárvvis ráhkistit. Deiven dušše oahpásmuvvat nuppi albmái. Du áhčči..."

"Ándagassii?"

"Dárkkuhin Mosesa áhčči, na, son dajai munnje: Vuolgge ja guođe Moses munnje, muđui... Ja nu mun vulgen. Mu mielas lei buoret álggahit ođđa eallima, lihkolaš eallima."

"Sihkkarit nu leige buoret."

Son geahččá vulos.

Dasto son boahťa lagabui mu. Mu mielas orru, ahte son hálida sallut mu. Mun lean dego in áddešii dan.

Son jearrá ánuha mus:

"Amma mitalat Mosesii?"

"Sáhtán mitalitge."

Seammá eahkeda vulgen fas hearrá Ibrahim lusa ja jerren sus čaimma:

"Na, goas don leat jurddašan adopteret mu?"

Son vástidii dasa, čaimma songe:

"Vaikko dalán ihttín, juos hálidat, Momo golli!"

Moai gárttaime dáistalit. Virggálaš máilbmi, steampaliid ja váldegirjjiid máilbmi, máilbmi, gos virgeolbmot hástet riiddu dalán go muhtun boktá sin, dat máilbmi ii hálidan leat mange dahkamušas munnuin. Muhto hearrá Ibrahim ii vuollánan mange ovddas.

"Ii-vástádus munnos lea juo lupmas, Momo. Dál moai fertejetne fidnet vel dan juo."

Eadnán lei loahpas sosialdoaimmahaga veahkil dohkkehan hearrá Ibrahim áigumuša.

"Naba du gálgu, hearrá Ibrahim, hálidago songe?"

"Mu gálgu máhcai ruoktoriikasis juo áigá dassái. Mun barggan nu mo ieš hálidan. Muhto juos hálidat, sáhtte vuolgit mu eamida lusa boahhte gease."

Dan beaivve go oaččuime dan mearkkašahtti áššebáhpára mas almmuhuvvui, ahte ledjen dás duohko iežan välljen albmá bárdni, hearrá Ibrahim evttohui, ahte oasttášeimme biilla ávvudandihtii mearrádusa.

"Ja de mátkkoštalle, Momo. Geassit vulge ovttas Golle mánnobeallái, ja mun čájehan dutnje meara, áidnageardásaš meara, gos mu ruoktu lea."

"Eango moai sáhtášii vuolgit dohko girdi máhtáin?"

"Váldde listtu ja vällje das biilla."

"Buorre lea, áhčči."

Áibbas mielaheapmi, mo seammát sánit sáhttet rávkat áibbas sierralágan dovdduid. Go dadjen hearrá Ibrahimii "áhčči", váibmu mu rattis illudii, miella lei dievva roahkkatvuoda ja boahttevuolta deajui čalmmiin.

Moai dolliime biilagávpái.

"Mun hálidan oastit dán málle. Bárdnán lea välljen dan."

Na, sátneáššiiguin hearrá Ibrahim lei vel vearrát go mun. So cokkai bárdnán-sáni juohke cealkagii dego livččii easkka fuomášán, mii lea áhččevuolta.

Vuovdi rábmošgođii vuošana iešvuodaid.

"Ii dan dárbbáš rábmot, munhan lohken, ahte áiggon oastit dan."

"Leago dus vuodjengoarta?"

"Dieđusge lea."

Hearrá Ibrahim rohttii náhkkelávkkastis áššebáhpára, mii dáiddii leat ainjuo fáraoid áigásaš. Vuovdi dutkkai papyrusa baluin, vuosttažettiin danin, go váldoassi bustávain lei gollan eret, ja nubbin dan dihtii go das logai sutnje áibbas vieris gillii.

"Leaba't dát vuodjengoarta?"

"Iiba't mahkáš oro leamen?"

"Buorre lea. Dasto mii evttohat máksit mánnosaččat. Juos ovdamearkkdihtii mávssát dan golbma jagi, don galggat..."

"Go dajan, ahte áiggon oastit biilla, suittán dan maid máksit. Mun mávssán ruđaiguin dál dás."

Hearrá Ibrahim lei hui váivašuvvan. Čielgasitge vuovdi boarskudii boarskudeames.

"Čále dasto šeahka..."

"Heaitte juo eret! Munhan lohken, ahte mávssán dás. Ruđaiguin. Albma ruđaiguin."

Son lovttodii plastitseahkaid sisti beavddi ala báberruđaid, boares čappa báberuhtalánaid.

Vuovdi lahppasattai.

"Muhto... muhto... ii giige mávsse ruđaiguin... dát ii... dát ii heive..."

"Iigo dát mahkáš leat albma valuhta, maid? Mun lean dohkkehan dáid iežan buvdda kássii, manin dat eai dohkkešii didjiidege. Momo, leagason dát aba miige áššálaš gávppiidge?"

"Buorre lea, dikšot dán ášši dalle nu. Biila doaimmahuvvo dasto guovtte vahku geažes."

"Guovtte vahku? Ii heive: guovtte vahku geažes mun lean oamehas!"

Biila buktojuvvui munnuide biebmogávppi ovdii guovtte beaivve geažes... Hearrá Ibrahim lei duođaid dáiddolaš almmái.

Go son lei gakcon biilii, son álggii iskkadit stivrenbiergasiid guhkes, seakka suorpmadisguin. Dasto son sihkastii gállu muodut šovkesruonán.

"In mun máhte šat, Momo."

"Muhto leathan don oahpahallan vuodjit?"

"Muhtumin dolin áigá, mu Abdullah ustibiin. Muhto..."

"Muhto?"

"Dalle jorrit ledje earáláganat."

Sutnje lei hui váttis dadjat dahje dahkat maidige.

"Leigo ášši nu, hearrá Ibrahim, ahte dalle go don oahpahallet, jorriid gesse heasttat?"

"Ii, Momožan, áset. Daid gesse áset."

"Naba dat du vuodjengoarta dá moadde beaivve dassái, mii datgis lei?"

"Hm... boares reive mu ustibis Abdullahis. Son čilgii das, mo bealdobarggut ledje mannan."

"Na, dalle moai letne headis!"

"Don dan dadjet, Momo."

"Iigo du Koránaš livčče gokkoge, gos geahččat ráđi, dego dábálaččat?"

"Fánen datte, Momo, ii Korána duođaidge miige mekanihká giehtagirjjiid leat! Das lea ávki vuoiŋjalaš áššiid oktavuodas, ii ruovderáduid. Dasa lassin Koránas mátkkoštuvvo kamelaiguin!"

"Alehan dal suhta, hearrá Ibrahim."

Loahpas hearrá Ibrahim mearridii, ahte válldášeimme vuodjenoahpahusdiimmuid ovttas. Dasgo mun in lean doarvái boaris, son lei dat guhte virggálaččat oahpahalai vuodjit dan botta go mun bisson maŋnebeaŋkkas ja guldalin divdna oahpaheaddji oahpahusa. Dalán go vuodjendiimmut ledje meattá moai manaima biilii ja mun mannen vuodjit. Vujiime Pariissas ihkku amame gártat johtolaga fárrui.

Birgejin buorebut ah'buorehut.

Loahpas bođii geassi ja moai vuodjáme.

Vujiime duháhiid kilomehteriid. Vujiime máttil miehtá oppa Eurohpá. Lásat rabas. Dollime Lahka-Nuortái. Lei jáhkkemeahttun

fuomášit, man miellagiddevažžan máilbmi šattai dalán, go dan jođii ovttafáro hearrá Ibrahimiin.

Dasgo mun čárvon čavga stivrana ja gehččen geidnui, son govvidii munnje oidnosiid, almmi, balvvaid, giliid, olbmuid. Hearrá Ibrahim ságastallan, su jietna mii lei rašši dego sigareahhtabábir, su ságastallama riggudahtti vieris suopman, su veardáduusat, huikkástagat, imaštallamat maid čuvvo viehka birolaš bilkkut, dat visot hábmejedje munnje geainnu, mii doalvu Pariissas Istanbulii. Mun in oaidnán Eurohpá, mun gullen dan.

"Na de Momo letne jábálaš guovllus: geahča, do leat luotnelihtit."

"Mii de? Maid daid luotnelihtiin?"

"Go hálidat diehtit, leago guovlu rikkis vai geaffi, geahčat luotnelihtiid. Juos it oainne luniid itge luotnelihtiid, veahka lea duođaid rikkis. Juos oainnat luotnelihtiid muhto it luniid, veahka lea jábálas. Juos oainnat luniid luotnelihtiid guoras, veahka ii leat rikkis iige geaffi, doppe leat turisttat. Juos oainnat luniid muhto it luotnelihtiid, veahka lea geaffi. Ja juos olbmot ášset luniid gaskkas, veahka lea oalle geaffi. Dáppe lea jábálaš veahka."

"Dieđusge, dáthan lea Sveica!"

"Oi, ii, ii mohtorgeidnui, Momo!" Mohtorgeaidnu dárkkuha: vuoddjet meattá, dáppe ii leat maid oaidnit. Mohtorgeainnut leat dovkkiid várás, geat hálidit sirdásit johtilamos lági mielde báikkis nubbái. Ean moai dárbbáš geometria, moai mátkkošetne. Oza munnje čáppa smávva geainnuid, gos oaidná buot mii birrasis lea oaidninveara."

"Fuomáš, ahte don it leat stivránis, hearrá Ibrahim."

"Juos it hálit oaidnit maidige, mátkkoš girđiin dego earátge."

"Leago dáppe geafivuohta?"

"Lea, dát lea Albánia."

"Naba doppe?"

"Bisán! Havssátgo? Dáppe háisu lihkku, dál letne Kreikkas. Olbmot eai huša, muhto geahčadit áibbas ráfis, go moai vudje meattá. Sii vuignet. Amma áddet, Momo, mun lean rahčan oppa ealliman, muhto gulul, áiggiin. In leat hálidan dušše časkkašit nummiriid kássii ja geahčadit, mo áššehaččat mannet ráiddus meattá, Aiddo ráfálašvuodas lea lihku suollemasvuohta. Maid don hálidat dahkat eallimisttát?"

"In dieđe. Dahje dieđánhan mun, hálidan vuodđudit oastin- ja vuovdinagentuvrra."

"Oastin- ja vuovdinagentuvrra?"

Das mun ožžon čuoggá, dasgo ledjen gávdnan noaidesáni. Hearrá Ibrahim ii šat hállange eará go "oastin- ja vuovdinagentuvrras." Dat lei duođalaš ja seammás fearánasti sátni, čujuhihan dat mátkkiide, dámppaide, gálvvuide ja stuorra ruhtajohtui, dat lei ovtta dettolaš sátni go maid dan stávvalat ledje lossadat ja guhkit: oastin- ja vuovdinagentuvrra!

"Dá lea mu bárdni Momo, gii vuodđuda muhtun beaivve oastin- ja vuovdiagentuvrra."

Moai geksiime vaikko makkár stohkosiid. Son doalvvui mu bassi visttiide čalmmit čadnojuvvon, vai mun árvidivččen oskku daid hájas.

"Dáppe hakso váksaginttal, dát lea katolalaš."

"Duohta, dát lea Bassi Antoniusa girku."

"Dáppe hakso soiccut, dát lea ortodoksalaš."

"Áibbas nu, dát lea Bassi Sofia girku."

"Ja dáppe háisu juolgebivastat, dát lea islamilaš. Vuoi, vuoi, dáppe njuolggá guohccá..."

"Maid! Dáthan lea Alit moskea! Iigo báiki dohkke, juos doppe lea olbmo hádja? Eaigo du iežat juolggit goasge háisso? Fuonutgo don rohkosvistti, mas lea olbmo hádja, mii lea huksejuvvon olbmuide ja man sisti leat olbmot? Dus leat viehka pariisalaš áddejupmi, gánda! Munnje dát suohkkohádja buktá ráfi. Dat bidjá mu jurddašit, ahte in mu leat dađe stuorát árvvus go mu siidaguoibmige. Mun havssán iežan, mun havssán munno, ja havssedettiinan veaján juo olu buorebut!"

Istanbula mañña hearrá Ibrahim háleštii uhcit. Son lei lihkahusas.

"Fargga jovde mearragáddái, gos mu ruoktu lea."

Juohke beaivve son hálidii munno vuodjit ain njoazibut. Son hálidii smáhkedallat guovlluid. Ja son maiddái balai.

"Gos dat mearra lea, gos don leat eret, hearrá Ibrahim? Čájjet dan munnje kárttas."

"Áh, ale vaivvit mu kárttaidatguin, Momo, ean moai dál leat skuvllas!"

Moai bisseheimme várresuohkanii.

"Mun lean lihkolaš, Momo. Don leat dies, ja mun diedán, mii mu Koránas lohká. Dál mun hálidan doalvut du dásut."

"Dásut?"

"Aiddo nu. Dohko moai fertejetne áinnas mannat. 'Olbmo váibmu lea dego rumašhekkii fáñgejuvvon loddi.' Go dásut, du váibmu lávlu dego loddi, mii figgá suddat Ipmilii. Boađe, vuolgu *tekkei*."

"Já, gosa?"

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2d/Whirling_Dervishes.jpg/200px-Whirling_Dervishes.jpg

"Jo lea amas dásabáiki!" mun dadjen go lávkejin šielmmá badjel.

"Ii *tekke* leat dásabáiki, dat lea kloasttar. Nuollal gápmagiid juolggistat."

Aiddo doppe mun oidnen vuosttas geardde albmáid jorramin birra 't birra. Dervissiin ledje loaččo, guvges gávttit, mat ledje lossadat ja seammás miedáhallit. Rumbu skájadii. Dasto muŋkkain šadde jorrit.

"Oainnátgo, Momo? Sii jorret iežaset birra, sii jorret iežaset váimmu birra, dasgo Ipmil lea aiddo váimmus. Dat lea ovttalágan rohkos."

"Gohčodatgo don duon rohkosin?"

"Dieđusge. Sii masset visot eatnanlaš geahččančuoggáid, dan deattu, mii gohčoduvvo dásedeaddun, ja sis šaddet livttat, mat bullet stuorra dolas. Iskka donge, Momo. Boađe mu maŋis!"

Vuosttas jorggihemiid áigge mun jurddašin: *Lean lihkolaš hearrá Ibrahimiin*. Dasto jurddašin: *In leat šat suhtus áhččái dan dihtii, go son vulggii*. Loahpas jurddašin juoba: *Iihan eatnis rievtti mielde lean eará molssaeaktu, go son...*

"Na, Momo, lihkadedjego mielas čappa áššit?"

"Lihkadedje, dat lei jáhkkemeahttun ášši. Mu sisti lei vašši, muhto dat jávkka geidnosis. Juos rumbbut eai livčče váidon, livččen dáidán beassat badjel eatnige dáhpáhusa. Lei mielahis suohtas rohkadallat, hearrá Ibrahim, vaikko livččenge rohkadallan millosabbot tennisgápmagat juolggis. Mađe lossadabbon rumaš šaddá, dađe geahppasabbon šaddá vuoigŋa."

Dan beaivve rájes moai bisáneimme dávjá dásut dakkáraš *tekkiide*, maid hearrá Ibrahim dovddai. Muhtumin son ieš ii dánson ja duđai jugadit teaja čalmmit sidvá, muhto mun jorren dego gáigá. Ii, duodalaččat mun jorren, aman livčče nu gáigá go ovdal.

Eahkediid isken háleštallat nieiddaiguin giliid torggain. Isken buoremus dáidduidan fámul, muhto in beassan olus makkárga bohtosiidda, go fas hearrá Ibrahimii geavai nu, ahte vaikko son ii bargan eará go smáhkedalai su anisviinni ja mojohalai láđđásit ja ráfálaš amadajuin, de juo diimmu geažes su birra lei olles olmmošálbmot.

"Don lihkadat menddo sakka, Momo. Juos hálidat oažžut ustibiid, galggat bissut ovtta sajes."

"Leango mun geasuheaddji, hearrá Ibrahim?"

"Don leat hui geasuheaddji."

"Ii, in mun dan dárkkut. Jáhkátgo, ahte mun lean nu geasuheaddji ahte nieiddat liikojit munnje – vaikko in mávssege sidjiide?"

"Muhtun jagi geažes nieiddat mákset dus!"

"Muhto... dál... dál eai leat olus joraheaddjit..."

"Eai várra, Momo. Leatgo merkon, mo don láhttet? Gaivát nieiddaid, dego hálidivččet dadjat sidjiide: 'Oaidnibehtetgo, man geasuheaddji mun lean?' Dalle sii bákkusge boagustiti dutnje. Don galggat geahččat sidjiide, dego hálidivččet dadjat: 'In leat goassige oaidnán čábbásut nieiddaid go dii.' Dábálaš albmái, nappo dárkkuhan dál dakkár albmáid go don ja mun – in Alain Delona dahje Marlon Brando – du čáppisvuohta lea dat mii gávdno nissonis."

Moai geahčadeimme, mo beaivváš livkkihii bávttiid latnjii ja albmái báidnašuvai ruksesalihin. Áhččán geahčai eahketnástti almmis.

"Munno ovdii leat dál biddjojuvvon ráidalasat, vai šattašeimme friddjan, Momo. Olmmoš lei vuostten minerála, dasto šaddu, dasto ealli – iige son sáhte vajálduhttit dan muhto háliduvvá dávjá ođđasit eallin. Muhto dasto sus šattai olmmoš, geasa lea addojuvvon diehtu, jierbmi ja osku. Sáhtátgo govahallat, man guhkes mátkki leat johtán gavjačalmmis otná beaivái? Ja maŋŋá, go leat rasttildan eallindilit olmmošin, dus šaddá engel. It leat šat dahkamušas eatnamiin. Go dánssut, sáhtát ávaštit dan ovddalgihtii."

"Várra. Muhto mun in goitge muite maidige. Muittágo don, ahte don leamaš šaddu?"

"Maid don riehta govahallat mu dahkat, go čohkkán diibmoviissáid lihkaskeahttá reŋkko aldi gávppis?"

Dasto čuvvgodii dat beakkán beaivi, goas hearrá Ibrahim almmuhii, ahte boadášeimme fargga su šaddanmearragáddái ja deaivvašeimme su ustiba Abdullaha. Son lei jierásman dego nuorra almmái ja hálidii vuos vuolgit dohko okto, gávdnandihtii báikki. Danin son dáhtui mu vuordit oliivamuora vuoldi.

Lei siesta áigi. Mun nohkastin muora vuostá.

Go morihin, beaivi lei juo njiedjan. Vurden hearrá Ibrahimia gaskaija rádjái.

Vázzen nuppi gillái. Go bessen dan torgii, mu lusa girde olbmot. In ádden sin giela, muhto sii hálle munnje giivát ja orro buresge dovdamin mu. Sii dolvo mu stuorra dállui. Vázzen vuos stuorra sále rasttá, gos ledje nissonat guvrut váidaleamen. Dasto sii dolvo mu hearrá Ibrahim lusa.

Son lei veallut ja dievva háviid, varranaga ja sáhpodan. Biila lei girdán seainni njeaigga.

Son orui hui heittot.

Mun bálkestahtten su ala. Son rabai čalmmiidis ja moddjái.

"Momo, mátki nohká dása."

"Ii noga, moai ean leat vel doppe du šaddanmearragáttes."

"Muhto mun lean juo doppe. Joga visot suorit golget seammá merrii.

Ovtta áidna merrii."

Mun in gierdan šat ja čirrojin.

"Momo, dies mun in illut."

"Mun balan du dihtii, hearrá Ibrahim."

"Mun in bala, Momo. Mun diedán, mii mu Koránas lohká."

Dien son ii lean galgat dadjat. Dat loktii mu millii menddo ollu buriid muittuid ja bárgugohten ain eanet.

"Don čierut iežat, Momo, it mu. Mun lean eallán buori eallima. Lean eallán boarisin. Mus lei gálgu, guhte jámii juo áigá dassái, muhto ráhkistan su liikká ainge. Mus lei ustít Abdullah, geasa don sihkkarit doalvvut mu dearvvuođaid. Mu uhca biebmogávpi gánnáhii bures. Bleuegáhtta lea geasuheaddji gáhtta, vaikko ii leatge alit. Ja vel mus leamašan don."

Njillen buot gatnjaliid, vai livččen su miela mielde, rahčen garrasit, ja pau: modji!

Son ilosmuvai. Orui dego su bákčasat livčče veaháš ložžen.

Pau: modji!

Son giddii gulul čalmmiidis.

"Hearrá Ibrahim!"

"Ššh... ale fuolat. In mun jáme, Momo, mun šattan oktan agálašvuodain."

Nu das geavai.

Mun báhčen dohko muhtun áigái. Hállen iežan áhči birra olluge su ustibiin Abdullahiin. Moai maid dánssuime viššalit.

Hearrá Abdullah lei dego hearrá Ibrahim, muhto nárve hearrá Ibrahim, dievva hárvenaš sániid ja divttaid maid son máhtii olggul, hearrá Ibrahim, guhte lei sihkkarit golladan eambo áiggi lohkamii go ruđaid skilaheapmái. Moai joraime diibmoviissáid *tekkes*, ja son namuhii munno dánssa alkemiija dánsan, dánsan mii rievdata veaikki gollin. Dávjá son siterii diktačállu Rum ja dajai:

Golli ii dárbbáš viisáid geađggi, veaiki dárbbáša.

Ovdánahte iežat.

Jámit dan, mii lea ealli: goruhat.
Jielo dan mii lea jápmán: váibmot.
Čiega dan, mii lea oidnosis: dán máilmmi.
Čuorvvo lusa dan, mii lea eret: boahttevaš eallima máilmmi.
Duššat dan, mii lea leahkimin: ánggáštusa.
Riegádahte dan mii ii aba leatge: dárkkuhusa.

Nuba vel dálge, go áššit eai mana bures, mun joran.

Lokten gieđa almmi guvlui ja joran. Luoittán gieđa eatnama guvlui ja joran. Albmi jorrá oaivvi bajil. Eana jorrá julggiid vuoldi. In leat šat mun, muhto okta guorusvuoda birra jorri atomiin, guorusvuoda mii lea visot.

Dego hearrá Ibrahim lávii dadjat:

"Du fihtolašvuolta lea du juolgeruohttasis, ja du juolgeruohtas jurddaša oalle čiekŋalit."

Máhccen bealgesáhtuin mátkkistan. "Dorvvastin Ipmilii", nu mo hearrá Ibrahim lei dadjan háladettiinis golgolaččaid birra: gearjidin ja ođđen olgun, ja datge lei čáppa skeaŋka. In hálidan skievttidit ruđaid, maid hearrá Abdullah lei nahkehan mu lubmii salodettiinis mu ovdalaš go vulgen eret.

Go máhccen Pariisii fuomášin, ahte hearrá Ibrahim lei diehtán ovddalgihtii visot. Son lei beastán mu eret fuolahusa vuoldi: ledjen friddja. Árbejin su ruđaid, su biebmogávppi ja su Korána.

Notára geigii munnje ránes konveluhta ja gessen das várrugasat olggos boares girjji. Viimmatge beasašin diehtit, mii hearrá Ibrahim Koránas logai.

Su Koránas ledje guokte goikan rásáža ja reive su ustibis Abdullahis.

Dál mun lean Momo ja buohkat gáhta aldi dovdet mu. Loahpa loahpas in vuodđudange oastin- ja vuovdinagentuvrra, ledjen dadjan nu dušše danin, vai dagašin váikkohusa hearrá Ibrahimii.

Eadni fitná mu luhtte duolle't dälle. Son gohčoda mu Mohammedin, aman suhtašii, ja jearrá mus mii Mosesii gullo. Mun muitalan sutnje.

Mannan háve muitalin, ahte Moses lei gávdnan iežas vielja Popola ja ahte soai leigga mátkkoštan ovttas eabage dáidde dihttot dáid guovlluin váháš áigái. Ammal áššis ii várra gánnehan eanet hállatge. Son smiehtai dan guhká – son lea álot várrugas muinna – ja muđaldii dasto ustitlaččat:

"Vaikko leš duodaid buoret nu. Leat mánnávuodát, maid lea buorre vajálduhttit ja mánnávuodát, main ferte buorránit."

Mun lohken sutnje, ahte psykologiija ii leat mu ášši: biebmogávpi lea.

"Hálidivččen bovdet du boradit muhtun eahkeda, Mohammed. Mu isitge hálidivčče oahpásmuvvat duinna."

"Maid son bargá?"

"Son lea eaŋgalasgiela oahpaheaddji."

"Naba don?"

"Mun lean spánskkagiela oahpaheaddji."

"Man giela mii geavahat boradettiin. Ii, mun dušše leikošin, gal mun boađán."

"Son áibbas ruoksái duđavašvuodas, go mun lohpidin, áibba duohta, oaččot jáhkkit. Dan lei suohtas geahččat: orui dego livččen fitnan bidjamin sutnje golgi čázi.

"Leatgo áibbas duodas? Boađátgo sihkkarit?"

"Boađán, boađán."

Dieđusge lei veahá erenoamáš, ahte guokte stáhta oahppolágádusa oahpaheaddji váldiba vuostá biebmogávpejas Mohammeda, muhto maninba ii? In mun leat miige rasistaid.

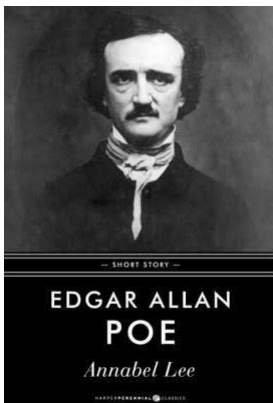
Nuhan das geavai... das šattai vierru. Mun finan sudno luhtti juohke vuossárgga iežan eamidiin ja mánáidanguin. Mus leat hui šiega mánát, gohčodit spánskkagiela oahpaheaddji áhkkun, ja dashan son illuda, go oainnášeiddetge! Muhtumin son lea nu duđavaš ahte jearrá mus várrugasat, ahte dahkágo dat maidige. Ii daga, mun dajan, galhan mus humora gávdno.

Na nu, mun lean dál Momo, dat geas lea dat Bleue-gáhta biebmogávpi, Bleue-gáhta, mii namasttis fuolakeahtá ii leat alit.

Mun lean buohkaide dat dán-gáhta-arába.

Biebmogávpesuorggis arába dárkkuha, ahte lea rabas eahkediid ja sotnabeivviid.

(Sámás HL).

Edgar Allan Poe. Amerihkálaš dikta- ja girječáli. Son lea amerihkálaš romantihká áigodaga stuorra beakkán. Su čállosiin leat amas ja eahpelunddolaš fáttát ja son leage čállán gelddolaš- ja balddonas noveallaid.

http://t1.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTwDK5Q_IiDPUTLoOhUI8X5Q4ynFOqpy5o4vdK_UPXyedAogaje

AMONTILLADOFÁRPPAL Edgar Allan Poe

Duháhiid gerddiid ledjen gierdan buoremus lági mielde Fortunato loavkašahtti láhttema, muhto go son jolggadii hiddjedit mu, vurdnon ahte dan vel mávssahan. Don, guhte dovddat mu sielu čiekŋalamos čiegáid, it dieđusge gátte, ahte livččen jitnosit jienádan áigumušaidan. Muhtumin vel mávssahivččen; dan ledjen nannosit mearridan – muhto aiddo dien mearrádusa nanusvuohta govčcai eret unnimusge šlihttuvuođa. Mun in áigon dušše ránggáštít, muhto ránggáštít nu ahte in ieš gártašii olláge gillát. Vearrivuohta báhcá mávssatkeahttá, juos mávssaha nu ahte mávssahussii fáhtehallá mávssaheaddji ieš. Maiddái mávssaheapmi gártá duššin dalle jos dat, gii vearrivuođa lea dahkan, ii fihte mávssaheaddji mávssaheaddjin.

Nappo lea áddemis, ahte in sániiguin inge daguiguin lean addán Fortunatoi suja eahpidit iežan buorre dáhtu. Moddjájin ainge sutnje rahpasit, dego mu vierrun lei lean, iige son diehtán, ahte mu modjái *dál* lei sivvan jurdda su sormis.

Sus lei su heajos báiki – dán Fortunatos – vaikke son nuppe dáfus leige almmái gean lei sudja gudnejahtit ja ballatge. Son čevllohalaie iežas erenoamáš buorre viidnedovdamušain. Hárve italialaččat hálddašit suverenat mange suorggi. Eanáš sin mielamokta bohciida dušše ovttá dilálašvuođas ja ovttá bottus, ja sii geavahit dan dájuhít enlándalaš ja nuortariikalaš ruhtariggáid. Go lei gažaldat málendáidagis ja gássegeađgeeahpi dáidduin, Fortunáto, dego earáge su riikalaččat, lei fillejeaddji, muhto go šattai sáhka boares viinniin, son lei albma. Dán suorggi bokti in ieš lean olusge earálágan go son; – dovden iešge bures Italia viidnesorttaid ja oasttašin stuorra eriid, goas beare dasa bođii dilálašvuohta.

Álggii juo veiggodit, ovttá eahkeda karneválaáiggi alimus giivvisvuođa áigge, go deiven ustiban. Son bissehii mu liiggástalli lieggasit, dasgo son lei sakka juhkan. Son lei gárvodan nárra gárvvuide. Sus lei badjelis čavga ráidábivttas, ja su oaivvis lei čohka, alla gahpir, mas divggat skiláhalle. Ledjen nu duđavaš su oainnedettiin, ahte

illá máššen aba heaititge savdnjimis su gieda. Lohken sutnje: "Ráhkis Fortunato, leiba lihkku, ahte deaivvadeimme. Man issoras hámálaš don leatge otne. Gulamat, lean ožžon fárpaldievva viinni, mii galggašii leat amontillado, muhto mus leat das iežan eahpádusat."

"Mo logat?" son dajai. "Amontillado? Fárppal? Veadjemeahtun! Ja gasku karneválaáiggi!"

"Mus leat iežan eahpádusat", vástidin; "ja ledjen nu doavki ahte máksen olles amontillado hatti ráđđádalakeahtta vuos duinna. In gávdnan du gostige ja ballen iežan manahit buorre dilálašvuoda."

"Amontillado!"

"Mus leat iežan eahpádusat."

"Amontillado!"

"Ja mun galggan beassat diehtit ášši."

"Amontillado!"

"Ja go gearddi dus ii leat áigi, manan Luchresi lusa. Juos geasge leš árvoštallandáidu dáid áššiid hárrái, de sus lea. Son gal sáhtta dadjat munnje..."

"Luchresi ii earut amontillado sherrys."

"Ja liikká muhtun jallat lohket, ahte su smáhkka lea du smáhkain seammá veara."

"Boađe, mannu!"

"Gosa?"

"Du keallárii."

"Ustiban, ii; in hálit buorrin atnit du buorredáhtolašvuoda. Ádden gal, ahte dus ii leat áigi. Luchresi..."

"Mun lean áibbas joavdelas – boađe!"

"Ii, ustiban. Jáhkán, ahte dus livččii áigi, muhto du váivvida garra gosahatdávda. Mu keallárat leat issoras šlávvasat. Daid seinniid gokčá salpiehtár."

"Das fuolakeahtta, mannu. Čoaskkis ii mearkkaš maidige. Amontillado! Don leat beahthallan. Ja Luchresi – son ii bastte earuhit sherry amontillados."

Nie hála Fortunato dohppii mu giehtagávvi; ja loktejin čáhpes silke muhtosuoji muođuidan gokčat ja gávtti čavvgabut birrasan geasi dikten su doalvut iežan doama lánasan.

Ruovttus eai lean olláge bálvvát; sii ledje livkkihán návddašit karneválain. Ledjen dadjan sidjiide, ahte in máhcašii ovdal idida, ja ledjen garrasit gieldán sin lihasteames dálus gosage. Diet mearrádusat ledje doarvá, dego bures dihten, dáhkidit dan, ahte sii vuolggášedje dan čalbmeravkaleames, go ledjen jorggihan sidjiide selggiid.

Válden guokte spáidara stellegiin, ja attedettiinan nuppi Fortunatoi oahpistin su moanid lanjaid čađa geavleváccahakkii, mii doalvvui keallárii. Njidjen guhkes spirálaráidalasaid vulos ja dáhtton su boahit maŋis hui várrugasat. Joavddaime viimmat ráidalasaid vulogeahčái ja čuoččuime ovttas Montessoriid katakombiid šlávva láhtis.

Ustiban lánki lei eahpesihkkar, ja su biktasa divggat skiláhalle, go son váccii.

"Fárppal?" son dajai.

"Dat lea guhkkelabbos", vástidin, "muhto merkomat duon vilges heavnni sáimma, mii šealgá dáid hoaluid muvrrain."

Son jorgalii mu guvlui ja geahčai munnje sopmučalmmiinisguin, mat ganjal dedje juhkanvuodas.

"Salpiehtár?" son jearai viimmat.

"Salpiehtár", vástidin. "Man guhká dus leamaš duot gosahat?"

"Kröh! kröh! kröh! – kröh!-kröh!-kröh! – kröh!- kröh!- kröh! – Kröh! kröh! kröh! – kröh!- kröh!"

Ustitriboš ii sáhttán vástidit mángga minuhttii.

"Ii dát leat mihkkige", son dajai viimmat.

"Boađe", lohken mearredidolaččat, "máhce ruovttoluotta; du dearvvasvuotta lea dehálabbo go eará. Leat rikkis, gudnejahttojuvvon, ovddošuvvon, ráhkistuvvon; leat lihkolaš, dego munge oktii ledjen. Leat almmái, gean mángasat áibbašivčče. Mus dal ii lohku adnojuvvo. Máhce ruovttoluotta; muđui don buohccát, inge sáhte váldit dan iežan oamedovddu ala. Dasa lassin, Luchresi gal..."

"Ale hála", son dajai, "gosahat ii mearkkaš maidige; ii dat mu gotte. In áiggo jápmit gosahakii."

"Duohta – duohta", vástidin, "ja, duođaidge, in hálidan lasihit fuola dárbbasmeahttumit, – muhto dus lea sivva leat várrugas, jugisteadnu dán Medoc, dat suddje munno šlávvasis."

Nie dajadettiin časken čoddaga boahtalis, man ledjen rohtten boahtalráiddus guhkes hildus.

"Juga", dadjen ja geigejin sutnje viinni.

Son loktii boahtala baksamiidda ja njezzii. Son bisánii, nivkalii munnje ustitlaččat, ja su divggat skilaidedje.

"Jugan", son dajai, "daidda jábmiide, geat vuoiñastit munno birra."

"Ja mun jugan du guhkes eallimii."

Ohpit son dohppii mu giehtagávvii, ja jotkkiime mátkki.

"Dát hoalut", son logai, "leat issoras viidát."

"Montessorat", vástidin, "lei stuorra ja sahkaneai sohka."

"In muitte, makkár du vearjogovva lea."

"Das lea hui stuorra golleivnnat olbmojuolgi alit giettis. Juolgi molle bajás báhccan gearbmaša, man mirkkobánit leat vudjon dan šušmái."

"Naba mearkacealkka?"

"Nemo me impune lacessit."

"Buorre", son dajai.

Viidni deajui su čalmmiin, ja divggat skilaidedje. Muge dovdduid Medoc bijai johtui. Leimme meattildan guhkes, látnan bardojuvvon dákterikkiin hábmejuvvon seaidnemuvrraid, maid bálddas ledje viidnefárpalat, ja leimme joavdan katakombiid duogimuš luokkuide. Bisánin fas, ja dán vuoro dollejin roahkka Fortunato gihitii gaignira bajábealdi.

"Salpiehtár! dadjen. "Oainnátgo, dat assu. Dat heanǵá dego sámil hoalu seinniin. Letne dál johkabohtni vulobealdi. Čáhcegoaikkanasat golget dávttiid gaskkas. Boađe! Vuolgu ruovttoluotta, ovdalگو lea menddo maŋŋit. Du gosahat..."

"Ii dás mihkkige", son logai, "mannu ovddosguvlui. Muhto vuos nubbi Medoc jugástat."

Cuvkejin smávva boahtala De Grâve ja geigejin dan sutnje. Son jugistii dan hávil guorusin. Su čalmmiin šleadggihii julmmes čuovga. Son boagustii ja bálkestii boahtala bajásguvlui dihto vugiin, man in ádden.

Gehččen sutnje ipmašis. Son dagai odđasit seammá lihkestaga – mii lei hui fasti.

"Itgo ádde?" son jearai.

"In, in ádde", vástidin.

"Dalle it gula vielljagoddái."

"Mo nu?"

"It leat muvrrár."

"Lean, lean", lohken, "lean, lean."

"Dongo? Veadjemeahttun! Muvrrár?"

"Muvrrár", vástidin.

"Mearka", son dajai, "mearka."

"Dá dat lea", vástidin ja válden gáktán vuoldi oidnosii muvrrenguvssi.

"Don leikošat", son huikkádii ja murdilii moadde lávkki. "Muhto jotke dal mátkki amontillado lusa."

"Lehkos nu", dadjen ja coggen guvssi ruovttoluotta gáktelonjiid vuollái; dasto geigejin sutnje giehtan. Son mieggai dasa lossadit. Jotkkiime mátkki amontilladofárpala oza. Vácciime máŋgga vuollegis hoallouvssa vuoli, njejaime ráidalasaid, jotkkiime ovddosguvlui, njejaime fas, joavddaime čiekŋalis kryptai, man mugga áibmu hávkadii munno spáiddardolaid ja bijai daid áhcagastit.

Krypta buot doppimuš geažis lei unna luoggu. Dan muvrraid birastedje dáakterikkít, ja dat badjánedje alás gitta rohpebávtti rádjái áibbas dego Pariissa stuorra katakombiin. Golbma dán siskkit krypta seinniin ledje dieinna lágiin dávttiiguin skoađastuvvon. Njealját seinnis dávttit ledje njeidojuvvon vulos, ja dat leabbájedje hiluid háluid eatnamis, ja dat ledje ovttá sajis viehka stuorra látnan. Dien báljes seinnis oinniime vel ovttá krypta dahje luokku, mii lei sullii 4 juolggi čienjal, golmma juolggi govddu ja 6 dahje 7 juolggi alu. Das ii orron leamen miige fásta dárkkuhusaid; dat lei dušše šaddan guovtti katakombi robi duvdi issoras stuorra juolggi gaskii; dan duohkeseainni hábmii katakombiid issoras stuorra granihtta birasmuvra.

Duššiid Fortunato fikkai lovttodit skuotnja spáidara ja dutkat luokku. Heajos čuovga ii bihtán čuovgat lanja.

"Mana ovddosguvlui", dadjen, "doppe sisti lea amontillado. Luchresi..."

"Son ii dieđe maidige", gaskkalduhtii mu ustít ja lávkkii moadde veajuhis lávkki ovddosguvlui ja mun čuvvon dastán su maŋis. Seammás son lei beaškkehan luokku duohkeseaidnái, ja go oinnii bávtti botken su mátkki, bázii dárpmehemít ja ipmašis čuožžut dasa. Seammás ledjen juo giddestan su granihttii. Granihttaseainnis ledje

guokte ruovderieggá, maid gaska lei sullii guokte juolggi, guktot ovttá allodagas. Nuppis heaŋgái oanehis gehtet, nuppis lohka. Fađustin gehtega su alimiid birra ja lohkkadeapmái manne moadde sekunnta. Son lei menddo hirpmahuvvan aba vuosttálditge. Gessen čoavgada olggos lohka ja murdilin eret luokkus.

"Iskkat gieđainatguin geađgeseinniid", lohken, "it sáhte leat dovddakeahhtá salpiehtára. Duodaidge, dat lea *hui* šlávas. Suova mu vel oktii *duodas ánuhit* du máhccat. Itgo? Dalle mun dieđusge ferten guođdit du. Muhto ovdal dan ferten dutnje juolludit vel buot buorredáhtu."

"Amontillado!" huikkádii ustiban, guhte ii velge lean čielgan suorganeamis.

"Duohka", vástidin. "Amontillado."

Dieid sániid dajadettiin gomuštin dan dáktelána guvlui, mas juo lean máinnašan. Bálkulin dávtiid earotbeallái ja vuoldi idistii látna muvrengeađggit ja muvrensemente. Daiguin ja muvrenguvssiin álgen johtilit muvret luokku seainni gitta.

Illá ledjen geargan muvret vuosttas geađgegearddi, go fuomášin, ahte Fortunato oaivi lei sakka čielgan. Vuosttas mearka das lei go luokkus gullui vuollegis, váidaleaddji bárggas. Dat *ii* lean juhkan albmá luoimmas. Dan maŋŋá čuovui guhkes, iešoaivválaš jaskatvuohka. Muvrejin nuppi gearddi, ja goalmmáda, ja njealjáda; dasto gullen gehtega skállamin garrasit. Dat jietna bisttii máŋga minuhta, man boddii, vai sáhtášin dievaslaččat návddašit das, gaskkalduhtten barggu ja čohkkedin dávtiid ala. Go skálla viimmat váiddui, válden fas guvssi ja muvrejin oruskeahhtá viđát, guđát ja čihččet gearddi. Muvra olii dál measta raddái. Gaskkalduhtten barggu fas ja dollen spáidara easka muvrejuvvon muvragearddi bajábealdi ja čuvgen skuotnja čuovggain olbmohámi muvrra duohken.

Garra ja čohka gilljasat, mat luovvanedje fáhkkestaga duon giddejuvvon hámi čoddagis, orro fađusteamen mu fámuin maŋosbađaid. Oanehis bottu eahpidin, doarggistin. Rohtejin oidnosii iežan čuggenmiehki ja álgen dainna fáiput luggui; muhto seammás ráfojin. Iskkadin gieđainan katakombi vánkás seainni ja dovdén iežan duđavažžan. Lahkonin fas muvrra – vástidin duon ruoddji gilljasiidda. Dávistin daidda, ádestallen su huikásiid, huiken fámolabbot ja allagabbot. Ja go nu dahken, ruoddji jaskkodii.

De joavddai gaskaidja ja mu bargu lei nohkamin. Ledjen muvrrén gávccát, ovccát ja logát gearddi. Ledjen ožžon juo measta gárvvisin maŋimuččage, oktanuppelogáda; ii váilon šat go okta áidna geađgi. Rahčen dainna; bidjen dan measta sadjásis. Muhto de gullui luokkus vuollegis gávnnas, man geažil mu vuovttat ceagganedje. Maŋŋái gullui vel šlundes jietna, man mu lei váttis dovdat allasogat fortunato jietnan. Jietna dajai:

"Ha! ha! ha! – He! he! he! – Somás hilbošeammi, duodaidge – erenoamáš! Dása moai vel máŋgii boagustetne latnis – he! he! he! – viidnelása guoras – he! he! he!"

"Amontillado!" lohken.

"He! he! he! – he! he! he! – Ná, amontillado. Muhto iigo dál leat juo maŋŋit? Eaigo earát juo vuordde munno ladnis, lady Fortunato ja earát? Mannu."

"Na", lohken, "mannu."

"Ipmila ráhkesvuoda dihtii, Montresor!"

"Ná", lohken, "Ipmila ráhkesvuoda dihtii!"

Muhto sániide vurden duššiid vástádusa. Šadden gierdameahttumin. Huiken garra jitnii:

"Fortunato!"

Ii vástádus. Huiken oddasit:

"Fortunato!"

Ii velge vástádus. Coggen spáidara dan unna muvrráiggi čađa ja dikten dan gahččat sisa. Vástádussan gullui dušše divgaskilla. Mu váimmu gákkahišgođii; sivvan katakombiid šlávas. Doapmalin loahpahit barggu. Hoigen mañimuš geađggi sadjái; muvrein dan gitta. Varas muvraseainni ovdii látnen oddasit boares dáktelána. Beallečuohtejakkái ii giige leat guoskan dasa. *In pace requiescat!*

Gáldogirjjálašvuolta

Oskal Dunfjell, Niels Ovlá. Gonagasa musihkkasoalddát. Š Nuoraidmakasiidna 81-2015:24. Idut AS. Ikkaldas.

Hellström, Inkeri, Kuusento, Jari, Lottonen, Sari, Puolitaival, Heleena, Ruuska, Helena. Aleksis. Äidinkieli ja kirjallisuus 9. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 2011.

_____ Aleksis. Äidinkieli ja kirjallisuus 9. Harjoituksia. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu 2009.

Ohcejohnjálmmi gilisearvi rs – Utsjokisuun kyläyhdistys ry. Dološ áiggi muitu. Eilinen keaskellämme. Vammalan kirjapaino Oy2006

Sára, Máret (doaim.). Sátnevádjaset. Davvi Girji 2007.

Alet-Ristina Máret, Máret Sára (doaim.). Árvádušat. Davvi Girji 2006.